

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ: погляд молоді

Випуск 5

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ІНСТИТУТ
імені Блаженнішого Володимира, Митрополита Київського і всієї України
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

Випуск 5

УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ
ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ПРОСТОРІ:
ПОГЛЯД МОЛОДІ
(до Дня науки)

Хмельницький - 2025

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

УДК 327(075.8)

ББК 66.4(0)я73

У 158

У 158 Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді: зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. Хмельницький : МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104482

У збірнику наукових праць «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» представлено узагальнені тези доповідей та виступів учасників XXII Всеукраїнського конкурсу студентських та учнівських наукових робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» (до Дня науки). Конкурс тривав з 14 жовтня 2024 року до 14 квітня 2025 року. 16 травня 2025 року відбулася підсумкова звітна конференція.

Адресовано широкому колу читачів: учням, студентам, аспірантам, викладачам, науковцям.

Редакційна колегія:

Головний редактор: Білий Л. Г., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Хмельницького інституту МАУП.

Члени редакційної колегії:

Авсієвич А.В., доктор філософії в галузі права; **Гуменюк А.Ф.**, кандидат економічних наук, доцент; **Дациук О.А.**, кандидат богослов'я; **Коломієць О.М.**, кандидат філологічних наук; **Костенко Д.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Лисенко С.О.**, доктор юридичних наук, професор; **Олійник В.В.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Осмолян В.В.**, кандидат юридичних наук; **Охман О.В.**, кандидат юридичних наук; **Парандій В.О.**, кандидат історичних наук, доцент; **Савчук Л.О.**, кандидат педагогічних наук, доцент; **Цимбалюк Г.С.**, кандидат економічних наук, голова Наукового товариства студентів та молодих вчених (відповідальна за випуск).

Рецензенти:

Семенець-Орлова І.А., доктор наук з державного управління, професор
Гуменникова Т.Р., доктор педагогічних наук, професор

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Хмельницького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 5 від 26 травня 2025 р.)

© Хмельницький інститут
Міжрегіональної Академії управління персоналом, 2025
© автори статей

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	8
Бортновська П.В., Юхимович О. А. ВПЛИВ ВІЙНИ НА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ.....	10
Бочуля М., Семенчук С.О. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ КУРГАННИХ НАСИПІВ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.....	20
Бурденюк П.О., Юхимович О. А. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЛЬ ЖІНКИ В УКРАЇНІ.....	27
Вороніна К.В., Охман О.В. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	38
Гнатюк О.О., Олійник В.В. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	44
Грушевицька Х.О., Баранова С.С. ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ: СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД.....	51
Захарець К.М., Оліх Г.І. ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВА СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	55

Кирпа С., Рубленко В.М.

ПІСНЯ ЯК ЗБРОЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ
БОРОТЬБИ В І ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ..... 59

Коваль Є.О., Юхимович О. А.

ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВО: НАЙПОШИРЕНІШІ
МЕТОДИ ОБМАНУ ТА ЯК ВІД НИХ ЗАХИСТИТИСЯ..... 65

Коваль А.О., Юхимович О. А.

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ
СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ..... 76

Косінська А.С., Баранова С.С.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ
МАСОВИХ НАСТРОЇВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ..... 87

Купчик В.С., Олійник В.В.

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ПСИХІЧНИЙ СТАН І РИСА
ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ..... 92

Любецька М.М.

ОСОБИСТІСНІ РИСИ ТА ПОВЕДІНКОВІ МОДЕЛІ
КРИВДНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ
НАСИЛЬСТВО..... 98

Міхалечко Ю.В., Охман О.В.

ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК
ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ..... 104

Монастирський Б.В., Парандій В.О. ОКУПАЦІЯ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ: ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДНО ДО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА.....	110
Музика Я.О., Шемерда О.В. ЕКОТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НОПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	115
Осмолян В.А., Вельбой Л. МІСЦЕ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА.....	121
Попіль В.В., Юхимович О. А. СТРАТЕГІЯ MEMEJACKING ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	127
Райковська Д.Р., Шемерда О.В. ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ: ВИКЛИКИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ.....	136
Степанова В.А., Шемерда О.В. ЦИФРОВІЗАЦІЯ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ: МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ТА ПЛАТФОРМИ.....	142
Суховерхівка В.В., Охман О.В. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	148

Томашевська В.В., Охман О.В.

ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПОКАРАННЯ ЯК ФОРМИ
РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ..... 153

Шепітько Д.С., Непша О.В.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СЦЕНАРІЇ
ВІДНОВЛЕННЯ КАХОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА ТА
КАХОВСЬКОЇ ГЕС В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ..... 159

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 174

ПЕРЕДМОВА

У Хмельницькому інституті МАУП підбито підсумки XXII Всеукраїнського конкурсу студентських та учнівських наукових робіт на тему «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді». Цей науково-освітній захід має на меті підтримку дослідницької активності серед здобувачів освіти та формування аналітичного підходу до складних соціально-політичних і культурних процесів, що супроводжують інтеграцію України у світовий простір.

Конкурс охопив шість наукових напрямів, серед яких – освітні, правові, економічні, історико-культурні, а також актуальні питання академічної доброчесності та викликів воєнного часу. Такий міждисциплінарний підхід сприяє розвитку критичного мислення і формує середовище для наукового діалогу молоді в контексті глобальних трансформацій.

16 травня 2025 року відбулася XXII Всеукраїнська науково-практична конференція «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді», що стала завершальним етапом конкурсу. Під час заходу відбулося урочисте нагородження авторів найкращих робіт. Переможцем Конкурсу став здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Середня освіта (Географія)» факультету природничих наук Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького Дмитро Шепітько з науковою роботою на тему «Соціально-економічні виклики та

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

сценарії відновлення Каховського водосховища та Каховської ГЕС в контексті сталого розвитку» (Науковий керівник: Непша Олександр Вікторович, старший викладач кафедри географії та туризму).

Учасники конференції – молоді дослідники, студенти, учні – продемонстрували високий рівень наукової зрілості, зацікавленості у долі країни та активної громадянської позиції.

До участі у конкурсі було подано понад 100 наукових досліджень, виконаних представниками закладів загальної середньої, фахової передвищої та вищої освіти. Найкращі з них увійшли до Збірника наукових праць, що є цінним внеском у вітчизняну науково-освітню скарбницю.

Проведення таких конкурсів і конференцій, що стали вже традиційними, є важливим елементом підтримки молодіжної науки, формування інтелектуального потенціалу та зміцнення науково-освітнього простору України. Наступний, XXIII Всеукраїнський конкурс студентських та учнівських наукових робіт «Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді» заплановано на 2025/26 навчальний рік.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Бортновська П.В.,

здобувачка освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: **Юхимович О. А.,**

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Російсько-українська війна 2022-2024 рр. стала одним з найбільших гуманітарних та економічних викликів для України. Війна не лише зруйнувала міста та села, а й завдала значної шкоди економіці країни, зокрема, ринку праці.

Питання розвитку ринку праці в Україні відображені у сучасних дослідженнях українських науковців В. Брич, Е. Лібанової, О. Грішнєвої, А. Колота, Б. Косович та інших. Однак, сьогодні в Україні відсутня достатня кількість наукових досліджень, що стосуються ринку праці у період війни. Це пояснюється відсутністю достовірних статистичних даних та зменшенням фінансування наукових досліджень в країні.

Повномасштабна російська агресія проти України, розпочата у 2022 р., завдала значної шкоди економіці країни та суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема на ринок праці. Масштабні руйнування інфраструктури, міграція населення, мобілізація, зміна структури попиту на товари та послуги – все це призвело до кардинальних трансформацій на ринку праці. Ринок праці є одним з найважливіших елементів економічної системи. Стан ринку праці залежить від соціально-економічної ситуації в країні, стану, конкурентоспроможності економіки та рівня розвитку підприємництва, національної специфіки та можливостей громадян обирати вид економічної діяльності [7, с. 44].

Ринок праці - це складна система суспільних відносин, що виникають у процесі купівлі та продажу трудових послуг. Він відображає взаємодію між найманими працівниками та роботодавцями щодо використання робочої сили. Цей ринок охоплює всіх працездатних осіб, які готові працювати за наймом або займатися самозайнятістю. Ринок праці є механізмом розподілу трудових ресурсів між різними галузями економіки з урахуванням професійної підготовки та кваліфікації працівників. Як економічна категорія ринок праці є «складною системою відносин щодо обміну індивідуальних здібностей до праці на фонд життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили і розміщення працівників у системі суспільного поділу праці за законами товарного виробництва і обігу» [2, с. 381].

Основними елементами ринку праці є попит і пропозиція робочої сили, які можуть бути кількісними (рівень безробіття або нестача кадрів) та якісними (заробітна плата, прибуток, ціна, вартість). Попит на робочу силу визначається роботодавцями, які встановлюють потреби ринку в працівниках. Пропозиція формується домогосподарствами і залежить від демографічної ситуації в країні, віку, статі, освіти та кваліфікації робочої сили.

Сучасний ринок праці виконує ряд функцій: суспільного поділу праці, інформаційну, посередницьку, ціноутворюючу, регулюючу та стимулюючу.

Під час війни ринок праці в Україні зазнав значних змін, він став виконувати ряд нових важливих функцій: адаптаційну (ринок праці змушений швидко адаптуватися до нових умов, включаючи релокацію бізнесів та працівників, а також зміну структури зайнятості); підтримки зайнятості (забезпечення зайнятості населення, навіть якщо це тимчасові або неповні робочі місця); реабілітаційну (важлива роль у реабілітації та інтеграції ветеранів війни); психологічної підтримки (забезпечення підтримки та

створення умов для збереження емоційного здоров'я працівників); гнучкості і дистанційної роботи (війна сприяла розвитку гнучких форм зайнятості та дистанційної роботи, що дозволяє працівникам виконувати свої обов'язки незалежно від місця перебування).

Останніми роками ринок праці України відрізняється погіршенням співвідношення між попитом та пропозицією робочої сили, галузевими і територіальними диспропорціями в розміщенні трудових ресурсів та невідповідністю регулюючих механізмів потребам збалансованого ринку праці. Це пов'язано з рядом факторів:

через військові дії та економічні труднощі багато людей змушені переїжджати з східних та південних регіонів на захід України або за кордон, що створює дисбаланс у розподілі трудових ресурсів;

деякі галузі економіки відчують гостру нестачу кваліфікованих працівників, тоді як в інших спостерігається надлишок робочої сили, що ускладнює ефективне функціонування ринку праці;

різні регіони України мають різні рівні економічного розвитку та потреби в робочій силі, що призводить до нерівномірного розподілу трудових ресурсів;

існуючі механізми регулювання ринку праці не завжди відповідають сучасним потребам економіки, що ускладнює досягнення збалансованого ринку праці.

Ці фактори створюють значні виклики для ринку праці України. Дисбаланс робочої сили на ринку праці викликає безробіття, внаслідок чого значна частина працездатного населення виїжджає за кордон у пошуках роботи.

У січні-жовтні 2021 р. кількість зайнятого населення у віці 15-70 років становила 15 244,5 тис. осіб, а рівень зайнятості – 35,7%. Станом на грудень 2023 р. кількість зареєстрованих безробітних в Україні становила 96,1 тис. осіб. У I півріччі 2024 р. статус безробітного мали 254,6 тис. осіб, з яких працевлаштовано 124 тис.

осіб.

За оцінками Національного банку України (НБУ), чисельність робочої сили у віці 15–70 років на початок 2024 р. порівняно з 2021 р. зменшилася на понад чверть. Майже половина цього скорочення відбулася через зовнішніх мігрантів, які не працюють дистанційно.

З початку 2024 р. разом з відновленням економіки зростає і пропозиція вакантних робочих місць, проте активність шукачів роботи не відповідає змінам потреб у робочій силі. За перше півріччя 2024 р., згідно з даними Work.ua, кількість вакансій зросла майже на 19 тис. і в червні 2024 р. становила понад 110 тис. Проте кількість резюме, оновлених чи створених у цьому ж місяці, становила 304 тис., що майже на 47 тис. менше, ніж у січні 2024 р. Це свідчить про низьку активність шукачів роботи, яка також є меншою за відповідні показники 2023 та 2022 років. У цих умовах зменшується показник конкуренції за вакансії, а роботодавцям стає складніше знаходити працівників. Дослідження ринку праці України, проведене Європейською бізнесовою асоціацією, показало, що у 2023 р. 74% роботодавців відчували дефіцит кадрів, 17% – часткову нестачу кадрів і лише 7% – не відчували дефіциту кадрів.

За даними Державної служби зайнятості найбільший попит роботодавців на кваліфікованих робітників – це водії, швачки, оператори та машиністи котельні, слюсарі, електромонтери, електрогазозварники, токарі, трактористи, монтери колії, оператори заправочних станцій, робітники з комплексного обслуговування будинків, маляри, муляри та столяри.

Високим залишається рівень безробіття, хоча він знизився з 21% у 2022 р. до 14% у 2024 р.. Слід зазначити, що до 2022 р. офіційні дані про рівень безробіття надавалися Державною службою статистики України на основі регулярних опитувань домогосподарств. Однак через війну такі опитування припинилися, що ускладнює точність оцінок.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Війна спричинила зростання ролі жінок на ринку праці. Зокрема, у Збройних силах України (ЗСУ) служать 67 тис. жінок, що на 40% більше, ніж у 2021 р., а кількість жінок-офіцерів збільшилася вшестеро. Крім того, збільшилася частка жінок серед шукачів роботи та підприємців. Так, у першому кварталі 2024 р. серед зареєстрованих ФОП 58,8% складали жінки, що на 7,8% більше порівняно з аналогічним періодом 2021 р. Серед шукачів роботи на платформі Work.ua частка жінок складає 59%.

Мобілізація та масова еміграція призвели до гострого дефіциту кадрів, особливо в технічних спеціальностях. Незважаючи на це, 77% компаній продовжували наймати нових співробітників. Однак, третина з них зіштовхнулася з труднощами при пошуку кваліфікованих фахівців. Основні проблеми полягали у відсутності достатньої кількості кандидатів, невідповідності їхніх навичок вимогам роботодавців та розбіжностях в очікуваннях щодо заробітної плати.

Середня зарплата в Україні у січні 2022 р. складала 14 577 грн., за 3 квартали 2024 р. - 20 592 грн.

Серед видів економічної діяльності найвищою заробітна плата в 2024 р. була в сфері інформації та телекомунікації (52 589 грн.), на авіаційному транспорті (43403 грн.), у фінансовій та страховій діяльності (41 592 грн). Найнижче оцінювалась діяльність у сфері творчості, мистецтва, розваг (13 148 грн.) та робота в бібліотеках, архівах, музеях та інших закладах культури (13 653 грн.) [8]

Аналогічна ситуація і у Хмельницькій області. Кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості станом на 01.12.2024 р. становить 3272 осіб, чисельність шукачів роботи 4790 осіб. [11] На одну вакансію претендувало 1,5 безробітних.

За 2023 р. до Державної служби зайнятості звернулися за допомогою у працевлаштуванні 661 тис. громадян, 295 тис. українців

знайшли нове робоче місце, а 33 тис. безробітних проходили професійне навчання. За 11 місяців 2024 р. до Державної служби зайнятості звернулось 564 тис. осіб, з яких було працевлаштовано 236 тис. осіб, в тому числі 38,9 тис. осіб з числа ВПО, 8,6 тис. осіб з інвалідністю, 3,0 тис. учасників бойових дій. 31 тис. осіб брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, здійснено 131 тис. направлень громадян для участі у суспільно корисних роботах «Армія відновлення».

Оскільки найважливішим завданням у найближчі роки буде відновлення національної економіки України, надзвичайно важливими є працездатні люди, які працюють в Україні, сплачують податки та витрачають зароблені гроші в Україні.

Зростання безробіття в Україні під час воєнного стану спричинено комбінацією кількох економічних, соціальних та демографічних факторів, які в сукупності спричинили зміни на ринку праці та вимагали оптимізації ситуації для забезпечення загальної стабільності в українській економіці.

Працездатне населення України у 2024 р. було на 40% менше, ніж у довоєнному 2021 р.. Мільйони українців були змушені виїхати за кордон, емігрувати в інші регіони України, захищати державу в армії або стати добровольцями. Так, на певний час вони опинилися «поза» ринком праці. Поступово ринок праці адаптувався до нових умов. Економічна активність почала відновлюватися, люди і підприємства знову вийшли на ринок. Багато професіоналів, які стали на захист держави, втратили роботу. Близько мільйона українців захищають країну зі зброєю в руках. У 2024 р. Збройні сили України нараховують 880 тис. військовослужбовців. [5]

Хоча рівень еміграції зараз нижчий, ніж у 2022 р., еміграція українців за кордон триває. Водночас частина українців повертається додому. За даними уряду, станом на вересень 2024 р. за кордоном проживає 7,5 млн. українців, тоді як в ЄС - трохи більше 4,1 млн.

українців. [1]

Станом на січень 2024 р. 65% українських біженців усіх біженців за кордоном – жінки, 35% - чоловіки. Частка чоловіків серед біженців значно зросла з листопада 2022 р., коли вона становила 17%. Це пов'язано з рядом причин: мобілізація та пошук безпеки, зміни в законодавстві щодо виїзду за кордон, гуманітарна допомога та підтримка.

Все більше українців асимілюються в країні тимчасового проживання, і все менше хочуть повернутися додому: у листопаді 2022 р. майже 50% біженців планували повернутися додому, у січні 2024 р. їх кількість становила лише 26 %.

Значна кількість українців переїхала з прифронтових територій в інші регіони України, що вплинуло на пропозицію робочої сили в регіонах. Близько 4,9 млн. українців наразі мають статус внутрішньо переміщених осіб, з яких 2,1 млн - працездатного віку.

Наприкінці 2023 р. розпочалося повернення компаній, що переїхали, на місце реєстрації. Зокрема, 173 компанії переїхали, але згодом повернулися на попередні місця розташування. Найбільша кількість компаній повернулася до Києва - 59. Водночас 626 компаній переїжджали кілька разів, але не повернулися на попереднє місце реєстрації. [6]

Станом на 1 січня 2024 р. в Україні було зареєстровано 304 048 нових ФОП. Найпопулярнішими сферами були торгівля, ІТ та надання індивідуальних послуг. Майже 60% нових ФОП відкрили жінки. За 2023 р. було відкрито 37 297 нових компаній.

Серйозною проблемою для ринку праці в Україні є нелегальна зайнятість. З початку повномасштабної війни спостерігається значна міграція працівників з офіційного сектору економіки в тіньовий. Причиною цього є побоювання мобілізації. За різними оцінками, близько 1,5-2,5 млн. працівників звільнилися з офіційних посад. Деякі

з них перейшли на неофіційну роботу, інші виїхали за кордон. В результаті, тіньовий сектор економіки суттєво розширився і нині охоплює понад 4,5 млн. осіб, більшість з яких - чоловіки.

Ще однією особливістю сучасного ринку праці України є зростання кількості працюючих пенсіонерів. Війна зробила українців пенсійного віку цінним ресурсом ринку праці. Поєдналися дві тенденції – зменшення працівників на ринку праці та старіння населення. Тому працівники, що досягли 60-65 років наразі не залишають ринок праці.

Розвиток ринку праці України у 2025–2026 рр. буде характеризуватися як викликами, так і новими можливостями.

За прогнозами Національного банку України, упродовж 2024-2025 рр. з України може виїхати ще близько 700 тис людей [10]. Зі стабілізацією ситуації в країні очікується масове повернення українців, які були змушені виїхати за кордон або переміститися всередині країни. Це призведе до збільшення пропозиції робочої сили та посилення конкуренції на ринку праці. Держава забезпечити всі умови, щоб українці не за примусом, а самостійно хотіли повернутися з-за кордону. Для цього держава має забезпечити безпеку, житло та роботу. Ще одним ресурсом для подолання дефіциту робочої сили в повоєнній Україні може стати залучення іноземної робочої сили, що сприятиме пожвавленню економіки, приведе сюди великі компанії інвесторів, які будуть створювати робочі місця.

Завершення війни стимулюватиме відновлення економіки, що, в свою чергу, призведе до створення нових робочих місць, особливо у сферах будівництва, інфраструктури та виробництва. Відновлення аграрних підприємств у постраждалих регіонах створить тисячі робочих місць у сільськогосподарському секторі.

Від початку вторгнення в Україну стрімко зростає кількість людей з інвалідністю. Станом на вересень 2024р. в Україні кількість людей з інвалідністю становить 2,7 млн. З них працевлаштовано

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

трохи більше 480 тис., тобто понад 80% - не мають роботи.[9] Серед причин, що зупиняє людину з інвалідністю податися на вакансію – це відсутність належних умов для роботи. Інтеграція людей з інвалідністю в ринок праці має стати пріоритетом і для держави, і для бізнесу.

Війна в Україні внесла значні зміни до структури та функціонування ринку праці. Після завершення активної фази бойових дій очікуються подальші трансформації, які будуть зумовлені як наслідками війни, так і загальними глобальними трендами.

Війна завдала значної шкоди психічному здоров'ю українців. За даними ВООЗ, понад 25% українців зіткнеться з проблемами від тривоги до більш серйозних розладів. Постійний стрес, страх за майбутнє та втома впливають на наше повсякденне життя, зокрема й на роботу. Дослідження свідчать, що більшість українців перепрацьовують, відмовляючи собі у відпочинку. Це може призвести до зниження продуктивності та вигорання. Важливо знайти баланс між роботою та відпочинком, щоб зберегти своє здоров'я та ефективність. Тому вже сьогодні працедавцям потрібно розробляти та широко впроваджувати програми ментального здоров'я працівників.

Отже, війна в Україні стала серйозним випробуванням для ринку праці. Для відновлення та розвитку економіки необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації працівників, підтримку малого та середнього бізнесу, а також забезпечення соціальної захищеності населення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Eurostat 4.1 million people under temporary protection in July, 10 September 2024. [Електронний ресурс].- Режим доступу: URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240910-](https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240910-1)

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

2. Волянська-Савчук Л. В. Ринок праці: основні поняття та проблеми сьогодення / Л. В. Волянська-Савчук, А.Ю. Конопко // Приазовський економічний вісник. 2018. № 5 (10). С. 299-304.

3. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Державний центр зайнятості. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

5. Зеленський розкрив чисельність Збройних сил України, УНІАН 29.01.24. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://www.unian.ua/war/zelenskiy-rozkriv-skilki-zaraz-viyskovih-u-zsu-12526479.html>

6. Куди найчастіше переїжджає український бізнес? Оpendатабот. 28 березня 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/business-relocation-2023>

7. Лібанова Е. М. Проблеми розвитку ринку праці в контексті соціальної політики України, загроз та викликів ХХІ століття / Е. М. Лібанова // Ринок праці та зайнятість населення. 2012. № 2. С. 41-46. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2012_2_14

8. Мінфін. Рівень безробіття в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/>

9. Ринок праці після війни: Україні бракуватиме 4,5 мільйона робочих рук. Укрінформ, 28 квітня 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3701857-rinok-praci-pisla-vijni-ukraini-brakuvatime-45-miljona-robocih-ruk.html>

10. Україна: від війни до миру та відновлення. Аналітичні оцінки, Центр Разумкова, серпень 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://razumkov.org.ua/images/2024/09/11/2024-ПАКТ-AUGUST.pdf>

11. Хмельницький обласний центр зайнятості. [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://khm.dcz.gov.ua>

Бочуля М.,

здобувач вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Семенчук С.О.,**

кандидат історичних наук, доцент

(м.Хмельницький)

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕНЬ КУРГАННИХ НАСИПІВ МІСТА ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Історія дослідження курганних насипів міста Хмельницького є невід’ємною частиною археологічної науки в Україні. Це місто, багате на історичні пам’ятки, яке приваблювало дослідників ще з ХХ ст. Однак систематичні археологічні дослідження курганів розпочалися значно пізніше. Перші згадки про дослідження курганів міста Хмельницького датуються 1901 р. Найбільший поштовх до розвитку археологічних досліджень на Хмельниччині припав на радянський період. У цей час було створено низку наукових інститутів та експедицій, які проводили планомірні розкопки курганів. Особливу увагу приділяли дослідженню курганів, пов’язаних зі скіфським періодом та ранньослов’янськими культурами. Археологами було відкрито багато нових курганних могильників, що значно розширило уявлення про заселеність регіону в давнину. Після здобуття Україною незалежності археологічні дослідження курганів міста Хмельницького продовжилися. Однак, через фінансові труднощі та брак державної підтримки, їх інтенсивність дещо знизилася. Тим не менш, ряд наукових установ та ентузіастів продовжують досліджувати ці унікальні пам’ятки.

Метою даної статті є висвітлення історичних досліджень курганних насипів міста Хмельницького: мікрорайону Заріччя та Скитської могили.

Ряд науковців присвятили свої дослідження вивченню курганів мікрорайону Заріччя та Скитської могили міста Хмельницького: І. Михальчишин [4], Ю. Сіцінський [7], С. Шпаковський [10], С. Семенчук [10], В. Якубовський [11], С. Демидко.

У місті Хмельницькому біля будинку за адресою проспект Миру, 102, розташований скіфський курган біля дороги, з південного боку впритул прилягає багатоповерхівка, зі східного – магазин. Перші відомості про курган між село Лезневе та місто Проскурів наведені 1901 р. в праці Ю. Сіцінського «Археологическая карта Подольской губернии» [7, с. 18].

Перше дослідження кургану на проспекті Миру, 102 було проведено С. Демидко у 1997 р. [2, с. 28; 10, с. 9]. Згідно з розпорядженням Хмельницької обласної державної адміністрації № 194/99-р від 18.05.1999 р., курган перебуває під охороною держави [9]. Згодом пам'ятку обстежували й інші науковці. Хоча розкопки не проводилися, за зовнішніми ознаками та аналогіями з іншими курганами, археологи припустили, що він датується VII-VIII ст. до н.е. Поверхня кургану вкрита травою, а на вершині встановлено дерев'яний хрест. Поряд розміщена інформаційна табличка, яка повідомляє, що це скіфська могила VII-III ст. до н. е., що перебуває під державною охороною [3, с. 96-97]. Незважаючи на тривалий час існування та активну забудову навколишньої території, Скитська могила зберегла свої початкові розміри: висоту близько 2 м та діаметр близько 20 м (рис. 1).

Курган неодноразово обстежував різні дослідники: І. Михальчишин 2006, 2010 рр. Через 6 років пам'ятку досліджували С. Семенчук та С. Шпаковський [5; 10, с. 9]. І. Михальчишин припустив, що курган датується II-I тис. до н.е., але точно можна буде визначити це лише після археологічних розкопок. Протягом тривалого часу курган був у небезпеці через активну забудову

навколишньої території. Щоб захистити пам'ятку, місцеві жителі встановили дерев'яний хрест, незважаючи на попередження фахівців.

Рис. 1. Курган, м. Хмельницький, проспект Миру, 102. Вид з півночі. Червень 2024 р.

Археолог С. Демидко наголосив, що самовільне встановлення хреста на кургані є порушенням закону про охорону культурної спадщини і може призвести до кримінальної відповідальності. Він також зазначив, що кургани – це пам'ятки дохристиянської ери. Однак, парадоксально, саме цей релігійний символ став тимчасовим захистом для історичного місця від руйнування. Навіть незважаючи на встановлення хреста, який мав від лякати людей від пошкодження кургану, деякі місцеві жителі продовжують нехтувати історичною цінністю цього місця [2, с. 28].

У 2010 р. було оголошено конкурс на створення пам'ятника «Скіфський курган», який виграв проект М. Мазура. Згідно з планом, курган планували збільшити в розмірах шляхом досипання землі, а

навколо нього встановлять чотири великі камені, які вказуватимуть на чотири сторони світу. Також планується створити своєрідний календар, що відображатиме давні сільськогосподарські знання [8, с. 22–23]. Однак, станом на 2024 р. будівництво так і не розпочалося.

Ще однією пам'яткою скіфського часу є курган мікрорайону Заріччя, розташований на схилі плато лівого берега річки Південний Буг. Управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької ОДА офіційно визнало курган Заріччя об'єктом культурної спадщини, про що свідчить наказ №196н від 29. 12. 2016 р. [9]. Курган має площу 1,5349 га, і частково знаходиться на земельних ділянках, які належать 2 особам. Частково земля площею 1,2488 га (0,0741 + 0,5347) на якій знаходиться об'єкт культурної спадщини – курган, перебуває у власності двох громадян та використовується для сільськогосподарських потреб [6]. Курган висотою до 3 м та діаметром до 40 м (рис. 2).

Рис 2. Курган Заріччя, м. Хмельницький. Вид з півночі. Червень 2024 р.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Першим курган дослідив В. Якубовський у 1990-х рр. минулого століття [1, с. 141; 11, арк. 7]. Протягом ХХ ст. обстеження продовжив С. Демидко. Останні дослідження були проведені співробітниками відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій обл. С. Шпаковським та С. Семенчуком у травні 2016 р. Курган в районі Заріччя м. Хмельницького за своїми візуальними ознаками відноситься до I тис. до н.е. (раннього залізного віку) та належить до скіфського період [2, с. 29; 10, с. 10].

Отже, для ефективного збереження курганів необхідно запровадити комплексну програму з охорони та дослідження цих історико-культурних об'єктів. Важливо, щоб місцева влада приділяла більше уваги стану курганів і забезпечила їх належну охорону. Додаткові археологічні розкопки дозволять отримати більш детальну інформацію про час існування і функціонування курганів. Забудова навколишніх територій повинна здійснюватися з урахуванням охоронних зон та вимог законодавства. Залучення громадськості та освітніх установ сприятиме підвищенню обізнаності населення про значення цих об'єктів. Впровадження сучасних технологій у дослідження та збереження курганів забезпечить ефективний моніторинг їхнього стану. Фінансування досліджень і заходів з охорони повинно бути пріоритетним завданням для держави. Співпраця між науковцями, владою та громадськістю допоможе виробити оптимальні стратегії збереження курганів. Збереження курганів має велике значення для культурної спадщини і ідентичності нашого суспільства. Дбайливе ставлення до цих об'єктів забезпечить їхнє існування для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел та літератури:

1. Археологічна спадщина Хмельницької області. Довідник / А. Ф. Гуцал, В. І. Якубовський, І. Р. Михальчишин. Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2011. 176 с.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

2. Звід пам'яток історії та культури України: Хмельницька область. м. Хмельницький. Книга перша / Редакція тому: І.Трунова (голова), В.Лукашук (заступник голови), С. Шпаковський (упорядник) та ін. Хмельницький, ФОП Мельник А. А., 2019. 280 с.

3. Історико-архітектурний опорний план м. Хмельницький з визначенням меж і режимів використання зон охорони пам'яток та історичних ареалів. Київ, 2016. 198 с. URL: https://gis.khm.gov.ua/files/ist_arh_op_plan_pz.pdf (дата звернення: 27.10.2024).

4. Михальчишин І. С. Звіт про археологічні розвідки на території Хмельницької області в 2006 р. Науковий архів Відділу охорони пам'яток історії та культури у Хмельницькій області.

5. Мовчан А. Хмельницький – єдине місто зі скіфським курганом. *Новини Хмельницького «Є»* | [ye.ua](https://ye.ua/kultura/8513_Hmelnickiy_yedine_misto_zi_skifskim_kurganom.html). URL: https://ye.ua/kultura/8513_Hmelnickiy_yedine_misto_zi_skifskim_kurganom.html (дата звернення: 27.10.2024).

6. Рішення від 01.04.2024 по справі 560/21539/23 (Хмельницький окружний адміністративний суд). URL: <https://opendatabot.ua/court/118043264-ba2a4983490c9b59f1de7dc03e76d8ca>

7. Сіцинський Ю. Й. Археологічна карта Подільської губернії / Упорядник О. Л. Баженов. Кам'янець-Подільський: Оіум, 2004. 136 с.

8. Скіфський курган. *Мікрарайон «Виставка» Минуле та сучасне (історія мікрорайону)*. 2021. С. 22–23.

9. *Управління культури і туризму Хмельницької міської ради*. URL: https://www.kult.km.ua/uploads/files/2023/4_obekt_arheologii.pdf (дата звернення: 27.10.2024).

10. Шпаковський С., Семенчук С. Об'єкти археології міста Хмельницького. *Матеріали I міжнародної наукової історико-*

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

краєзнавчої конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України». 2016. С. 9–13.

11. Якубовський В. І. Звіт Хмельницької обласної дитячої туристської станції за 1971. Науковий архів інституту археології НАН України. Спр. 1971/60. 1971.

Бурденюк П.О.,

здобувачка освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: **Юхимович О. А.,**

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЛЬ ЖІНКИ В УКРАЇНІ

Воєнний стан, як особливий режим життєдіяльності держави в умовах військової загрози, є випробуванням для політичної системи та соціальної структури суспільства. За таких умов ролі та функції різних соціальних груп зазнають суттєвої трансформації. Зокрема, суттєво змінюється роль жінок у кризових ситуаціях через нові виклики, обов'язки та можливості. В Україні в умовах війни не лише зросла активність жінок у традиційних сферах діяльності, а й збільшився їхній внесок у соціальне, економічне та політичне життя.

Формування громадянського суспільства включає серед інших демократичних змін забезпечення рівних можливостей для самореалізації жінок та чоловіків. Гендерні відносини стають невід'ємною частиною усіх складових суспільства - економіки, сім'ї, освіти, науки, політики тощо.

Гендер у соціології гендеру розглядається як соціальна конструкція, що визначає сукупність очікувань, норм, цінностей і ролей, які суспільство приписує людям залежно від їхньої біологічної статі. Цей підхід акцентує увагу на тому, що гендер не є природним чи статичним явищем, а формується та змінюється під впливом культурних, історичних та соціальних факторів.

Гендер як соціальний інститут пронизує всі сфери суспільного життя – сім'ю, освіту, політику, економіку, засоби масової інформації.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Гендер як соціальний інститут створює контекст, в якому формується і виражається індивідуальна гендерна ідентичність. Водночас, індивідуальний досвід також впливає на соціальні конструкції гендеру. Тобто, гендер є результатом взаємодії індивідуального та соціального.

Гендер розглядається як соціальний конструкт, тобто як результат взаємодії індивіда з соціальним середовищем. Це означає, що поняття «чоловік» і «жінка» не є статичними і універсальними, а постійно змінюються в залежності від культурного, історичного та соціального контексту.

На різних історичних етапах розвитку людства роль жінки і чоловіка сприймалася по-різному.

Еволюція гендерних ролей жінок в Україні

Період	Основні події та зміни у гендерних ролях жінок	Ключові аспекти
Дохристиянська Україна	Важливість жінки в господарстві, материнство та виховання дітей.	Традиційні ролі жінок обмежувалися сімейними та домашніми обов'язками.
Київська Русь	Висока роль жінок у культурному та соціальному житті, значення княгинь.	Зростання впливу жіночих ролей у політичному та соціальному контекстах.
Козацька Україна	Жінки беруть активну участь у побуті козацького суспільства, господарстві.	Традиційні обов'язки поєднувались із підтримкою козацького побуту.
XIX століття	Перші кроки до емансипації: доступ до освіти, боротьба за виборчі права.	Зміни в суспільному статусі жінок, активна участь у політичному та громадському житті.
Початок XX століття	Розширення прав та можливостей жінок, активна	Активізація жіночих рухів за рівність, участь

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

	участь у соціальній боротьбі.	у боротьбі за права.
Радянський період	Включення жінок у професійні сфери, але з певними обмеженнями.	Зростання економічної активності, соціальна підтримка сімейних ролей.
Незалежна Україна	Активна участь у політиці, бізнесі та громадській діяльності.	Зменшення гендерних бар'єрів, зростання рівності у різних сферах життя.

Визначення гендерної нерівності, запропоноване В. Агеевою, підкреслює, що гендерна нерівність – це не просто відмінності між чоловіками і жінками, а саме систематичні розбіжності та нерівні можливості, які закладені в структурі суспільства.[3,117]

Гарантом забезпечення гендерної рівності в Україні є Конституція України, яка закріплює рівність жінок і чоловіків у всіх сферах життя.

Україна, як і інші цивілізовані держави, широко використовує міжнародні стандарти, які містяться в Загальній декларації прав людини, Конвенції про політичні права жінок, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та інших документах. Україна погоджується з принципами ООН і визнає, що гендерна рівність є важливою для сталого розвитку країни та створення можливостей для всебічного розвитку людського потенціалу.

Згідно з Звітом з глобального гендерного розриву (Global Gender Gap Report) 2024 р., представленим Світовим економічним форумом, Україна займає 63-тє місце зі 146 країн світу, проти 66-го місця 2023 р. та 62-го у 2022 р. [1]. Індекс розраховується на основі статистичних даних щодо співвідношення між чоловіками та жінками, відомого як гендерний розрив, у чотирьох важливих сферах: освіта, здоров'я та виживання, економічна участь і кар'єрні можливості, а також політичні права та можливості.

Угода про асоціацію з ЄС дала Україні новий поштовх до розвитку гендерної політики. Угода визначає важливі цілі співробітництва, включаючи забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків і боротьбу з дискримінацією.

Оцінімо ситуацію гендерної рівності в Україні. Конституція України закріплює принцип гендерної рівності як фундаментальне право людини. Стаття 3 Конституції проголошує рівноправність чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя. Це положення доповнюється нормами статей 21, 24, 51, які деталізують механізми забезпечення гендерної рівності та забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою статі. [2]

В Україні вища освіта стала доступною для всіх, що є першим кроком до вирішення проблем, пов'язаних з гендерною нерівністю.

У парламенті VII скликання працювали 432 нардепи чоловічої статі (90,4%) і 46 нардепів жіночої статі (9,6%). У VIII скликання було 412 чоловіків-депутатів (88%) і 56 жінок-депутаток (12%). Завдяки впровадженню гендерної квоти під час виборчої кампанії 2019 р. кандидатками зареєструвалися 1 314 (22,54%) жінок. До поточного IX скликання Верховної ради обрано 88 жінок (20,80%). [11] Найкращий показник за час незалежності. Станом на 1 травня 2024 р. загальна кількість депутатського складу Верховної Ради України становить 401 народний депутат, з яких 85 жінок (21,20%).

Станом на 1 січня 2024 р. у Кабінеті міністрів України 25% складу становлять жінки, три з яких обіймають посаду віцепрем'єр-міністра.[7] Проте, така ситуація зумовлена не гендерною політикою, а військовими діями в Україні. У Хмельницькій міській раді працює 15 депутатів-жінок із загального числа 42 депутати (33,33%). Серед депутатів Хмельницької обласної ради VIII скликання 21 жінка з загальної кількості 62 депутати (33,87%), голова Хмельницької обласної ради – жінка.

Незважаючи на формальну рівність, частка жінок на керівних

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

посадах в органах місцевого самоврядування має форму піраміди – чим нижчий рівень влади, тим більша частка жінок.

Стереотипи масової свідомості, які сприймають жінку як слабшу за чоловіка і менш важливу в суспільному, політичному та економічному житті, перешкоджають досягненню гендерної рівності в нашому суспільстві. У 2022-2024 рр. відчутні суттєві зрушення, проте, вони зумовлені не гендерною політикою, а військовими діями в Україні.

У 2020 р. 53,6% усіх суддів (на 1,8% більше порівняно з 2017 роком) становили жінки. Станом на 1 січня 2025 р. в Україні 56% усіх юристів в Україні становлять жінки, причому 53% з них обіймають керівні посади. Найбільше жінок-юристок в Україні перебувають на керівних посадах у державному секторі (76%).

Через повномасштабну війну з початку 2022 р. офіційна статистика щодо чисельності населення України не публікується. Станом на 1 січня 2022 року в Україні налічувалося близько 41 мільйона осіб, з яких 21 990 719 жінок (53,6 %). [10]

22% дипломатичних місій очолюють жінки. На місцевому рівні жінки посідають близько 35% керівних посад. 27% складу Національній поліції складають жінки, з них понад 16% – на керівних посадах. У Збройних силах України служать 67 тис. жінок, із них понад 10 тис. осіб – на передовій.

Зростає кількість жінок, які ведуть власну справу. Частка підприємниць у 2024 р. зросла до 47,5% проти 46,4% у 2021 р. У 2024 р. жінки заснували понад 43 тис. ФОП в Україні (59% від загальної кількості), у 2023 р. жінки зареєстрували 57% ФОП. Найчастіше жінки обирають такі сфери: роздрібна торгівля (68%), надання індивідуальні послуги (89%) та інформаційні послуги (63%). [21]

У 2023 р. середня заробітна плата жінок становила 69% від рівня заробітної плати чоловіків, а у бюджетній сфері – лише 50%. Такий розрив пояснюється тим, що у зарплаті чоловіків враховані

зарплати військовослужбовців ЗСУ, які значно вищі за середні.

Для подолання гендерного розриву урядом розроблено Національну стратегію до 2030 р., мета якої – досягти скорочення різниці у зарплатах з довоєнного показника 18,6% до 13,6%. Для посилення ролі жінок запропоновано запровадити зміни у трудовому законодавстві, реалізувати грантові програми для підтримки жіночих бізнесів, розробити та реалізувати програми з перенавчання українок.

Станом на 2021 р. рівень бідності серед жінок в Україні становив 10,8% порівняно з 7,9% серед чоловіків. Частіше з бідністю стикаються жінки. Найбільшу частку жінок, які живуть за межею бідності, становлять жінки похилого віку (35,6%).

Війна сприяє проявам домашнього насильства, сексуального насильства та інших видів гендерно зумовленого насильства. Через втрату соціального захисту, правової підтримки та фізичної безпеки часто під час війни жінки страждають від насильства. У 2023 р. та 2024 р. спостерігається тенденція до збільшення випадків гендерно зумовленого насильства, що відбувається не лише в родині, але й поза її межами, наприклад, на робочому місці, в навчальних закладах, громадських місцях та транспорті.

Війна часто призводить до розлучень, втрати близьких, що значно впливає на психічне здоров'я жінок і їхніх сімей. Постійна тривога, переживання втрат, розлука з близькими та відчуття безпорадності часто стають причиною депресії, тривожних розладів і навіть посттравматичного стресового розладу.

При цьому жінки демонструють дивовижну здатність до адаптації, реагуючи на зміни, ставши основними учасниками соціально-економічних перетворень.

До початку пандемії та війни в Україні, як і в багатьох інших країнах, жінки традиційно виконували подвійне навантаження: професійну діяльність та домашні обов'язки. Хоча спостерігався прогрес у напрямку гендерної рівності, все ще спостерігались значні

гендерні розриви в оплаті праці, представництві на керівних посадах та розподілі домашньої роботи.

Війна призвела до розширення гендерних ролей жінок. Жінки взяли на себе нові відповідальності, виконуючи як традиційні, так і нетрадиційні для жінок ролі. Ці ролі варіюються від традиційних функцій догляду за сім'єю до активної участі у військових діях та громадському житті.

Роль берегині дому під час війни виходить за межі традиційних уявлень, охоплюючи нові сфери відповідальності. Жінки стають опорою для своїх сімей, забезпечуючи психологічну безпеку та підтримку рідним.

Жінки активно долучаються до волонтерської діяльності, надаючи гуманітарну допомогу, готуючи їжу, шиючи одяг для військових. Під час війни жінки самостійно збирають донати на автомобілі, дрони, бронежилети та інше військове обладнання та доставляють його безпосередньо на лінію зіткнення. Вони створюють громадські волонтерські об'єднання, координаційні центри та мережі для допомоги військовим, переселенцям та людям, що потрапили у складну життєву ситуацію.

Все більше жінок долучаються до служби в збройних силах, обіймаючи посади від медиків до операторів дронів чи командирів підрозділів. Станом на вересень 2024 р. у Збройних силах України служать 68 тис. жінок, з яких 48 тис. є військовослужбовицями, а 5 тис. – несуть службу в зоні бойових дій. [15] 13487 військовослужбовиць мають статус учасниці бойових дій (УБД), понад 4 тис. перебувають безпосередньо в районі ведення бойових дій. [16]

Українки беруть активну участь у громадському та політичному житті країни, організовують протести, лобіюють інтереси жінок та постраждалих від війни. У ролі блогерок та активісток вони висвітлюють події війни, привертаючи увагу міжнародної спільноти до проблем свого народу.

Жінки-журналістки надають об'єктивну інформацію про події на фронті українській громадськості та міжнародній спільноті. Жінки-журналістки працюють безпосередньо у зоні бойових дій, документуючи воєнні злочини, гуманітарну кризу та життя цивільного населення. Часто вони не просто фіксують історії постраждалих, але й надають їм моральну та психологічну підтримку. Їхні матеріали стають важливим джерелом для історичних досліджень, судових процесів щодо воєнних злочинів та розробки миротворчих ініціатив.

Жінки активно займаються збереженням історичної та культурної спадщини свого народу. Вони займаються дослідженням, реставрацією та охороною культурних пам'яток, а також організовують освітні програми та заходи для підвищення обізнаності про культурну спадщину. Вони працюють над захистом історичних пам'яток від руйнувань, документують культурні артефакти та проводять евакуацію цінних експонатів з районів ведення бойових дій. Жінки-захисниці культурної спадщини також активно залучаються до міжнародних проєктів та співпраці з іншими країнами для обміну досвідом.

Розглянемо декілька відомих прикладів зміни ролі жінки в суспільстві під час воєнних дій.

Анастасія («ЦІАНІД») - скрипалька, яка стала бойовою медициною. Анастасія успішно закінчила магістратуру Національної музичної академії та планувала продовжити навчання в аспірантурі. Та війна змінила її плани і в березні 2022 р. вступила до лав захисників України та стала бойовою медициною. [13]

Ніна Корнієнко – хмельницька волонтерка, керівник ГО «Волонтерський лідер». Про «Волонтерський лідер» говорять: «Тримає кулінарний фронт і займається виготовленням сухих борщів та супів, а також різноманітної медової випічки для Збройних Сил України». [9] А ще Ніна проводить збори на автомобілі, сама їх купує за кордоном та ввозить безпосередньо на передову. До повномасштабного вторгнення Ніна Борисівна була успішним ріелтором з продажу

нерухомого майна.

Марина Українець – відома хмельницька співачка, артистка Хмельницького академічного муніципального естрадно-духового оркестру, волонтерка організації «Мистецька сотня «Гайдамаки», ведуча. До початку повномасштабної війни Марина разом з однодумцями постійно відвідувала зону ООС з творчими виступами та гуманітарною допомогою для бійців. Одружена, мама двох дітей. З перших днів широкомасштабного вторгнення допомагає нашим воїнам та мирному населенню деокупованих територій. «Тепер ми стали ходити на роботу у вільний від волонтерства час, тому що розуміємо, для чого це все робимо», – говорить волонтерка. [17]

Роль жінки в українському суспільстві під впливом воєнного стану зазнала суттєвих змін. З одного боку, жінки відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності родини, волонтерстві та гуманітарних ініціативах. З іншого боку, вони все більше беруть участь у громадській діяльності, підприємництві та військовій службі. Жінки дедалі частіше займають керівні посади та відіграють ключову роль у підтримці соціальної стабільності.

У післявоєнний період передбачається подальше посилення ролі жінок у всіх аспектах суспільного життя. Це включає збільшення їхньої участі в політичному лідерстві, економічній діяльності та соціальних ініціативах. Важливо також забезпечити підтримку жінкам, які пережили травматичний досвід під час війни.

Подальша реалізація в Україні гендерної політики щодо забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків, що базується на загальновизнаних міжнародних нормах, ставить якісно нові вимоги до гендерного виховання школярів, побудови гендерно чуйних та гармонійних взаємин між чоловіками та жінками. Підвищення рівня знань учителів, батьків та учнів щодо соціально-психологічних процесів в суспільстві є важливою умовою для самореалізації особистостей жінок і чоловіків.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Позитивні зміни у житті жінки можуть відбутися лише за умови рівних з чоловіками можливостей у всіх сферах суспільного життя та освіти, у працевлаштуванні та оплаті праці, у створенні гармонійних умов для поєднання праці з материнством тощо. Тобто жінки повинні мати реальне право і можливості на реалізацію цілісного і повноцінного розвитку своєї особистості як в професійній, так і в сімейній діяльності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Global Gender Gap Report 2024. URL: <http://surl.li/eoyrbp>
2. Конституція України. URL: <http://surl.li/brswfr>
3. Агеєва В. Основи теорії гендеру : навчальний посібник / В. Агеєва, Л. Кобилянська, М. Скорик. – К. : “К. І. С.”, 2004. – 536 с.
4. Біденко Ю., Кисельова В. Про гендерну політику в Україні. URL: <http://surl.li/srjlse>
5. Вісім українок увійшли до проєкту BBC «100 жінок» у 2022 році. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63861058>
6. Буцко Д. (воєнна кореспондентка Hromadske). Все, що ми фіксуємо, дуже швидко стає історією. URL: <https://wim.org.ua/stories/diana-butsko/>
7. В Україні чверть складу уряду становлять жінки - заступниця міністра юстиції. URL: <http://surl.li/rmmtnr>
8. Гідні та на своєму місці: історії трьох захисниць на бойових посадах. URL: <http://surl.li/fffmux>
9. Готує сухі супи та відвозить військовим на передову. Як жителька Хмельниччини стала волонтеркою. URL: <http://surl.li/nnjcts>
10. Данилов. О. «На 1 січня 2023 року чисельність населення України становила 28-34 млн» . URL: <http://surl.li/ohappc>
11. Дев'ята Рада «помолодшає» у середньому на 7,4 року — ОПОРА. URL: <http://surl.li/ctslqk>
12. Захист культурної спадщини під час війни: Львівський

вимір. URL: <http://surl.li/zplapx>

13. Історії українок, які змінили мирні професії на військову службу. URL: https://ukrainky.com.ua/zahysnyczi/?utm_source

14. Скільки жінок служить у ЗСУ: статистика. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20240928-skilky-zhinok-sluzhyt-u-zsu-statystyka>

15. Стало відомо, скільки жінок служать у ЗСУ станом на 2024 рік. URL: <http://surl.li/coagwe>

16. У серці має бути Україна: історія співачки й волонтерки Марини Українець. URL: <http://surl.li/npedux>

17. Фултайм українка. URL: <https://theukrainians.org/fultaim-ukrainka/>

18. «Шантажували дітьми та гвалтували»: з 2022 року насильство щодо жінок в Україні зростає. URL: <http://surl.li/jyiymj>

19. Як балерина Нацопери Олеся Воротнюк стала пішла на війну. URL: <http://surl.li/bcirht>

20. Як змінюється роль жінок на ринку праці в Україні: реалії та можливості. URL: <http://surl.li/dtjljs>

Вороніна К.В.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: Охман О.В.,

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В слідчо-судовій практиці та науковій доктрині найбільше виокремлюються проблеми щодо вирішення питань пов'язаних із кваліфікацією діяння, яке не містить ознак кримінальної протиправності, але наділене кримінально-правовим значенням, та питання пов'язанні із кваліфікацією посткримінальної поведінки особи. Вважаєм за доцільне зосередитись на дослідженні проблемних питань щодо їхньої кваліфікації.

Поняття «діяння, яке не містить ознак кримінальної протиправності, але наділене кримінально-правовим значенням» є зовсім протилежним поняттю «кримінальне правопорушення», оскільки його лексичний зміст характеризується відсутністю такої ознаки кримінального правопорушення, як суспільна небезпечність або протиправність. До системи таких діянь входять: діяння, яке не містить кримінально значимого ступеня суспільної небезпечності або так зване малозначне діяння; діяння, що вчинене через такі обставини, які виключають його кримінальну протиправність; діяння, яке вчинене особою без належних ознак суб'єкта кримінального правопорушення.

Як зазначається в кримінально-правових джерелах «Кримінально-правова кваліфікація діяння, що не є кримінально протиправним, проте має кримінально-правове значення, як різновид кваліфікації у кримінальному праві має всі характеристики, що притаманні останній, а також визначається специфічними, видовими ознаками, що характеризують саме її» [1, с. 73]. Варто також зазначити, що особливості такої кримінально-правової кваліфікації проявляються в наступному: 1) при здійсненні кримінально-правової кваліфікації завжди буде відсутня хоча б одна із обов'язкових ознак кримінального правопорушення, що визначено в положеннях ч. 1 ст. 11 КК України [2]. Така особливість зумовлює здійснення кримінально-правової оцінки і доведення присутності діяння, яке не містить ознак кримінальної протиправності; 2) на відміну від кваліфікації складу кримінального правопорушення при якій завжди присутнє посилання на відповідну норму Особливої частини КК України, то аналізована кримінально-правова кваліфікація здійснюється лише за нормою Загальної частини КК України.

Під кримінально-правовою кваліфікацією діяння, яке не має ознак кримінальної протиправності, але наділена кримінально-правовим значенням, потрібно розуміти діяльність суду та правоохоронних органів, яка здійснюється у межах правозастосовних кримінально-правових відносинах забезпечувального характеру та полягає в регламентованості нормами кримінального законодавства, результативній кримінально-правовій оцінці того діяння, яке не має ознак кримінальної протиправності, але має кримінально-правове значення, конкретизована щодо встановлення усіх фактичних кримінально значимих ознак, а також визначенні кримінально-правової норми, яка передбачає його та з'ясуванні відповідності ознак вчиненого особою діяння до тих ознак кримінально-правової норми, які підлягають застосуванню [3, с. 69].

В процесі здійснення кримінально-правової кваліфікації головним виступає етап чіткого відмежування кримінальних правопорушень від правопорушень не кримінального характеру, оскільки деякі склади різних видів правопорушень наділені певною схожістю. Окрім цього «необхідність відмежування кримінальних правопорушень від інших правопорушень викликана й тим, що більшість законів, присвячених регламентації відповідного правового питання (явища), містять норми про відповідальність за порушення вимог такого закону, а саме про кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та іншу відповідальність» [4, с. 27].

Деякі науковці зауважують, що «основним критерієм відмежування кримінальних правопорушень від інших правопорушень є суспільна небезпечність діяння». Однак щодо критерію суспільної небезпечності у науковій літературі містяться протилежні погляди. Так, одні вчені поділяють усі правопорушення на кримінальні правопорушення і інші правопорушення у відповідності від ступеня їх суспільної небезпечності, тому що кримінальні правопорушення наділені більшим ступенем суспільної небезпечності, а ніж всі інші правопорушення. Проте деякі дослідники зазначають наступне: «Кримінальні правопорушення – це суспільно небезпечні діяння, а інші правопорушення не є суспільно небезпечними, проте є суспільно шкідливими діяннями».

Варто також зазначити, що ознака протиправності виступає юридичним виявом суспільної небезпечності діяння, тому ми вважаємо, що найбільш правильним буде здійснювати відмежування кримінальних правопорушень від усіх інших правопорушень за допомогою формального юридичного критерію, тобто протиправності діяння, а вже потім здійснювати відмежування за ступенем суспільної небезпечності такого діяння. Окремі дослідники наводять статистику, що: «90% опитаних практичних працівників зазначили, що при вирішенні питання про відкриття кримінального провадження чи

відмову в його відкритті у зв'язку з віднесенням вчиненого до іншого виду правопорушення, вони орієнтуються на ознаку протиправності, бо це значно зменшує вірогідність прийняття помилкового рішення в такій ситуації» [5, с. 126].

Згідно із ч. 2 ст. 11 КК України визначається «Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [2]. Тобто, це означає, що кримінальне правопорушення визнається суспільно небезпечним діянням, а таке діяння як малозначне не містить у собі кримінально значимого ступеня суспільної небезпечності. Окрім цього О.В. Ус зазначає, що: «Вчинене особою діяння повинно формально (на перший погляд) містити ознаки певного складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею (частиною статті) Особливої частини КК, тобто між фактичними ознаками вчиненого діяння і ознаками елементів складу кримінального правопорушення формально має бути наявна зовнішня відповідність (схожість, тотожність)» [6, с. 43]. Отже, можемо зробити висновок, що якби в КК України взагалі була б відсутня кримінально-правова норма, що передбачає відповідальність за здійснене діяння, то не може йтися мова і про малозначність діяння.

Після з'ясування, що вчинене діяння містить склад кримінального правопорушення навіть формально, потрібно оцінити його суспільну небезпечність. Тобто, при здійсненні кримінально-правової кваліфікації малозначного діяння необхідно установити, що таке діяння ненаділене кримінально протиправним ступенем суспільної небезпечності та не завдає чи створює загрозу завдання істотної шкоди суспільним відносинам, які підпадають під охорону КК України. Це можливо здійснити лише шляхом ретельного

дослідження усіх ознак вчиненого діяння, а також всіх ознак елементів складу кримінального правопорушення, яке передбачене певною нормою Особливої частини КК України.

Варто також зазначити, що малозначне діяння може вчинятися у формі прямого або непрямого умислу. Окрім цього, кваліфікація вчиненого діяння як малозначного може бути тільки щодо складу конкретного кримінального правопорушення, тому що не можливо оцінити діяння як малозначне, проте можна кваліфікувати малозначним тільки конкретне діяння, яке було вчинено певним суб'єктом кримінального правопорушення.

Викладене дає нам можливість сформулювати спеціальні правила кваліфікації малозначного діяння, якими є: 1) вчинене суб'єктом діяння має формально містити усі елементи та їх ознаки аналізованого складу кримінального правопорушення; 2) вчинене суб'єктом діяння не містить кримінально протиправного ступеня суспільної небезпечності, який присутній лише в кримінальних правопорушеннях; 3) діяння має бути вчинене суб'єктом тільки з умисною формою вини; 4) кримінально-правова кваліфікація діяння, яке є малозначним не залежить від наявної характеристики винної особи, визнання такою особою своєї вини у вчиненні кримінального правопорушення та інших обставин справи, які не надають характеристику суспільній небезпечності саме вчиненому діянню. Кримінально-правова кваліфікація малозначного діяння здійснюється відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів. Київ: Атіка, 2014. 186 с.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Гриненко І.О. Філософські та логічні засади класифікацій злочинів. *Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту*. 2019. Вип. 40. С. 76-81.

4. Баулін Ю.В. Кримінально-правове регулювання: основні проблеми. Кримінально-правове регулювання та забезпечення його ефективності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-19 жовт. 2018 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Харків: Право, 2018. С. 23-28.

5. Оробець К.М. Кваліфікація кримінальних правопорушень: проблема визначення та методологічні аспекти дослідження. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 125-131.

6. Ус О.В. У74 Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації: лекції. Харків: Право, 2018. 368 с.

Гнатюк О.О.,
здобувачка вищої освіти
(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Олійник В.В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Нині, коли технології швидко розвиваються, соціальне середовище набуває ще більшої складності. Людина, особливо в умовах цифровізації, постійно взаємодіє з різними соціальними просторами – від реального до віртуального. Взаємодія з соціальними мережами, онлайн-спільнотами, новими медіа зміщується акцент з особистого контакту на більш безособовий формат комунікації, що може як сприяти самовираженню, так і викликати відчуження та ізоляцію.

Тому питання емоційного інтелекту, психічного здоров'я та здатності до саморегуляції стають більш актуальними, ніж коли-небудь. Людина повинна вміти розрізняти позитивні й негативні впливи соціального середовища, критично ставитись до інформації, яка її оточує, і активно обирати ті соціальні контексти, що сприяють розвитку її внутрішніх ресурсів. Важливо розвивати навички ефективного спілкування та здатність знаходити здорові моделі взаємодії, навіть у складних соціальних ситуаціях.

Соціальні трансформації, що відбуваються в наш час, також створюють нові можливості для формування особистості. Міжнародні обміни, доступ до онлайн-освіти, можливості для волонтерства й участі в глобальних ініціативах відкривають безліч перспектив для

розвитку індивідуальності та формування соціальної свідомості. Людина може сьогодні активно взаємодіяти з різними культурами, отримувати нові знання й практичні навички, сприяти розвитку своєї громади та світу в цілому. Однак це також створює і нові виклики, зокрема у плані адаптації до швидких змін, збереження емоційної рівноваги та уникнення стресу від перенавантаження інформацією та соціальними взаємодіями [1].

Таким чином, у сучасному світі роль соціального середовища у формуванні особистості стала ще більш складною й багатогранною. Суспільство та соціальні структури, в яких перебуває людина, мають величезний вплив на її розвиток, але й сама особистість здатна змінювати це середовище, формуючи нові соціальні моделі взаємодії. Розуміння цього взаємного впливу є важливим кроком на шляху до гармонійного, здорового розвитку не лише окремої особистості, а й суспільства в цілому.

Варто зауважити, що формування особистості – складний і тривалий процес, що відбувається під впливом багатьох чинників, серед яких провідну роль відіграє соціальне середовище. Людина від народження занурена в соціум: сім'я, школа, однолітки, культурні традиції, медіа, соціальні інститути – усе це безпосередньо впливає на її світогляд, поведінку, цінності та самоусвідомлення. Соціальне середовище виступає тим ґрунтом, на якому розвиваються індивідуальні риси, формується характер, складається унікальний життєвий шлях.

Першим і найважливішим соціальним мікросередовищем для людини є родина. Саме в сім'ї дитина засвоює базові моральні норми, отримує емоційний досвід, навчається спілкуванню та починає усвідомлювати себе як частину суспільства. Атмосфера в родині, стиль виховання, ставлення батьків до дитини й одне до одного закладають фундамент для формування її самооцінки, довіри до світу, моделі поведінки у міжособистісних стосунках. Тепле,

підтримувальне середовище сприяє розвитку впевненої, відкритої, гармонійної особистості, тоді як байдужість, авторитаризм або емоційна нестабільність у сім'ї можуть стати причиною формування тривожної, замкненої або агресивної поведінки [2].

З віком коло соціальних впливів розширюється. Школа стає важливим соціальним інститутом, де дитина вчиться співпрацювати, дотримуватися правил, досягати результатів, встановлювати стосунки з дорослими та однолітками. Саме в шкільному середовищі проявляється і закріплюється багато рис характеру: наполегливість, відповідальність, лідерство або, навпаки, уникання труднощів, пасивність, замкнутість. Величезний вплив мають також групи ровесників, у яких формуються навички самопрезентації, здатність до компромісу, відчуття приналежності та соціального статусу.

У підлітковому віці важливим джерелом соціалізації стає культура: кіно, музика, література, інтернет, соціальні мережі. У цьому періоді молода особистість активно шукає себе, і тому легко піддається впливу авторитетів, трендів, ідеологій. Соціальне середовище може або підтримувати внутрішній розвиток, сприяючи критичному мисленню, самоповазі, громадянській позиції, або ж нав'язувати стереотипи, руйнувати впевненість, провокувати деструктивні моделі поведінки [3].

Варто зазначити, що соціальне середовище не лише впливає на особистість, а й само змінюється під її впливом. Людина, яка усвідомлює свою цінність, здатна мислити незалежно, критично оцінювати інформацію, може не лише зберегти свою індивідуальність, але й змінювати оточення, сприяючи створенню більш здорового, гуманного й свідомого суспільства. Водночас людина, яка не має внутрішнього стрижня, легко стає жертвою маніпуляцій, конфліктів, соціального тиску.

Отже, соціальне середовище відіграє вирішальну роль у формуванні особистості. Воно є як ресурсом для зростання, так і

джерелом викликів. Завдання суспільства – створити такі умови, у яких кожна людина матиме можливість розвиватися, бути почутою, прийнятою та реалізованою. А завдання кожного з нас – навчитися розуміти вплив середовища на себе, бути вибіркоким у соціальних контактах і, найголовніше, – залишатися вірним своїм цінностям, навіть у мінливому й суперечливому світі. Саме через взаємодію із соціальним середовищем розкривається глибина людської особистості, її здатність до змін, адаптації й творення нового.

На сучасному етапі розвитку суспільства людина все більше занурюється у віртуальне середовище, яке, хоч і відкриває нові можливості для самовираження, навчання, спілкування, водночас може створювати ілюзії, викликати тривожність, сприяти відчуженню та соціальній ізоляції.

Особливо вразливими до таких впливів є діти та підлітки, які ще не мають сформованого критичного мислення й внутрішньої стабільності. Порівняння з ідеалізованими образами в інтернеті, тиск відповідати «стандартам успіху» або популярності, булінг у мережі – усе це залишає глибокий слід у психіці, впливає на самооцінку, формування ідентичності та емоційну стійкість. Водночас у цифровому просторі можна знайти й підтримку, корисну інформацію, приклади позитивної соціальної поведінки, можливість творчого розвитку – усе залежить від якості соціального середовища, в яке потрапляє особистість.

В умовах воєнного періоду, конфліктів, економічної нестабільності та суспільної напруги соціальне середовище ще більше впливає на відчуття безпеки, впевненості в собі, віру в майбутнє. Саме спільнота – сім'я, друзі, колеги, сусіди — може стати тим джерелом сили, яке допомагає людині зберегти гідність, внутрішній баланс, не втратити сенсу життя. Або, навпаки, середовище може посилювати відчуття тривоги, безвиході, деструктивні установки, якщо в ньому переважають байдужість, агресія чи нестача

взаєморозуміння.

Таким чином, у XXI столітті питання якості соціального середовища постає особливо гостро. Формування особистості вже неможливо розглядати окремо від впливу глобального інформаційного простору, суспільних процесів, культурного контексту. Усе, що оточує людину – від родинного тепла до державної політики, – є частиною того середовища, яке або сприяє розкриттю потенціалу, або перешкоджає цьому. Саме тому важливо створювати соціальні умови, що ґрунтуються на цінностях поваги, свободи, прийняття, розвитку, а також навчати кожного відповідальному ставленню до себе й до інших.

Лише в гармонійному, підтримувальному соціальному середовищі особистість може повністю реалізувати свої здібності, знайти своє покликання та відчувати себе частиною більшого – спільноти, що здатна надихати, змінювати й творити майбутнє.

Важливо розуміти, що особистість формується не тільки під впливом уже наявного соціального середовища, а й через активну взаємодію з ним. Людина не є пасивним об'єктом впливу – вона постійно взаємодіє із середовищем, впливає на нього, змінює його. Це проявляється у виборі друзів, формуванні власних поглядів, участі в суспільному житті, волонтерстві, творчості або професійній діяльності. Таким чином, формування особистості – це динамічний, взаємозалежний процес, де соціальне середовище і сама людина перебувають у постійному діалозі.

У цьому діалозі ключову роль відіграє виховання критичного мислення. Людина, яка вміє аналізувати інформацію, протистояти тиску групи, розуміє соціальні процеси, не лише краще захищена від негативного впливу середовища, а й здатна стати його активним реформатором. Саме такі особистості – свідомі, відповідальні, емпатійні – є основою здорового суспільства.

Учені стверджують, що вплив соціального середовища на

формування особистості – це не лише про зовнішні обставини. Це також про цінності, які ми передаємо іншим; про атмосферу взаємопідтримки, яку ми створюємо в родинях, школах, робочих колективах; про ті приклади, які ми демонструємо щодня у власній поведінці. Кожен із нас є частиною середовища для когось іншого – і від нашої людяності, відкритості, щирості багато в чому залежить, якою виросте нова особистість.

Таким чином, вплив соціального середовища на формування особистості є важливим. Він проявляється у щоденних взаємодіях, у тонких сигналах, які ми подаємо один одному, у загальній культурі взаємин у суспільстві. І саме від якості цього впливу залежить не лише те, якими стають окремі люди, а й яким буде наше спільне майбутнє.

Отже, соціальне середовище є одним із ключових чинників формування особистості, оскільки воно визначає умови, в яких людина зростає, навчається, спілкується та самореалізується. Вплив родини, школи, кола спілкування, культурного простору й інформаційних джерел формує не лише зовнішню поведінку, а й внутрішній світ людини – її цінності, установки, самооцінку, життєві орієнтири. Проте цей вплив не є одностороннім: особистість також активно змінює середовище, у якому живе. Саме тому надзвичайно важливо усвідомлювати відповідальність за ті соціальні умови, які ми створюємо навколо себе. Гармонійне, підтримувальне, морально здорове середовище здатне виховати сильних, свідомих і духовно зрілих людей, які насамперед зможуть змінювати світ на краще.

Список використаних джерел та літератури:

1. Виноградова В. Вплив соціальних факторів на формування особистості І. І. Мечникова // *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2020. № 1. С. 34-40.
2. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху

особистості : Монографія. Київ : НікаЦентр, 2006. 280 с.

3. Сергієні О. В., Мельник М. С. Вплив чинників середовища на формування особистості в підлітковому віці. The 7th International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development” (December 22-24, 2021) BoScience Publisher, Chicago, USA. 2021, p. 493-500.

Грушевицька Х.О.,

здобувачка вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Баранова С.С.,**

викладач

(м.Хмельницький)

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У сьогоденні, де інформація поширюється миттєво, а сприйняття нерідко переважає над змістом, імідж набуває особливого значення. Імідж – це не просто зовнішній образ особистості, організації чи бренду, а складне соціально-психологічне утворення, яке формується на перетині індивідуального самовираження та очікувань суспільства. У його основі лежить процес взаємодії між суб'єктом, який створює імідж, і соціумом, який його сприймає, інтерпретує й оцінює.

Варто зазначити, що формування іміджу – це не спонтанний процес, а цілеспрямована діяльність, яка враховує низку психологічних чинників: особистісні якості, емоційний інтелект, здатність до самопрезентації, уміння налагоджувати міжособистісні стосунки, адаптуватися до соціального середовища. Значну роль у створенні позитивного іміджу відіграють комунікативні навички, невербальна поведінка, культура мовлення, а також послідовність дій, що дозволяє зміцнити довіру з боку інших.

На соціальному рівні імідж виконує функцію соціального орієнтира: він допомагає людям швидше визначати ставлення до інших, прогнозувати їхні дії, будувати очікування. У цьому контексті важливу роль відіграють соціальні стереотипи, норми та цінності, що

склалися в тій чи іншій культурі. Людина або організація, що прагне до позитивного іміджу, повинна враховувати не лише власне бачення себе, а й культурні коди, символи й уявлення, які домінують у свідомості публіки.

Крім того, імідж є результатом переробки інформації – тобто того, як людина чи спільнота подає себе через засоби масової комунікації, соціальні мережі, публічні виступи, зовнішній вигляд, поведінку в публічному середовищі. В епоху цифровізації та візуальної культури ключовим стає вміння керувати враженням про себе: як індивіду, так і соціальному інституту. Саме тому психологічна рефлексія – здатність розуміти, як тебе сприймають інші, – є важливою умовою для ефективного формування іміджу.

Учені стверджують, що успішний імідж завжди ґрунтується на автентичності. Спроба створити фальшивий, штучний образ може призвести до когнітивного дисонансу в аудиторії, викликати недовіру та емоційне відторгнення. Тому соціально-психологічне завдання полягає не в маскуванні недоліків, а в підсиленні сильних сторін і гармонійному поєднанні внутрішнього змісту з зовнішнім вираженням. Людина чи організація з міцним позитивним іміджем здатна надихати, викликати довіру, впливати на думки й поведінку інших, об'єднувати людей навколо цінностей і цілей [2].

Отже, імідж – це не лише «окраса», а потужний соціально-психологічний інструмент, який формує взаємозв'язки, комунікацію та вплив у суспільстві. Його ефективне формування вимагає глибокого розуміння як власної ідентичності, так і соціального контексту, у якому відбувається спілкування та самопрезентація. Успішний імідж – це результат гармонії між тим, ким ми є, і тим, як нас бачать інші.

Учена Н. Барна зазначає, що імідж впливає на наше життя незалежно від того, як ми до нього ставимося: визнаємо важливість чи заперечуємо його існування [1, с. 7].

Важливо звернути увагу на його динамічну природу. Імідж не є сталим утворенням – він змінюється під впливом нових соціальних контекстів, подій, міжособистісної взаємодії та досвіду. Те, що викликало позитивне сприйняття раніше, може виявитися недієвим або навіть негативним у нових умовах. Тому важливо не лише створити імідж, а й постійно його оновлювати, перевіряючи відповідність сучасним очікуванням аудиторії та зберігаючи при цьому внутрішню цілісність.

У контексті сучасного інформаційного суспільства особливу вагу набуває медіа-імідж – образ, який формується у свідомості масової аудиторії через телевізійні, цифрові й соціальні платформи. Успішна побудова такого іміджу потребує чіткої стратегії комунікації, емоційної привабливості, доступності меседжів, а також етичності подачі інформації. Порушення цих принципів може спричинити іміджеву кризу, яка здатна швидко зруйнувати довіру та репутацію. Відновити імідж після такої кризи значно складніше, ніж підтримувати його стабільність на попередньому етапі.

Ще одним важливим компонентом у формуванні іміджу є ідентичність – як індивідуальна, так і колективна. Людина або організація, що чітко усвідомлює свої цінності, місію та роль у суспільстві, має більше шансів на послідовну і впізнавану іміджеву стратегію. У цьому сенсі імідж виступає інструментом психологічного самоствердження й соціального позиціонування, що сприяє відчуттю приналежності, самоповаги й впевненості в міжособистісних та професійних взаєминах [3].

Таким чином, процес формування іміджу вимагає не лише комунікативної майстерності, а й глибокого психологічного розуміння себе та навколишнього середовища. Професійна робота над іміджем охоплює елементи самопізнання, рефлексії, емоційного інтелекту, стратегічного мислення та постійної адаптації. В умовах глобальних змін, соціальних викликів і посиленої уваги до моральної

складової публічного образу, саме людяність, автентичність і сталість стають основою довготривалого позитивного іміджу, який здатен не лише приваблювати, а й об'єднувати навколо себе інших.

Формування іміджу – це складний, багатофакторний процес, в якому тісно переплітаються індивідуальні особливості, соціальні очікування, комунікативна стратегія та психологічна саморефлексія. Імідж є не лише способом презентації себе або організації у зовнішньому світі, а й відображенням внутрішніх цінностей, переконань і рівня соціальної відповідальності. Його створення та підтримка потребують глибокого розуміння соціально-психологічних механізмів впливу, зокрема впливу на уявлення, емоції та поведінку інших людей. У сучасних умовах високої динамічності соціального середовища, цифрової комунікації та підвищеної уваги до автентичності, успішний імідж – це результат поєднання ширості, професійності, етичності та здатності до адаптації. Саме тому грамотна робота над іміджем – не лише елемент успіху, а й чинник особистісної зрілості та ефективної взаємодії з суспільством.

Список використаних джерел та літератури:

1. Барна Н. В. Іміджологія: Навч. посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. В. М. Бебика. Київ: Університет «Україна», 2008. 217 с.
2. Лаврентій А. С. Імідж як предмет наукового аналізу. *Вісник НАДУ*. Серія «Державне управління, 2019, 3. С. 30-38.
3. Шавкун І. Г. Формування іміджу організації : [навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Менеджмент»]. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 111 с.

Захарець К.М.,

здобувачка вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Оліх Г.І.,

старший викладач

(м. Хмельницький)

ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВА СТІЙКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У контексті сучасних глобальних викликів, російсько-українська війна призвела до значних втрат у виробництві, руйнування інфраструктури та послаблення людського капіталу. В цих складних умовах інновації постають не лише як важливий елемент відновлення, а й як основа для стійкого економічного розвитку.

Стимулювання інновацій навіть під час війни може суттєво допомогти адаптувати економіку до нових реалій, підвищуючи ефективність використання ресурсів і створюючи більш міцну економічну платформу для майбутнього відновлення країни.

Інновації в умовах війни набувають нових функцій: вони не лише сприяють економічному зростанню, а й можуть стати ключовими для зміцнення обороноздатності, відновлення критичної інфраструктури та розвитку нових технологій, що підвищують стійкість економіки. У воєнний час новітні рішення дозволяють Україні швидше реагувати на виклики, підтримувати внутрішню економічну стабільність та бути гнучкою до змін у зовнішньому середовищі.

У 2022 році економіка України зазнала значного удару, зокрема через скорочення ВВП на 29%, що свідчить про серйозні наслідки війни та економічної нестабільності. У 2023 році зростання

склало лише 5%, що є значно нижчим за довоєнний рівень, що підкреслює виклики, з якими стикається країна, зокрема необхідність відновлення інфраструктури, соціальних послуг та підтримки бізнесу. Загальна вартість відновлення країни оцінюється в понад 486 млрд дол. США за даними Світового банку, що включає відновлення доріг, мостів, житла, а також соціальних послуг, таких як освіта та охорона здоров'я [1].

Однак, на шляху до відновлення існує кілька серйозних викликів. По-перше, продовження військових дій ускладнює процес відновлення. По-друге, Україні необхідно залучити іноземні інвестиції для фінансування відновлення, що є складним завданням в умовах нестабільності. Нарешті, проведення структурних реформ є критично важливим для стабілізації економіки. Відновлення України вимагатиме зусиль з боку уряду, міжнародних партнерів та суспільства в цілому, а ефективне використання ресурсів і стратегічне планування допоможуть забезпечити сталий розвиток.

Високі ризики продовжують перешкоджати інвестуванню в Україні, особливо в сфері інновацій. У 2023 році 71% дефіциту бюджету країни покривалося за рахунок міжнародної допомоги, що свідчить про значну залежність від зовнішніх фінансових джерел [2]. Відтік інтелектуального капіталу став серйозною проблемою для України в умовах війни, викликаною як безпековими ризиками, так і економічною нестабільністю. Після початку повномасштабного вторгнення значна кількість кваліфікованих працівників, включаючи науковців, IT-фахівців та інженерів, виїхала до країн ЄС і США.

За даними Міжнародної організації з міграції, у 2023 році з України емігрувало близько 8 мільйонів осіб, з яких 4,9 мільйона отримали тимчасовий захист у європейських країнах, зокрема в Польщі та Німеччині. Цей процес створює значний дефіцит кваліфікованих фахівців в Україні, що, в свою чергу, гальмує інноваційний розвиток і відновлення економіки. Втрата таких

важливих кадрів ускладнює реалізацію нових проєктів і технологій, необхідних для стабілізації та зростання економіки країни [3].

В умовах війни значну частину державного фінансування Україна спрямовує на оборону та безпеку, що суттєво обмежує можливості для підтримки інноваційних проєктів у цивільному секторі. За даними Ради національної безпеки і оборони України, на 2024 рік на оборону передбачалося понад 1,5 трильйона гривень, що становило приблизно 22% ВВП країни [4]. Основна частина цих коштів спрямовується на покриття потреб Міністерства оборони, закупівлю озброєнь, техніки та будівництво інфраструктури для військових.

Це значне фінансування, хоч і критично важливе для забезпечення національної безпеки, залишає обмеженими ресурси для інвестицій у цивільні інновації. У результаті, багато перспективних проєктів у сферах технологій, науки та освіти залишаються без належної підтримки, що може негативно вплинути на довгострокове економічне зростання країни.

Крім того, значний обсяг міжнародної та внутрішньої допомоги спрямовується на гуманітарні потреби. Це охоплює підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення зруйнованої інфраструктури, а також надання допомоги населенню в прифронтових зонах. У 2023 році на гуманітарну підтримку було виділено 3,9 мільярда доларів США, що частково компенсує витрати на найнеобхідні потреби [5]. Проте, такі витрати також обмежують ресурси для довгострокового інноваційного розвитку країни.

В умовах, коли інновації стають ключовими для відновлення та модернізації економіки, Україні необхідно знайти баланс між фінансуванням оборонних потреб і підтримкою цивільних інновацій. Це може включати залучення приватних інвестицій, міжнародних грантів та створення спеціальних фондів для підтримки інноваційних

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

ініціатив, що допоможе країні не лише вижити, але й розвиватися в умовах сучасних викликів.

Отже, українська економіка стикається з безпрецедентними викликами через війну з росією. Однак інновації можуть стати ключовим чинником для її відновлення та стабільності. Адаптація до нових умов вимагає активного впровадження сучасних технологій у таких сферах, як оборонна промисловість, енергетика, логістика та цифровізація. Негативна ситуація з інвестиціями та відтік кваліфікованих кадрів ускладнюють цей процес, але завдяки новим стратегіям держави та міжнародних партнерів є шанс на створення сприятливого інвестиційного клімату, що дозволить залучити необхідні ресурси для підтримки інноваційних проєктів, які допоможуть Україні не лише відновитися, а й закласти основу для стабільного економічного розвитку в майбутньому. Незважаючи на всі труднощі, Україна має значні шанси на відновлення своєї економіки, якщо зможе впровадити інноваційний підхід у процес відновлення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Світовий банк. (2023). Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment: February 2022–February 2023. <https://www.worldbank.org>
2. OECD. (2023). Innovation and Resilience in Wartime Economies: Policy Tools for Ukraine. <https://www.oecd.org>
3. International Organization for Migration (IOM). (2023). Ukraine Internal Displacement Report – Round 15. <https://www.iom.int>
4. Рада національної безпеки і оборони України. (2024). Звіт про основні показники фінансування сектору безпеки і оборони України. <https://www.rnbo.gov.ua>
5. Європейська комісія. (2023). Support for Ukraine's recovery and modernisation. <https://ec.europa.eu>

Кирпа С.,

здобувачка освіти

(м.Дніпро)

Науковий керівник: **Рубленко В.М.,**

учитель

(м.Дніпро)

ПІСНЯ ЯК ЗБРОЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ В І ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Музика була невід’ємною частиною людського життя з часів зародження цивілізації і відігравала значну роль у формуванні людської культури та суспільства протягом усієї історії. Пісні – це форма самовираження, яка фіксує емоції, досвід і погляди людей, які їх створюють і виконують. Вони є потужним засобом, який відображає соціальні та культурні реалії часу і місця, в якому вони були створені [20, с. 23]. За радянських часів українські пісні відігравали значну роль у боротьбі за незалежність України, висловлюючи розчарування та гнів українців і закликаючи до змін у суспільстві. Українські пісні слугують цінним свідченням соціальної та політичної боротьби українського народу [1, с. 25].

Музика та пісні є важливим інструментом збереження історичної пам’яті. Музика є потужним інструментом соціального та культурного самовираження і відіграє важливу роль у формуванні ідентичності та мобілізації українського суспільства. У різних історичних періодах пісні використовувалися як засіб протесту та боротьби. Пісні про війну та мир використовувалися під час Першої та Другої світових війн. Пісні часто виконувалися на соціальних та культурних заходах і використовувалися для передачі послань надії, опору та стійкості [1, с. 31-32]. Пісні використовувалися для створення почуття єдності серед українців. Пісні

також відіграли вирішальну роль у мобілізації українців на опір радянській окупації України в роки Української революції 1917-1922 рр. Пісні відігравали важливу роль у створенні почуття спільноти та єдності серед українців.

Історія української музики тісно переплітається з боротьбою країни за незалежність та національну ідентичність. За радянських часів українська музика піддавалася жорсткій цензурі, а пісні, в яких йшлося про національну ідентичність та свободу, придушувалися або взагалі заборонялися. Однак у 1980-х роках з'явилася нова хвиля українських музикантів, які використовували музику як засіб вираження свого прагнення до незалежності та національного самовизначення. Велика частина пісень того періоду була пов'язана з боротьбою за незалежність та самовизначення українського народу. Ці пісні відображали настрої патріотизму та готовності до боротьби за свободу. Українські національні пісні стали символами національної боротьби, а їх тексти стали основою національної ідентичності [2, с. 33].

Пісні українських січових стрільців героїко-патріотичного характеру пройняті ідеєю боротьби за незалежну Україну, вірою в неодмінну перемогу, хоч би ціною власного життя або зняти психологічне напруження. Пісня відігравала для воїнів величезну роль – підтримувала, підносила бойовий дух чи додавала наснаги.

У пісенній творчості того періоду відображалися настрої військової боротьби. Українські націоналісти та повстанці УПА використовували пісні як засіб мобілізації та моральної підтримки для своїх бійців. Такі пісні, як «Червона калина» та «Ой у лузі червона калина», відображали настрої героїзму та військової доблесті, а також бажання захищати свою землю та народ [1, с. 34].

Пісні стали способом моральної підтримки повстанців та підняття національного духу серед українського народу. Великою популярністю користувались пісні як «Червона калина», «Жовтіє листопад», «Крила діда Мороза», «Тополя», «Горіла сосна», «Ішов козак за Дунай», які

стали народними хітами та стали символами боротьби за свободу [1, с. 37]. Українська пісенна творчість використовувалася як форма опору та засіб вираження боротьби народу за незалежність у 1917-1921 роках. Українські поети і композитори відреагували на ці важкі часи, створивши музику, яка відображала боротьбу народу. Пісні цього періоду часто були наповнені патріотичною тематикою, виражаючи прагнення українського народу до незалежності та свободи. Ці пісні стали потужним інструментом опору, допомагаючи згуртувати народ навколо справи української незалежності [2, с. 38].

Українська пісенна творчість у 1917-1921 роках була життєво важливою формою опору та самовираження українського народу. Пісні цього періоду виражали боротьбу народу та його прагнення до свободи і незалежності. Вони стали потужним інструментом для згуртування народу навколо справи української незалежності та збереження української культури і спадщини. Сьогодні ці пісні залишаються важливою частиною культурної ідентичності України та символом національного Спротиву українців російській збройній агресії протягом 2014-2024 рр.

Пісні стали символом боротьби за незалежність та свободу, викликали патріотичні почуття та єдність серед українців та зміцнювали національну свідомість українців. Пісня «Стяг» Бориса Грінченка є відображенням соціально-політичних настроїв доби української революції 1917-1921 рр., в якій описується збройний повстанський загін, який йде на боротьбу з більшовицькими загарбниками. Згідно зі словами пісні, «повстанці не бояться смерті», оскільки їхня боротьба є священною і має на меті звільнити Україну від ворожої окупації. У пісні «Стяг» акцентується на значущості національної ідеї, згуртуванні українського народу і його готовності захищати свою країну від іноземних загарбників. Пісня «Стяг» відображає соціально-політичні настрої українського народу під час боротьби за незалежність та свободу від іноземної окупації. Пісня «Стяг» стала символом боротьби за

незалежність України, а її слова відображали дух національного патріотизму та мужності українського народу [1, с. 42].

Пісні засвідчували високий рівень національної свідомості українського народу та його бажання боротися за свої права та свободу. Марш «Україна» Олеса Бабія у 1917 році став символом боротьби за незалежність України. Пісня також закликає до єдності і співпраці між українцями та закликає до збройної боротьби проти окупаційної влади. Це відображає зростаючу активність національно-визвольного руху та прагнення українців до самовизначення та незалежності [2, с. 43].

Українська народна пісня «Червона калина» стала символом боротьби українського народу проти більшовицької окупаційної влади. Історія пісні налічує багато версій та легенд, але точний початок її історії залишається невідомим. За однією з легенд, пісня виникла в період повстання козаків проти турецьких окупантів у XVII столітті. За іншою версією, пісня з'явилася в період польської окупації українських земель у XIX столітті. Але саме пісня в цьому виконанні стала популярною після виникнення української держави в 1917 році та під час боротьби проти більшовиків у 1918-1919 роках. Вона стала символом української національної ідеї, національної свободи та незалежності. У цей час до пісні додали нові слова, які зверталися до народу з проханням збиратися разом та боротися проти ворогів України [1, с. 44].

Українська воєнна пісня «За рідний край» з'явилася в часи Другої світової війни і стала однією з найвідоміших пісень українського підпілля. Пісня була написана в 1942 році, на початку окупації України нацистською Німеччиною, українським військовим співаком та композитором Іваном Плющем. Під час війни Іван Плющ був командиром батальйону Української повстанської армії (УПА), який боровся проти нацистів та радянських військ. Пісня «За рідний край» була створена для підтримки українських воїнів та підпільників, які боролися за вільну Україну. Слова пісні описують важкі умови війни та підтримку, яку має надати кожен українець, щоб забезпечити перемогу в

боротьбі за волю рідної землі. Пісня «За рідний край» стала 45 популярною серед вояків та підпільників УПА, а потім стала народною піснею. Вона виконувалася під час різних заходів, пов'язаних з боротьбою за незалежність України, та стала символом героїчного духу та віри у перемогу українського народу [1, с. 44-45].

Пісня «То не грим загримів» вояка Армії УНР Гната Западнюка стала символом боротьби за незалежність та свободу українського народу у період революції 1917-1921 років. Її тексти та виконання були використані як засіб мобілізації національної свідомості та підтримки української армії у боротьбі з іноземними окупантами [2, с. 45].

Пісня «Ми йдем» Спиридона Черкасенко стала однією з символів української революції 1917-1921 рр. Пісня відображає настрій громадян, які прагнули до незалежності та свободи від іноземного панування. Текст пісні містить заклик до дії та боротьби за свої права. У першому куплеті пісні згадується про те, що український народ вистояв протягом століть та має право на власну державність. У другому куплеті звертається увага на те, що громадяни готові боротися та йти до перемоги. Третій куплет відображає проблеми того часу, зокрема, низький рівень життя та обмеження свободи. У куплеті також закликається до об'єднання та співпраці усіх верств населення в боротьбі за власні права [2, с. 48].

Отже, пісні були символом національного Спротиву українців, так як в них йшла мова про боротьбу за незалежність українського народу. Пісні відображали настрої патріотизму та готовності до боротьби за свободу. Українські національні пісні стали символами національної боротьби і протягом різних історичних періодів стала важливою формою опору та самовираження українського народу. Пісні цього періоду виражали боротьбу народу та його прагнення до свободи і незалежності. Пісні стали потужним інструментом для згуртування народу навколо справи української незалежності та збереження української державності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Соломко І., Славінська І. Радіоінтерв'ю з Ярославом Руденко. 04.04. 2016. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylya/pisnyace-svoyeridna-zbroya-spivachka-yaroslava-rudenko>
2. Мельник М. В. Пісенна творчість доби Української революції як історичне джерело: кваліфікаційна бакалаврська робота: спеціальність 032. Історія та археологія / наук. кер. С. І. Дегтярьов. Суми: Сумський державний університет. 2023 рік. 59 с.

Коваль Є.О.,

здобувачка освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: **Юхимович О. А.,**

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

ІНТЕРНЕТ-ШАХРАЙСТВО: НАЙПОШИРЕНІШІ МЕТОДИ ОБМАНУ ТА ЯК ВІД НИХ ЗАХИСТИТИСЯ

Сьогодні Інтернет став невід'ємною частиною нашого життя. Однак розвиток інформаційних технологій приносить не лише позитивні зміни, але й негативні наслідки, зокрема нові види злочинів та інноваційні злочинні методи. З появою Інтернету шахрайство вийшло на новий рівень і стало одним із поширених злочинів. З'явилися такі поняття, як кіберзлочинність, інформаційна залежність та злочини в мережі. У наш час інформація стала об'єктом злочинної діяльності.

Інтернет-шахрайство є одним із найпоширеніших видів кіберзлочинності, що постійно розвивається разом із цифровими технологіями. Шахраї використовують соціальну інженерію, фішинг, підроблені сайти та фінансові махінації для обману користувачів і викрадення їхніх даних. Розуміння поняття та особливостей цього явища є важливим для розробки ефективних механізмів захисту.

Інтернет-шахрайство – це вид злочинної діяльності, що здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою обману, викрадення особистих даних або незаконного привласнення фінансових ресурсів користувачів мережі Інтернет. Це явище стало невід'ємною частиною сучасного цифрового світу, створюючи значні ризики для користувачів та організацій.

Українські науковці активно досліджують проблему інтернет-шахрайства. Здебільшого для визначення інтернет-шахрайства застосовують тотожні поняття «комп'ютерне шахрайство», «кібер-шахрайство», «мережеве шахрайство» тощо.

На думку В. П. Сабадаш «...шахрайство в Інтернеті – слід зазначати як певний рід шахрайських дій чи махінацій, де застосовується один чи декілька елементів Інтернету: чати, дошки оголошень, електронна пошта, сайти із товарами різного роду та інші елементи, що дають змогу потенційному злочинцю заманити потенційну жертву, зацікавивши її певною інформацією» [9]

Ю. М. Батуріна та Д. О. Зикова вважають, що інтернет-шахрайство – це різновид традиційного шахрайства, що становить розкрадання чужого майна або набуття права на майно шляхом обману та зловживання довірою, вчинене з використанням мережі Інтернет [12, 274]

Перші випадки інтернет-шахрайства з'явилися наприкінці ХХ ст. з поширенням Інтернету. На початку 1990-х років, коли електронна пошта стала популярним засобом комунікації, з'явилися так звані «нігерійські листи» або «419 шахрайства», де зловмисники обіцяли великі суми грошей в обмін на авансові платежі. З розвитком електронної комерції та онлайн-банкінгу в 2000-х роках, шахраї почали використовувати фішинг – метод обману, при якому користувачів вводять в оману для отримання їхніх конфіденційних даних, таких як логіни, паролі або дані кредитних карток. 2010-ті роки характеризуються масовими атаками через соцмережі. На сучасному етапі для інтернет-шахрайства властиве використання штучного інтелекту (глибокі фейки, автоматизовані боти) та криптовалютні схеми.

Щодня фіксується понад 600 млн атак на особисті дані користувачів. Напади на криптовалютні платформи, кіберфінансові шахрайства та викрадення даних стають все більш поширеними.

Кількість атак програм-вимагачів у 2024 р. зросла у 2,75 рази порівняно з 2023 р.

У 2017 р. для боротьби з кіберзлочинністю було створено Кіберполіцію України, що стало відповіддю на зростання шахрайств після початку активної цифровізації.

Інтернет-шахрайство є глобальною проблемою, яка щорічно завдає значних фінансових втрат. За даними Національного банку України, у 2020 році 83% випадків шахрайства з платіжними картками відбувалися через Інтернет. З початку воєнного стану кожен дев'ятий українець ставав жертвою шахраїв. Більшість шахрайських випадків сталося під час купівлі чи продажу товарів в Інтернеті – 52,7%, отримували фішингові посилання 18,6%, зламували акаунти у соцмережах 12% українців та здійснювались спроби виманювання інформації телефоном у 10,2%. [5]

Розглядаючи способи вчинення шахрайств, учинених із використанням мережі інтернет, С.В. Самойлов поділяє їх за наступними підставами:

а) шахрайства, які пов'язані із купівлею/продажом у мережі «Інтернет»;

б) шахрайства, сутність яких полягає в отриманні коштів (майна) шляхом надсилання листів чи повідомлень;

в) шахрайства, які для заволодіння коштами (майном) потребують розробки та розміщення в мережі «Інтернет» дублікатів або вузькоспеціалізованих сайтів для надання псевдопослуг;

г) шахрайства, які спрямовані на отримання персональних (реєстраційних) даних (так званий «фішинг»);

д) шахрайства, пов'язані з обігом електронних грошей;

е) шахрайства, для вчинення яких використовується спеціалізоване та/чи шкідливе програмне забезпечення;

е) «комбіновані способи» шахрайств [10, 7].

До головних ознак інтернет-шахрайства можна віднести: 1) високий ступінь затримки; 2) багатоманітність способів учинення шахрайства (пов'язано із широким спектром послуг у мережі Інтернет); 3) глобальний характер (інформаційний простір, на відміну від фізичного, не має чітких кордонів й обмежень); 4) складнощі виявлення та запобігання [11].

Під час війни Інтернет-шахраї активізувалися і створюють нові схеми обману довірливих громадян. Це підтверджує сумна статистика – жертв аферистів стає все більше. Так у 2023 р. кількість незаконних дій з платіжними картками зросла на чверть - до 272 тисяч операцій. При цьому сума збитків, яких зазнали надавачі платіжних послуг, торговці та клієнти, склала майже \$ 833 млн, що на 73% більше, ніж у 2022 р. За період 2022–2024 рр. Інтернет-шахраї ошукали громадян на суму близько \$1,5–1,7 млрд. При цьому кількість шахрайських схем із використанням соціальної інженерії зросла майже на 40% у 2023 р. та ще на 20% у 2024 р. [4] У 2023 р. Службою безпеки України викрито 1200 кіберзлочинців, пов'язаних з фішингом та шахрайством у банківській сфері.

Шахрайства в мережі Інтернет в умовах воєнного стану мають свої особливості: шахрайські дії вчиняють онлайн; шахрайство вчиняють під час воєнних дій на території України; використовують вразливість емоційного стану через спекуляцію на почуттях людей: співпереживання (фейкові рахунків на допомогу постраждалим від збройної агресії, допомога військовим), гнів (донати на зброю, дрони і т.д.); користуються попитом на життєво необхідні послуги (вивезення з зони бойових дій, тимчасово окупованих територій, оренда житла, придбання бронежилетів, пального або запчастин для автомобілів, програмами виплат внутрішньо переміщеним особам та інше).

Війна в Україні, на жаль, стала не лише трагедією, але й каталізатором для активізації інтернет-шахраїв. Шахраї

використовують соціальну інженерію, підроблені благодійні збори та фальшиві онлайн-продажі, щоб отримати доступ до коштів громадян і організацій.

Найбільш поширеними шахрайськими схемами під час війни є: фейкові збори коштів на ЗСУ або на авто для ЗСУ, фішинг під виглядом державних виплат, Інтернет-жебрацтво, фейкові оголошення про евакуацію або пошук зниклих, продаж неіснуючих товарів через інтернет-магазини, шахрайство з орендою житла, злам акаунтів у соціальних мережах, телефонне шахрайство, фейкові повідомлення про родичів у небезпеці, призи та розіграші тощо.

Фальшиві збори на допомогу ЗСУ та постраждалим. Шахраї маскуються під волонтерів, створюючи фіктивні збори коштів на лікування військових, закупівлю спорядження або допомогу постраждалим. Часто використовують фотографії реальних людей, проте кошти потрапляють до злочинців. Так, у 2023 р. Кіберполіція України викрила шахрайську групу, що зібрала понад 3 млн грн, видаючи себе за волонтерів.

Фальшиві інтернет-магазини. Шахраї створюють підроблені сайти, які пропонують продаж військової амуніції, генераторів, автомобілів для фронту за заниженими цінами. Покупці сплачують передоплату, після чого магазин зникає. У 2022 р. фейковий сайт з продажу генераторів зібрав понад 5 млн грн, після чого його власники зникли. [3]

Фішингові атаки та викрадення банківських даних. Зловмисники розсилають підроблені повідомлення нібито від банків або держустанов, виманюючи логіни, паролі та дані карток, що дозволяє їм заволодіти коштами жертв. Так, злочинна група осіб створила фішинговий веб-сайт «Допомога», куди заманювала людей з метою отримати доступ до їх рахунків та привласнити гроші. Жертвами злочинців стали вісім громадян, у яких шахраї відібрали загалом майже 100 тис. гривень. [6]

Шахрайство з працевлаштуванням. Через високу безробітність багато громадян шукають роботу в Інтернеті. Шахраї пропонують фіктивні вакансії та вимагають передоплату за «оформлення документів» або «навчання». Наприклад, у 2023 р. сотні людей втратили кошти, відправивши «гарантійний внесок» за неіснуючу роботу за кордоном. [7]

Псевдоволонтерські організації. Шахраї реєструють фальшиві благодійні фонди, отримують донати та витрачають їх на власні потреби. У 2025 р. виявлено псевдоволонтерку, яка зібрала 2,5 мільйона гривень на «дрони для ЗСУ», але використала кошти для особистого збагачення. [8]

Дзвінок з банку. Шахраї телефонують громадянам під виглядом працівників служби безпеки банків і повідомляють про начебто підозрілі фінансові операції з їхніми картками. У процесі розмови фігуранти переконують людей виконати їхні інструкції та вказівки, в результаті чого отримали повний доступ до онлайн-банкінгу жертв. Сума збитків перевищила 3 мільйони гривень. [1]

Криптовалютні сками. Це хіт років війни. «Криптовалютні гуру» пропонують недалекоглядним людям заробити величезні гроші, вклавши в їхній проєкт невеличку суму. Вони просять грошей наперед, бо їх необхідно вкласти в «терміновий суперпроєкт, який принесе мільйони». Проєкт невдовзі провалюється, а люди залишаються ошуканими.

Перелічені вище шахрайські методи – далеко не всі способи, за допомогою яких спритники видурюють у співгромадян «зайві» накопичення. Однак їх усі поєднує кілька речей. Це – розрахунок на жадібність, страх, надавлювання на емоції, важкий матеріальний чи моральний стан жертви.

Спокуса заробити легкі гроші часто змушує людей погоджуватися на різні пропозиції в Інтернеті. Наприклад, зробити ставку на спортивну команду, стати валютним маклером або взяти

участь в опитуванні. Проте таким чином легких грошей не заробити, а от втратити власні кошти можна дуже легко.

Інтернет-шахрайство в Україні набуло масштабів національної загрози, особливо після повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Війна, цифровізація послуг та зростання онлайн-транзакцій створили ідеальні умови для кіберзлочинців. За даними Кіберполіції України, у 2023 р. кількість звернень про шахрайство зросла на 40% порівняно з 2021 р.

За даними Національного банку України, у 2023 р. загальна сума втрат громадян через шахрайські схеми з використанням платіжних карток перевищила ₪ 500 млн. Основні канали здійснення шахрайських операцій включають соціальні мережі, месенджери та підроблені веб-ресурси. кібератаки стають все складнішими. Від них потерпають окремі громадяни, бізнеси та критична інфраструктура країн і державних установ.

Російські кібершпигуни у червні 2024 р. використовували шкідливе програмне забезпечення для виведення з ладу щонайменше 50 українських військових пристроїв.

Почастішали кібернапади на системи, що керують реальними фізичними процесами, такими як водопостачання або енергетика. Особливо це стосується вразливих інтернет-пристроїв.

За час дії воєнного стану зловмисники підлаштовувалися під тренди суспільства, тому набули поширення заволодіння коштами громадян під виглядом надання послуг з оформлення документів для чоловіків призовного віку, незаконного перетину кордону, шахрайства, пов'язані із продажем військового спорядження та наданням волонтерської допомоги, оренди квартир для внутрішньо переміщених осіб, їх перевезень в безпечні регіони.

Департаментом кіберполіції Національної поліції України у 2024 р. на напрямку протидії організованих кіберзлочинності знешкоджено 57 організованих груп (з них 9 – злочинні організації),

до складу яких входило 254 учасники, які вчинили понад 1 тис. злочинів. Потерпілим забезпечено відшкодування понад ₪ 168,6 млн. [2]

Основними факторами, що сприяють поширенню інтернет-шахрайства в Україні, є низька фінансова грамотність населення, недостатній рівень кібербезпеки у фінансових установах, зростання популярності онлайн-платежів та електронної торгівлі, наявність тіньового ринку персональних даних.

Під час війни зростання інтернет-шахрайства в Україні зумовлене низкою специфічних факторів, пов'язаних із соціально-економічною нестабільністю, інформаційною вразливістю населення та загальним зростанням цифрових фінансових операцій. Основними причинами збільшення випадків шахрайства є: психологічна вразливість населення, активізація фейкових благодійних зборів, зростання кількості онлайн-платежів, зростання безробіття та економічної нестабільності, надходження гуманітарної допомоги, недостатня цифрова грамотність серед нових користувачів онлайн-послуг, розширення діяльності російських хакерських угруповань, труднощі роботи правоохоронних органів.

Інтернет-шахрайство – це віртуальна загроза, яка може призвести до реальних наслідків, насамперед для жертви. Від нього не застрахований ніхто – ні дорослі, ні діти. Якщо довелося зіткнутися з цим явищем, необхідно вжити заходів захисту. Для початку слід уникати контакту з шахраєм, а якщо це не допомагає – звернутися за допомогою.

Для запобігання інтернет-шахрайству слід дотримуватися елементарних норм та правил поведінки в мережі Інтернет:

➤ Використовуйте складні паролі та періодично змінюйте їх. Бажано застосовувати двофакторну автентифікацію для входу в облікові записи.

➤ Не розголошуйте особисту інформацію, включаючи дані банківських карток, паролі, номери телефонів та адреси, особливо у відповідь на підозрілі повідомлення чи дзвінки.

➤ Будьте обережні з онлайн-покупками: перевіряйте репутацію інтернет-магазинів, уникайте передоплати в неперевірених місцях і використовуйте тільки безпечні платіжні системи.

➤ Не переходьте за підозрілими посиланнями, отриманими в електронних листах, соціальних мережах або месенджерах, особливо якщо вони обіцяють швидкий заробіток або виграш.

➤ Не довіряйте незнайомцям в Інтернеті, особливо якщо вони пропонують фінансові операції, інвестиції або «вигідні» пропозиції.

➤ Завантажуйте файли лише з офіційних джерел, щоб уникнути зараження пристрою шкідливим програмним забезпеченням.

➤ Регулярно перевіряйте свої банківські рахунки на предмет підозрілих транзакцій.

Спілкування в мережі Інтернет, як і в реальному житті, має бути відповідальним: воно може мати певні наслідки і для самої людини, і для людей, з якими вона спілкується: не варто створювати вигадані образи, негативно реагувати на кожне повідомлення провокативного характеру. Слід пам'ятати, що анонімна свобода в Інтернеті умовна. Адже коли дії у віртуальному середовищі спричиняють реальну шкоду або кримінальну відповідальність, правоохоронні органи можуть дізнатися інформацію з профілів, встановити координати комп'ютерів, з яких людина відправляла повідомлення тощо. І хоч не всі несуть кримінальну відповідальність за свої дії, до адміністративної відповідальності можуть бути притягнені їхні батьки.

Потрібно бути уважними до поведінки своїх близьких, щоб своєчасно виявити ознаки того, чи не стали вони жертвами

шахрайства. Адже інтернет-шахрайство призводить до зміни психічного та емоційного стану людини, появи замкнутості, відлюдькуватості або надмірної агресивності, безпричинних криків, сліз та погіршення стану здоров'я.

Не слід забувати, що існує ціла низка громадських та державних організацій, до яких можна звернутися за допомогою у випадку інтернет-шахрайства. Отже, щоб вберегти свій емоційний стан – спілкуйтесь з близькими по духу людьми. Тільки так ви викличете справжню довіру і вбережетеся від кіберзагроз. Доступ до Інтернету дає так багато переваг. Однак, як і багато речей у житті, він також створює ризики, від яких потрібно захиститись.

Важлива місія у запобіганні та профілактиці інтернет-шахрайства відводиться представникам Національної поліції, банківських установ та фахівцям з кібербезпеки. Існує потреба в проведенні роз'яснювальних бесід, показі відеофільмів, роз'ясненні відповідальності за наслідки шахрайських дій тощо.

Для кожного користувача Інтернету критично важливо дотримуватися основних правил цифрової безпеки: не розголошувати особисті дані стороннім особам, використовувати лише офіційні джерела інформації, не здійснювати передоплати на неперевірені рахунки, а у разі підозри на шахрайські дії – негайно повідомляти відповідні органи.

Ми всі прагнемо до безпечного цифрового середовища, у якому інтернет-шахрайство не матиме місця. Саме тому надзвичайно важливо не лише захищати себе, а й підвищувати рівень цифрової грамотності суспільства, повідомляти про підозрілі випадки та підтримувати ініціативи, спрямовані на посилення кіберзахисту. Це відповідальність кожного громадянина!

Список використаних джерел та літератури:

1. «Дзвінок з банку»: кіберполіцейські викрили шахраїв, які

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

привласнили понад 3 млн грн. <https://surl.li/wwbqhvh>

2. Звіт про діяльність Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2024 році. <https://surl.li/oczsoj>

3. Кіберполіція викрила шахрая, який продавав неіснуючі генератори та збагатився на майже 100 тис. гривень. <https://surl.li/pfwqiv>

4. НАБУ офіційний вебсайт. <https://surl.li/vtjuog>

5. Національний банк України. <https://surl.li/yqfdsi>

6. Ошукали людей на майже 100 тисяч грн: шахраї створили фейковий сайт «ЄДопомога». <https://surl.li/wyargq>

7. «Працевлаштування» за кордоном: столичні кіберполіцейські викрили шахраїв. <https://surl.li/ttpdhn>

8. Привласнила 2,5 мільйона гривень: у Харкові викрили власницю благодійного фонду. <https://surl.li/yohyzb>

9. Сабадаш В. П. Фішинг як найбільш розвинений вид шахрайства в інтернеті. університетські наукові записки. 2006. № 1 (17). С. 228–233.

10. Самойлов С.В. Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет»: автореф. дис...канд. юрид. наук. Донецьк. 2014. 18 с.

11. Чернявський С.С. Інтернет шахрайство як об'єкт дослідження правових наук. Протидія злочинності у сфері інтелектуальної власності та комп'ютерних технологій органами внутрішніх справ: стан, проблеми та шляхи вирішення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., (Донецьк, 12 листоп. 2010 р.). Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2010. С. 100–103.

12. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: монографія. Київ, 2010. 624 с.

Коваль А.О.,

здобувачка освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: **Юхимович О. А.,**

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ВІЙНИ В УКРАЇНІ ДЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Російсько-українська війна 2022-2025 рр. стала одним з найбільших гуманітарних та економічних викликів для України. Війна не лише зруйнувала міста та села, а й завдала значної шкоди економіці країни. Одним із найбільш відчутних наслідків військових дій стало різке зростання цін на товари, що відчули мільярди людей по всьому світу.

Україна та росія є одними з найбільших постачальників енергоносіїв. Росія – один із найбільших експортерів нафти та природного газу, а через Україну проходить маршрут для їх постачання до Європи. Бойові дії, руйнування та запровадження санкцій до російських підприємств призвели до перебоїв у постачанні енергоносіїв, що викликало стрімке зростання цін.

Так, ціни на нафту марки Brent у березні 2022 р. досягли максимуму 129,47 дол/барель, на нафту марки WTI - 125,42 дол/барель. В березні 2022 р. набрали чинності санкції ЄС, що передбачають заборону на імпорт, купівлю й транспортування російської нафти в країни Євросоюзу і треті країни. Це спричинило падіння ціни на російську нафту Urals, яка за підсумками 2022 р. склала 76,09 дол/барель. Ціни на природний газ в Європі також злетіли до

рекордних рівнів, перевищивши 3000 дол /1000м³. Ціни на енергоносії в ЄС зросли в середньому на 40%. [3]

Зростання цін на енергоносії спричинило зростання цін на товари, оскільки виробники, які змушені були платити більше за енергію, перекладали ці витрати на споживачів.

Поступово ціни на нафту та газ зменшились і станом на 21.02.2025 р. ціна на нафту марки Brent становить 76,30 дол/барель, на нафту марки WTI - 72,31 дол/барель, на російську нафту Urals - 69,59 дол/барель.

Війна в Україні стала серйозним випробуванням для глобальної продовольчої безпеки, оскільки Україна є одним із ключових постачальників зернових та олійних культур на світовий ринок. Блокада українських портів та руйнування сільськогосподарської інфраструктури призвели до скорочення експорту продовольства, що викликало зростання цін та загрозу голоду в багатьох країнах, особливо в тих, що залежать від імпорту української продукції.

До початку війни Україна була одним із найбільших експортерів пшениці, кукурудзи та соняшникової олії у світі. Частка України на світовому ринку пшениці становила близько 10%, а кукурудзи – 15%. Однак, через блокаду чорноморських портів та руйнування інфраструктури експорт значно скоротився. У результаті у 2022 р. світові ціни на пшеницю зросли більш ніж на 40%, досягнувши історичних максимумів – понад 400 долт.

Україна забезпечувала близько 50% світового експорту соняшникової олії. Через проблеми з експортом у 2022 р. ціни на соняшкову олію зросли на 60%, що змусило виробників харчових продуктів переходити на альтернативні олії, зокрема пальмову та соєву, вартість яких також зросла.

У країнах Африки та на Близького Сходу, які залежать від імпорту українського зерна, спостерігалася продовольча криза. Зросли ціни на хліб та інші продукти харчування на 20-50%. Наприклад, у

Тунісі у 2022 р. ціни на пшеницю та інші зернові культури зросли на 40%. Це змусило уряд збільшити субсидії на хліб та інші основні продукти харчування, щоб уникнути соціальних заворушень.

Ці країни зазнали значних економічних труднощів через порушення постачання сільськогосподарських продуктів та енергоресурсів, спричинених війною в Україні. Це підкреслює важливість стабільності та безпеки для глобальної економіки

Основними факторами, що викликали зростання цін, є зниження виробництва, порушення ланцюгів постачання, зростання витрат на виробництво, замінування територій, втрати сільськогосподарської інфраструктури.

До початку війни Україна експортувала 90% своєї сільськогосподарської продукції через чорноморські порти. Однак у березні 2022 р. обсяги експорту зерна скоротилися до 0,3 мільйона тонн, тоді як ще у січні ця цифра становила 5,4 млн. т.

Щоб зменшити наслідки блокади, почали шукати альтернативні шляхи постачання. Це дозволило поступово наростити експорт: у квітні 2022 р. він зріс до 1,2 млн. т., а в червні – до 2,7 млн.т. Через надлишок зерна всередині країни ціни на пшеницю та кукурудзу впали на 45% у першому півріччі 2022 р., тоді як у світі вони зросли на 15%.

Запуск Чорноморської зернової ініціативи в липні 2022 р. дав можливість значно наростити експорт – до 6–7 млн. т. на місяць. Проте високі витрати на логістику залишалися серйозним викликом для українських аграріїв.

Окрім енергоносіїв та продовольства, війна в Україні вплинула на ціни на інші товари. Україна до війни забезпечувала 10% світового експорту сталі та 20% титану. Військові дії спричинили дефіцит і скачки цін, зокрема в Європі. Блокада Чорноморських портів, через які йшло 70% експорту металів, руйнування заводів (металургійний комбінат Azovstal у Маріуполі, Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча (ММКІ) були повністю зруйновані під час боїв за

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Маріуполь, Авдіївський коксохімічний завод у Донецькій області зазнав значних руйнувань внаслідок постійних обстрілів), енергетична криза, окупація родовищ (титанові копальні на півдні України) призвели до зменшення експорту українських металів.

Україна до 2022 р. займала 4 місце у світі за видобутком титану, забезпечуючи сировиною компанії Boeing, Airbus, Rolls-Royce та інші. Окупація Запорізької та Херсонської областей позбавила Україну доступу до 30–40% титанових ресурсів, що спричинило зростання цін на титановий концентрат на 25–30% у 2022–2023 рр.

Значних змін через геополітичні конфлікти та економічні кризи зазнав світовий ринок добрив. Санкції проти росії та білорусі, які є великими експортерами калійних добрив, спричинили їхній дефіцит і підвищення цін на 70%. Це вплинуло на собівартість сільськогосподарської продукції у світі.

Зростання цін на товари та послуги негативно вплинуло на рівень життя населення по всьому світу. Люди змушені скорочувати свої витрати, змінювати споживчі звички та відмовлятися від деяких товарів та послуг. Особливо важко доводиться людям з низькими доходами, які опинилися на межі виживання.

Підприємства також зазнали збитків від зростання цін на сировину, енергоносії та логістичні послуги. Багато підприємств змушені скорочувати виробництво, звільняти працівників або навіть закриватися. За час повномасштабної війни в Україні закрилося близько 685 тис підприємств.

Для пом'якшення наслідків війни та стабілізації цін на товари необхідна скоординована міжнародна допомога. Міжнародні організації, такі як ООН, МВФ та Світовий банк, а також окремі країни надають Україні фінансову та гуманітарну допомогу.

Ця допомога спрямована на підтримку економіки України, забезпечення населення необхідними товарами та послугами, а також на відновлення зруйнованої інфраструктури. Важливим кроком стало

створення «зернового коридору», який дозволив Україні відновити експорт зерна через Чорне море.

Війна в Україні спричинила глибокі зміни у структурі міжнародної торгівлі, змусивши українські підприємства терміново шукати альтернативні ринки збуту. Цей процес переорієнтації є складним і багатограним, що включає в себе не лише пошук нових клієнтів, але й повну перебудову логістичних ланцюгів, адаптацію до нових стандартів і правил, а також подолання численних фінансових і організаційних перешкод.

За даними Державної служби статистики України, у 2021 р. частка експорту до росії становила близько 5,5% від загального обсягу експорту. Однак, з початком війни, цей ринок став недоступним, що змусило українські підприємства шукати нові можливості для збуту своєї продукції. Повномасштабне вторгнення у 2022 р. повністю припинило торгівлю між двома країнами. Українські підприємства почали активно шукати альтернативні ринки збуту в країнах Європейського Союзу, Азії, Африки та Північної Америки. За перші шість місяців 2022 р. частка експорту до ЄС зросла до 63,4% від загального обсягу експорту. Це стало можливим завдяки спрощенню митних процедур, зниженню тарифів та приведенню українських стандартів у відповідність до європейських.

Виробники сільськогосподарської продукції активно переорієнтувалися на ринки Європейського Союзу. Експортери зерна, м'яса та молочних продуктів отримали спрощений доступ до європейських ринків. За перший рік війни експорт агропродукції до ЄС зріс на 30%, а загальні обсяги поставок до європейських країн перевищили довоєнні показники.

Металургійні підприємства галузі почали співпрацювати з Туреччиною, Близьким Сходом та країнами Північної Африки. Наприклад, експорт сталі та прокату до Туреччини зріс на 25% порівняно з 2021 р.

Ще одним перспективним напрямом стала торгівля з Азією. Українські виробники соняшникової олії та зернових почали налагоджувати поставки до Китаю, Індії та Південної Кореї. Відновлення «зернового коридору» через Чорне море дозволило експортувати понад 30 млн тонн зерна у 2023 р., що значно допомогло зменшити продовольчу кризу у світі.

Блокування українських морських портів змусило підприємства шукати інші шляхи доставки товарів, використовується залізничний, автомобільний транспорт та річкові порти на Дунаї. Внаслідок цього збільшилися транспортні витрати та ускладнилась доставка товарів.

Війна призвела до значних фінансових труднощів для українських підприємств. Вони втратили значну частину коштів, ускладнилось отримання кредитів, зросли витрати на логістику та адаптацію до нових ринків. Для подолання цих труднощів підприємствам необхідна державна підтримка, а також допомога міжнародних організацій та інвесторів. Уряд України підтримує українських експортерів – надає фінансову допомогу, сприяє укладанню міжнародних торговельних угод. Міжнародні організації та окремі країни також надають допомогу українським підприємствам у пошуку нових ринків збуту та адаптації до нових умов торгівлі.

Українським підприємствам необхідно постійно підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції та розвивати нові ринки збуту. Успішна інтеграція в світову економіку відкриє нові можливості для українських підприємств та сприятиме відновленню економіки країни.

Війна та її економічні наслідки призвели до сповільнення економічного зростання у багатьох країнах. За даними Міжнародного валютного фонду (МВФ), у 2022 р. темпи зростання світового ВВП знизилися до 3,2% порівняно з прогнозованими 4,5% до початку війни. У країнах ЄС ВВП у середньому зріс лише на 2,7% замість очікуваних 4%.

Через війну країни світу почали активніше переорієнтовувати торговельні відносини. Наприклад, Європейський Союз значно збільшив закупівлі зрізженого природного газу (LNG) зі США та Катару, щоб компенсувати скорочення постачання з Росії. Також спостерігається посилення співпраці між країнами Азії, зокрема Китаєм та Індією, які стали найбільшими покупцями російської нафти.

У подальшому багато країн прагнуть зменшити залежність від постачальників енергоносіїв і критичних ресурсів з росії, тому розвивають власне виробництво та шукають нових торговельних партнерів.

Масова міграція українців до Європи створила нові виклики для ринку праці. За даними ООН, понад 5 млн українців отримали тимчасовий захист у країнах ЄС, що вплинуло на баланс попиту та пропозиції робочої сили.

Україна зазнала значних економічних втрат: у 2022 р. ВВП країни скоротився на 29,1%, що стало найбільшим падінням за часи незалежності. Основними факторами стали руйнування підприємств, втрата територій, зниження експорту та масова міграція населення.

Внаслідок збройної агресії росії проти України найбільше постраждали сектори торгівлі, промисловості, сільського господарства, енергетики і транспорту. Вони потребують значних коштів на відновлення. Згідно з оцінками Київської школи економіки (KSE), станом на грудень 2024 р. прямі збитки української економіки від війни склали близько \$88 млрд, загальні збитки, яких зазнала інфраструктура України внаслідок війни, досягли майже \$170 млрд. [4]

Загальна сума втрат сільськогосподарської галузі України внаслідок повномасштабного російського вторгнення на територію країни, сягнула \$4.29 млрд. Орієнтовно, 2,4 млн га озимих культур загальною вартістю у \$1,435 млрд залишилися незібраними. Вартість загиблих тварин складає понад \$136 млн. Орієнтовно у постраждалих

районах загинули становить 42 тис. голів овець і кіз, 92 тис. голів великої рогатої худоби, 258 тис. свиней та понад 5,700 тис. голів птиці. [2]

Внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну було зруйновано або пошкоджено багато великих українських підприємств. На жаль, війна продовжується і завдає нових руйнувань українській економіці.

Значних збитків через війну зазнав енергетичний сектор України. Станом на кінець 2024 р. загальні збитки енергосистеми становлять понад \$14,5 млрд. Ці втрати включають руйнування та пошкодження багатьох об'єктів, таких як Каховська та Дніпровська гідроелектростанції, Трипільська та Зміївська ТЕС, а також численні високовольтні підстанції та об'єкти нафтогазової інфраструктури.

Росіяни продовжують атакувати українську енергосистему, щоб спричинити якомога більші руйнування та тривалі відключення електроенергії. Українські енергетики намагаються відновлювати всі пошкодження та розбудовувати захист важливих об'єктів. З початку 2025 р. у нас практично відсутні планові відключення електроенергії. Стан енергетичної галузі дозволяє навіть експортувати електроенергію в окремі години, це створює додатковий заробіток для енергокомпаній.

Через окупацію території і бойові дії в Україні безробіття зросло на 30%, через руйнування підприємств та скорочення виробництва мільйони українців втратили роботу, понад 7 млн громадян виїхали за кордон, ще 4 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Насамперед, це стосується працівників великих старопромислових підприємств, розташованих у південно-східному регіоні України. На 20-25% знизилися реальні доходи населення через інфляцію та економічний спад.

Одним із найбільших викликів для економіки України стала необхідність фінансування оборонного сектору. У 2022 р. на військові

потреби було спрямовано близько 30% ВВП країни, що значно скоротило можливості державного бюджету для фінансування соціальних програм, медицини та освіти. У 2023 р. загальний обсяг фінансування сектору безпеки і оборони становив приблизно 1,692 трлн грн, у 2024 р. фінансування збільшилося до 2,088 трлн грн. Ці кошти були спрямовані на задоволення першочергових потреб сил безпеки і оборони, включаючи озброєння, військову техніку та матеріально-технічне забезпечення.

Втрати економіки України від війни величезні і мають довгострокові наслідки. Скорочення ВВП, руйнування інфраструктури, безробіття та інфляція є основними викликами, з якими зіткнулася наша країна. Проте, завдяки міжнародній фінансовій підтримці та поступовому відновленню ключових секторів економіки, Україна має шанс на стабілізацію та майбутнє зростання. Відновлення країни потребуватиме значних інвестицій та скоординованих зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів.

Повоєнне відновлення економіки України – це складний процес, що потребує злагоджених дій уряду, бізнесу та міжнародних партнерів. Воно охоплює не лише відбудову зруйнованих доріг, заводів і підприємств, а й проведення економічних реформ, які допоможуть зробити економіку більш стійкою та конкурентоспроможною. Це означає, що Україна має вдосконалювати законодавство для залучення інвесторів, розвивати сучасні технології та підтримувати виробництво, щоб створювати більше робочих місць і підвищувати рівень життя українців.

Під час відновлення економіки Україна зіштовхнеться з рядом проблем таких як масштабні руйнування, відсутність фінансування, незначна кількість інвестицій, великі втрати робочої сили, корупція, необхідність проведення глибокої моджернізації економіки та рядом інших.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Успішне відновлення не тільки поверне економічного зростання України, але й зробить її сильнішою та більш стійкою до майбутніх викликів.

Відновлення країни має відбуватися, на нашу думку, за такими ключовими напрямками, як відновлення критичної інфраструктури, відновлення житла, підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, екологічне відновлення тощо.

Після завершення війни Україна матиме значні перспективи для розвитку, які базуються на кількох ключових напрямках. Перш за все, стратегічним пріоритетом, що відкриває шлях до економічного зростання та залучення інвестицій, є членство України в Європейському Союзі. Технологічний розвиток стане каталізатором для інноваційних галузей, особливо в ІТ-секторі та енергоефективних технологіях, що сприятиме модернізації економіки. Аграрний сектор відіграватиме ключову роль у відновленні економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку та експортний потенціал. Завдяки вигідному географічному розташуванню та розвиненій інфраструктурі після відновлення логістичних маршрутів Україна може стати важливим транзитним хабом. Україна отримує значну міжнародну допомогу для відновлення економіки. Але державним органам необхідно забезпечити ефективне та прозоре використання цієї допомоги.

Відновлення України – це не лише відбудова зруйнованих міст та підприємств, це відродження нації, створення нової, сильної та процвітаючої держави, яка стане прикладом для всього світу!

Список використаних джерел та літератури:

1. Вплив російсько-українського конфлікту на світову продовольчу безпеку і пов'язані з цим питання в межах мандату Організації Об'єднаних Націй. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО).URL: <https://www.fao.org/3/nj164fr/nj164fr.pdf>

2. Збитки у сільському господарстві України внаслідок війни сягнули \$4.3 млрд. URL: <https://surl.li/qwbmхп>
3. Мінфін - все про фінанси: новини, курси валют, банки. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/oil/2022-03/>
4. Піднятися з руїн. Як війна вдарила по економіці України та скільки втратив бізнес. URL: <https://surl.li/falpcj>
5. Піляєв І. С. Трансформація глобалізаційних процесів у контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення в Україну. Економіка України. 2022. № 7. С. 03–20.
6. Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoeconomichni_naslidki.html

Косінська А.С.,

здобувачка вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Баранова С.С.,**

викладач

(м.Хмельницький)

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МАСОВИХ НАСТРОЇВ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

У сучасному світі, сповненому інформаційних технологій, соціальних потрясінь і глобальних викликів, масові настрої відіграють надзвичайно важливу роль у суспільному житті. Особливо виразно це проявляється в умовах кризи – воєнної, економічної, екологічної чи соціальної. Людська психіка, зіткнувшись із невизначеністю, страхом і втратою контролю, починає шукати емоційні орієнтири не лише у власному внутрішньому досвіді, а й у поведінці оточення. Саме в такі періоди відбувається активізація психологічних механізмів, які формують і підсилюють масові настрої, нерідко спрямовуючи великі групи людей до однакових моделей сприйняття, дій та рішень.

Першим важливим механізмом у цьому процесі є емпатійне вираження – швидке емоційне виявлення, коли почуття одного індивіда передаються іншим без раціонального аналізу. У кризовій ситуації, коли домінують страх, тривога чи паніка, люди несвідомо підхоплюють ці емоції від інших, особливо в умовах інформаційного перенасичення. Соціальні мережі, ЗМІ, навіть невербальні сигнали – усе це стає каналами, через які масові емоції дуже швидко поширюються.

Другим ключовим механізмом є конформізм, тобто схильність індивіда підпорядковувати свою поведінку нормам групи. У кризових

умовах, коли особистісні орієнтири втрачають стійкість, саме група стає джерелом впевненості. Люди схильні діяти «як усі», вважаючи це безпечним варіантом. У результаті формується єдина емоційно-поведінкова хвиля, яка часто позбавлена критичності [2].

Також важливим є механізм соціального навіювання – коли масові повідомлення, особливо ті, що мають авторитетне джерело, впливають на установки, переконання й поведінку. У кризі це може бути як конструктивним (наприклад, прихильність на підтримку або допомогу), так і деструктивним (наприклад, розпалювання ворожнечі, поширення фейків, паніки). Ефект навіювання значно посилюється в умовах стресу, коли знижується здатність до логічного мислення [1].

Не менш важливим чинником є деіндивідуалізація – тимчасова втрата особистісної ідентичності в масі, що супроводжується зниженням відповідальності за власні дії. У такому стані людина може поводитися нетипово для себе: агресивно або навпаки – бездіяльно. Це особливо небезпечно в умовах соціальних потрясінь, коли маса легко перетворюється на натовп.

На думку П. Сахно, К. Сахно, деіндивідуалізація проявляється в імпульсивній поведінці, зростаючій чуттєвості до зовнішніх впливів, підвищеній реактивності, нездатності керувати власною поведінкою, заниженій цікавості до оцінок інших людей, нездатності вдумливо оцінити і раціонально планувати поведінку [3, с. 22].

Психологічні механізми формування масових настроїв можуть як дестабілізувати ситуацію, так і мобілізувати суспільство на подолання викликів. Ключову роль у цьому відіграють лідери, інформаційна політика держави, рівень освіти та психоемоційна грамотність населення. Якщо масові емоції підтримуються спільними цінностями, почуттям солідарності та вірою в позитивні зміни – вони стають джерелом сили. Якщо ж керуються страхом, ненавистю чи невизначеністю – наслідки можуть бути руйнівними.

Учені зазначають, що масова свідомість – один із видів суспільної свідомості, найбільш реальна форма його практичного існування та втілення [3, с. 10].

Таким чином, розуміння психологічних механізмів формування масових настроїв є не лише теоретично значимим, а й практично необхідним у будь-якому кризовому управлінні. Адже масові емоції – це потужна енергія, яка потребує свідомого спрямування й відповідальної взаємодії. Саме в сув'язі психології, соціології та гуманістичних цінностей народжується здатність суспільства не лише виживати в кризі, а й зростати через неї.

Варто також зосередити увагу на ролі культурного та історичного контексту, який значною мірою впливає на характер колективної реакції суспільства. У різних національних та соціальних групах домінують різні форми реагування на загрози. Там, де історично сформувалася традиція опору, солідарності й спільного подолання труднощів, масові настрої можуть швидко перетворюватися з апатії на активне співчуття й дію. Водночас у суспільствах з досвідом репресій або глибокої міжособистісної недовіри кризові обставини нерідко провокують відчуження, тривожність і схильність до пошуку «винних».

Сучасна психологія визнає, що зміст масових настроїв – не лише емоційний стан, а й основа для формування колективної волі. В умовах війни, епідемії, катастроф чи політичної нестабільності саме через масові настрої можна спрямовувати громадську думку, підтримувати соціальну згуртованість або навпаки – послаблювати суспільну єдність. Саме тому важливо, щоб у таких ситуаціях активну позицію займали не лише політики, а й психологи, соціальні педагоги, журналісти, духовенство – ті, хто формує зміст публічного дискурсу [4].

Доцільно підкреслити роль кризової психологічної допомоги як інструменту нейтралізації деструктивних масових станів. Робота з

постраждалими, інформування населення, просвітницька діяльність щодо психологічної гігієни й емоційної регуляції – усе це створює передумови для зміцнення психічної стійкості суспільства. Також не можна недооцінювати вплив лідерів у соцмережах, блогерів, медіа-фахівців, які в сучасних умовах нерідко замінюють класичні джерела інформації й стають носіями масових настанов.

Отже, слід зазначити, що масові настрої – це багатовимірне психологічне явище, що формується під впливом емоцій, соціального контексту, медіа, культурної пам'яті та лідерських фігур. У кризових умовах ці настрої можуть стати як ресурсом мобілізації та надії, так і джерелом деструкції, паніки чи ворожнечі. Тому надзвичайно важливим завданням є розвиток колективної емоційної культури, критичного мислення й психологічної просвіти – передумов для того, щоб у часи нестабільності зберегти людяність, гідність і силу духу.

Отже, масові настрої в умовах кризи є складним психологічним феноменом, що формується під впливом глибоких емоційних процесів, соціального контексту та інформаційного середовища. Вони можуть як об'єднувати людей навколо спільної мети, так і провокувати деструктивну поведінку, паніку чи агресію. Ключовими механізмами, що визначають динаміку масових емоцій, є емпатійне вираження, конформізм, навіювання та деіндивідуалізація. Усвідомлення цих механізмів є необхідним для розуміння колективної поведінки та ефективного кризового управління. Надзвичайно важливо, щоб фахівці – психологи, освітяни, журналісти та лідери громадської думки – спрямовували суспільні емоції в конструктивне русло, формуючи простір для відповідальності й психічної стійкості. Лише через усвідомлену взаємодію з масовою свідомістю можливе подолання кризи не лише зовні, а й внутрішньо – на рівні колективної душі суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кісіль З.Р. Психологія суспільної свідомості: навчальний посібник у схемах, таблицях, коментарях / З.Р. Кісіль, Д.В. Швець. Одеса: Вид-во ОДУВС, 2023. 139 с.
2. Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (28 лют.1 берез. 2019 року, м. Суми) / Сумський держ. пед. ун-т імені А.С. Макаренка. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019. 476 с.
3. Психологія мас : конспект лекцій / укладачі: П. І. Сахно, К. С. Сахно. Суми : Сумський держ. ун-т, 2022. 116 с.
4. Туриніна О. Л. Психологія масової поведінки: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. 152 с.

Купчик В.С.,

здобувачка вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Олійник В.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Хмельницький)

ТРИВОЖНІСТЬ ЯК ПСИХІЧНИЙ СТАН І РИСА ОСОБИСТОСТІ ЛЮДИНИ

На сучасному етапі розвитку суспільства тривожність набуває особливої актуальності та поширеності. Ми живемо у воєнний період, глобальних криз, інформаційного перенасичення, економічної нестабільності та невизначеного майбутнього. Усе це формує постійне відчуття загрози і провокує хронічну психоемоційну напругу. Тривожність стає масовим явищем, яке все частіше вимагає професійної психологічної підтримки.

Особливо гостро тривожність проявляється серед молоді, яка стикається з високим тиском очікувань, нестачею життєвої визначеності, страхом перед майбутнім і постійним порівнянням себе з іншими у цифровому просторі. Також вона зростає серед людей, які пережили травматичні події, втрати або перебувають у стані вимушеного стресу, зокрема в умовах війни.

Психологи відзначають, що сучасна тривожність часто має прихований, накопичувальний характер – вона не завжди проявляється відкрито, але поступово виснажує психіку, призводить до емоційного вигорання, зниження мотивації, психосоматичних захворювань. Саме тому все більшої ваги набуває культура турботи про психічне здоров'я, профілактика тривожних розладів,

психоосвіта, а також створення безпечного середовища вдома, у школі, на роботі та в суспільстві загалом [2; 3].

Отже, на сучасному етапі тривожність – це не лише індивідуальна особливість, а й соціально-психологічне явище, яке вимагає комплексного підходу, уваги та розуміння. Вона стала дзеркалом часу, у якому ми живемо, і водночас – поштовхом до змін у системі освіти, охорони здоров'я, соціальної підтримки та особистісного розвитку.

Тривожність – це складне психологічне явище, що супроводжує людину впродовж усього життя. Вона може бути як природною реакцією на загрозу чи невизначеність, так і стійкою особистісною рисою, що визначає сприйняття та поведінку індивіда в різних життєвих ситуаціях. Вона здатна мобілізувати сили для подолання труднощів, але водночас – паралізувати волю, сіяти сумніви та заважати адекватному сприйняттю реальності.

Науковець Т. Іванова розрізняє тривожність як властивість особистості, як відносно постійну та незмінну протягом життя рису (особистісна тривожність) та тривогу як негативний емоційний стан, відносно тривалий, пов'язаний зі зміною нервово-психічної діяльності (ситуативна тривога) [1, с. 74].

Як психічний стан, тривожність часто виникає у відповідь на невизначеність або можливу небезпеку. Це емоційна реакція, що супроводжується напругою, занепокоєнням, внутрішнім дискомфортом. Такий стан є природним і навіть адаптивним, оскільки допомагає людині бути уважною, зосередженою, готовою до дій. Проте якщо тривожність набуває надмірного, хронічного характеру, вона перестає виконувати захисну функцію і починає шкодити – як психічному, так і фізичному здоров'ю.

У контексті особистості тривожність розглядається як її риса – стабільна характеристика, яка виявляється у підвищеній схильності до переживання тривоги в найрізноманітніших ситуаціях, навіть тоді,

коли об'єктивних підстав для неї немає. Така людина зазвичай схильна до самокритики, очікування негативних наслідків, ускладнень, невдач. Часто це є наслідком раннього життєвого досвіду, виховання, соціальних умов, а також індивідуальних біопсихологічних особливостей.

Розмежування між ситуативною тривожністю та тривожністю як рисою особистості є важливим для психологічної практики. Ситуативна тривожність, пов'язана з конкретними обставинами, зазвичай минає після вирішення проблеми. А от тривожна особистість живе з постійним внутрішнім напруженням, яке може спричинити депресію, порушення сну, проблеми у взаємодії з людьми.

Сучасна психологія розробила багато підходів до роботи з тривожністю. Когнітивно-поведінкова терапія, релаксаційні методики, арт-терапія, розвиток емоційного інтелекту – усе це допомагає людині навчитися розуміти себе, регулювати внутрішній стан, змінювати неефективні установки та моделі поведінки.

Отже, тривожність – це не лише сигнал небезпеки, але й виклик, що спонукає до особистісного зростання. Усвідомлення власних емоцій, прийняття себе, пошук внутрішніх ресурсів – усе це допомагає не лише подолати тривогу, а й перетворити її на джерело внутрішньої сили та розвитку. У світі, що постійно змінюється, здатність адаптуватися до невизначеності, зберігаючи внутрішню рівновагу, стає однією з найважливіших якостей сучасної людини.

Варто зазначити, що тривожність також має соціальний вимір, оскільки формується та проявляється у взаємодії з іншими людьми. У сучасному суспільстві, де високі темпи життя, постійна інформаційна перевантаженість, нестабільність і конкуренція стали нормою, рівень тривожності значно зростає. Особливо це відчутно серед молоді. У таких умовах навіть природна тривога може перерости у стан, що блокує активність, викликає апатію чи спричиняє психосоматичні розлади.

Не менш важливою є роль тривожності у професійній діяльності. Наприклад, для спеціалістів, які працюють з людьми – педагогів, лікарів, психологів, соціальних працівників – здатність розрізняти свою і чужу тривожність, а також ефективно її опрацьовувати, є необхідною умовою професійної стійкості. Такі фахівці повинні не лише дбати про емоційний стан своїх клієнтів чи учнів, а й уміти підтримувати власну психологічну рівновагу.

З іншого боку, тривожність як риса особистості не є чимось однозначно негативним. Вона може бути джерелом глибокого аналізу, передбачливості, відповідальності. На думку психологів, люди з помірним рівнем тривожності часто є уважними до деталей, дисциплінованими, здатними прогнозувати ризики та уникати небажаних ситуацій. Однак усе залежить від рівня цієї тривожності та здатності її контролювати.

Варто пам'ятати, що тривожність – це частина нашої людської природи. Вона свідчить про чутливість, гнучкість психіки, здатність до глибокого переживання. Розвиток самосвідомості, підтримка близьких, звернення до фахівців у разі потреби – усе це є кроками до психічного здоров'я та гармонії з собою.

Таким чином, тривожність – це не вирок, а виклик і можливість. Уміння жити поруч із нею, перетворюючи страхи на мотивацію, а невпевненість – на пошук нових шляхів, є ознакою зрілої, адаптивної особистості. У світі невизначеності саме внутрішній спокій і психологічна гнучкість стають опорами, які допомагають долати труднощі та рухатися вперед.

Сьогодні особливо актуальним є розвиток психологічної грамотності населення, адже уміння розпізнавати та регулювати свою тривожність стає важливим елементом емоційної компетентності. З дитинства людину варто навчати розуміти свої почуття, адекватно виражати емоції, шукати конструктивні способи подолання стресу. У цьому важливу роль відіграє сім'я, школа, середовище, в якому

формується особистість. Коли дитина бачить приклади емоційної зрілості, підтримки й прийняття, вона виростає з відчуттям безпеки – а це найкраща профілактика тривожних розладів у дорослому житті.

Не можна також ігнорувати вплив культури та медіа. Постійний потік новин, зображень катастроф, насильства чи економічної нестабільності створює відчуття загальної загрози, навіть якщо вона не стосується безпосередньо особистості. У таких умовах кожна людина потребує внутрішніх ресурсів, щоб не втратити відчуття контролю над власним життям. Тому розвиток психологічної стійкості, вміння «заземлюватися», зберігати контакт із реальністю й турбуватися про себе – це життєва необхідність.

Усі ми маємо свої слабкості, страхи, тривоги. Але саме через прийняття себе, через співчуття й розуміння своєї людяності ми знаходимо силу. Тривожність може бути сигналом: зупинись, подивись усередину, зверни увагу на те, що давно відкладав. Можливо, це можливість переосмислити цінності, змінити напрям, налагодити зв'язок із собою.

Підсумовуючи, можна сказати, що тривожність – це багатогранне явище, яке має як адаптивні, так і деструктивні прояви. Вона супроводжує особистість на різних етапах життя, змінюється під впливом обставин, досвіду, внутрішніх змін. Але основним завданням є не позбутися тривожності повністю, а навчитися жити з нею так, щоб вона не керувала нами, а ставала приводом до саморефлексії, зростання й глибшого розуміння себе. У цьому – сила зрілої, свідомої особистості, яка, попри внутрішні коливання, залишається відкритою до життя.

Отже, тривожність – це природна частина людського існування, яка має як захисну, так і потенційно руйнівну силу. Вона може виступати тимчасовим психічним станом у відповідь на зовнішні обставини або стійкою особистісною рисою, що впливає на спосіб мислення, поведінку й емоційне самопочуття людини.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Усвідомлення джерел своєї тривожності, розвиток навичок емоційного саморегулювання та пошук підтримки є важливими кроками до психологічного здоров'я. Навчившись приймати та розуміти свої тривожні переживання, людина здобуває можливість жити більш усвідомлено, гнучко адаптуватися до викликів життя та зростати як особистість. Тривожність не завжди є ворогом – іноді вона може стати вчителем, що вказує на важливі внутрішні потреби та напрямки змін.

Список використаних джерел та літератури:

1. Іванова Т. Тривога як психологічний феномен // *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 6. С. 72–78.

2. Карамушка Л., Снігур Ю. Копінг-стратегії: сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації. *Актуальні проблеми психології*. 2020. Т. 1. Вип. 55. С. 23–30.

3. Сидоренко Ж. В., Слободянюк О. С. Підвищена тривожність як ознака порушення психологічного здоров'я особистості в умовах пандемії COVID-19 (на прикладі студентської молоді). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2022. № 4. С. 60–64.

Любецька М.М.,

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня;

кандидат наук з державного управління

(м.Хмельницький)

ОСОБИСТІСНІ РИСИ ТА ПОВЕДІНКОВІ МОДЕЛІ КРИВДНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

На сучасному етапі проблема домашнього насильства набуває особливої гостроти, оскільки суспільство дедалі частіше визнає її не приватною справою окремої сім'ї, а серйозним соціальним викликом, що впливає на здоров'я нації, ментальне благополуччя та міжособистісні стосунки. Сучасні умови – зокрема війна, економічна нестабільність, масова міграція, зростання психологічного навантаження – лише посилюють ризики проявів агресії в сімейному середовищі.

У той же час відбуваються позитивні зміни: зростає інформованість населення, впроваджуються закони щодо захисту постраждалих, розвиваються служби підтримки та починають діяти програми психокорекції для кривдників. Люди дедалі частіше усвідомлюють, що насильство – це не прояв сили, а ознака особистісної незрілості та внутрішніх проблем. Саме тому на сучасному етапі важливо не лише карати за насильство, а й створювати умови для його попередження – через виховання культури ненасильницького спілкування, розвиток емоційного інтелекту та психологічну просвіту. Це шлях до зрілого суспільства, в якому жодна форма насильства не має права на існування.

Домашнє насильство – це складне соціально-психологічне явище, яке залишає глибокі травми в житті жертви, руйнує сімейні зв'язки та порушує основу безпеки в суспільстві. Хоча традиційно

основна увага зосереджується на постраждалих, для ефективної профілактики цього явища не менш важливо дослідити особистість самого кривдника. Хто ця людина? Що керує її діями? Які риси характеру та моделі поведінки штовхають її до агресії стосовно близьких?

Учений Л. Самарай зазначає, що особа-кривдник – це наслідок вчинення протиправної діяльності, а не тип людини, який їй передус. Логічно, що в цьому випадку проблематичним є визначення норм, відповідно до яких позначають злочинність чи незлочинність діяння [3, с. 191].

Психологічні дослідження свідчать, що кривдники домашнього насильства – це не обов'язково люди з психіатричними діагнозами чи злочинними намірами. У більшості випадків це особи з певними особистісними деформаціями, які були сформовані або посилені негативним досвідом у дитинстві, соціальними умовами, неспроможністю конструктивно виражати емоції або внутрішнім почуттям меншовартості. Часто у минулому такі особи самі були жертвами насильства або зростали в агресивному середовищі, де насильство сприймалося як норма спілкування чи засіб контролю [2].

Серед особистісних рис, характерних для кривдника, найчастіше спостерігаються підвищена агресивність, імпульсивність, потреба у домінуванні, емоційна незрілість, ригідність мислення, низька толерантність до фрустрації та критики. Такі люди часто мають виражену потребу в контролі над партнером, бо саме через контроль намагаються компенсувати внутрішню невпевненість або відчуття безсилля. Кривдники можуть демонструвати зовнішню впевненість, жорсткість або навіть харизматичність у соціальних взаємодіях, однак у приватному середовищі нерідко виявляють емоційно нестабільну, маніпулятивну чи деструктивну поведінку.

Поверхова оцінка таких осіб може ввести в оману – вони можуть бути доброзичливими у публічному середовищі, мати

авторитет у професійній сфері, але в родинному колі поводитися як тиран. Типовою поведінковою моделлю кривдника є «цикл насильства», який складається з трьох фаз: наростання напруги, акт насильства та фаза примирення. Після акту агресії кривдник часто демонструє каяття, сльози, обіцянки змінитися, що створює ілюзію безпеки й знову зтягує жертву у замкнене коло співзалежності [1].

Окремої уваги заслуговує тема маніпуляцій і психологічного контролю. Багато кривдників не застосовують фізичну силу, але постійно принижують, знецінюють, ізолюють жертву від соціального оточення. Таке «тонке» насильство, хоч і менш помітне ззовні, є не менш травматичним, оскільки підриває особистість, знижує самооцінку, викликає хронічне відчуття провини й безсилля у жертви.

Варто також зазначити, що кривдник – це не завжди чоловік. Жінки теж можуть бути агресорами в родині, особливо в контексті емоційного або психологічного насильства. Важливо уникати стереотипів і оцінювати ситуацію комплексно, враховуючи як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

Профілактика домашнього насильства передбачає не лише підтримку постраждалих, а й глибоку роботу з особами-кривдниками. Психокорекційні програми, психотерапія, розвиток емоційного інтелекту, вивчення ненасильницьких форм комунікації – усе це може допомогти агресору усвідомити свою поведінку, взяти відповідальність за неї й поступово змінюватися.

Таким чином, кривдник – це не просто носій зла, а людина з порушеним внутрішнім світом, яка часто сама не має навичок конструктивного вираження емоцій і побудови стосунків. Це не означає виправдання насильства, але розуміння причин його виникнення дозволяє більш ефективно боротися з цим явищем. Лише шляхом комплексного підходу – із залученням психологів, соціальних служб, законодавчих змін і просвітницьких кампаній – ми зможемо створити безпечне суспільство, де насильству не буде місця.

У контексті глибшого аналізу кривдника важливо звернути увагу на соціокультурні чинники, які часто посилюють насильницьку поведінку. У багатьох суспільствах, зокрема пострадянських, і досі існують стійкі патріархальні уявлення про ролі чоловіка і жінки, які можуть легітимізувати контроль, домінування та навіть насильство в родині. Наприклад, фрази на кшталт «б'є – значить любить» або «жінка повинна терпіти заради дітей» формують толерантність до агресії та знижують рівень громадського несприйняття домашнього насильства. У такому середовищі кривдник часто не бачить у своїх діях нічого аморального або незаконного, адже вони узгоджуються з нав'язаними соціальними стереотипами [4].

Не менш важливою є й роль соціальної безвідповідальності. Низький рівень правової обізнаності, недовіра до правоохоронної системи, страх осуду з боку суспільства – все це сприяє безкарності кривдників та повторенню насильницьких дій. Брак системної роботи з кривдниками (як, наприклад, обов'язкова психокорекційна терапія після скоєння акту насильства) лише поглиблює проблему. У багатьох випадках особи, що вчиняють насильство, уникають відповідальності, не проходять реабілітацію та знову повертаються в середовище, де можуть повторити злочинну поведінку.

Проте зміни – можливі. На сучасному етапі існують дієві практики роботи з кривдниками: спеціалізовані програми поведінкової корекції, групові тренінги з контролю гніву, навчання емпатії та емоційного реагування. Вони не лише зменшують рівень рецидиву, а й сприяють особистісним змінам. Люди, які раніше вчиняли насильство, можуть навчитися по-іншому створювати стосунки – без приниження, без залякування, з повагою до особистих меж іншої людини. Проте для цього необхідні не тільки фахівці, а й політична воля, державна підтримка та суспільна свідомість.

Таким чином, подолання домашнього насильства неможливе без глибокого розуміння психології кривдника. Це складний процес,

що вимагає не лише діагностики й покарання, а передусім – профілактики, корекції й просвітництва. У кожному акті насильства – зруйновані долі, психологічні травми, втрачене довір'я. Тому боротьба з цією проблемою має бути пріоритетом як для фахівців, так і для всього суспільства. Тільки змінивши ставлення до агресії – з байдужого чи поблажливого на активне, неприйнятне – ми зможемо зламати коло насильства та створити здорове середовище для майбутніх поколінь.

Отже, особистісні риси та поведінкові моделі кривдника, що вчиняє домашнє насильство, формуються під впливом індивідуальних психологічних особливостей, негативного досвіду, соціокультурних стереотипів і недостатньої емоційної зрілості. Вони ґрунтуються на прагненні до контролю, низькій здатності до саморегуляції, агресивності та неспроможності будувати здорові взаємини. Водночас кривдник не є лише винуватцем, а й особою свого середовища, що не знімає з нього відповідальності, але вказує на необхідність комплексного підходу до розв'язання проблеми. Профілактика, просвітницька робота, правове врегулювання та психокорекція можуть дати шанс не лише постраждалим, а й самим агресорам змінити власну поведінку. Лише через цілісне розуміння природи домашнього насильства ми зможемо будувати суспільство, де пануватимуть повага, рівність і безпека.

Список використаних джерел та літератури:

1. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навчальний посібник / А. Б. Блага, О. С. Тунтула, О. О. Кочемировська ; за заг. ред. А. Б. Благої. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.
2. Мобільна бригада соціально-психологічної допомоги постраждалим від домашнього насильства: особливості створення і

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

забезпечення роботи : метод. посіб. / за заг. ред. О. О. Кочемировської. Київ : ФОП Клименко, 2020. 80 с.

3. Самарай Л.В. Кримінологічна характеристика особи кривдника, який вчинив сімейне насильство під впливом агресії. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 190-197.

4. Тичина Д.М. Кримінологічна характеристика особи-кривдника, який вчиняє домашнє насильство // Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. Т. 33 (72) № 1 2022 С. 28-133.

Міхалечко Ю.В.,

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
(м. Хмельницький)*

Науковий керівник: Охман О.В.,

*кандидат юридичних наук,
(м. Хмельницький)*

ПОМИЛКИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Будь-яка помилка в загально вживаному значенні є неправильність, неточність, похибка, ляпсус, недолік, промах, неправильна думка, неправильний чи хибний крок, неправильна дія чи бездіяльність тощо. У словниках помилка трактується як неправильність у діях, вчинках, висловлюваннях, думках. Помилка – багатовимірне явище, яке зустрічається абсолютно у всіх сферах практичної та інтелектуальної діяльності. Наукові підходи до розуміння помилки різні: усе залежить від того, у якій сфері розглядається це явище – у філософії (гносеології), соціології, психології, юриспруденції, медицині тощо.

Для формулювання поняття помилки у кримінальному процесі, в першу чергу необхідно опиратися на наукові дослідження вчених, позиції яких не пов'язують помилку із злочинною діяльністю. Теорія помилок є складовою теорії управління [1, с. 61]. Дослідники під помилкою розуміють результат дії, вчиненої неточно чи неправильно, всупереч плану, але, найголовніше, що отриманий результат не відповідає наміченим або заданим очікуванням.

Помилка розглядається з ракурсу теорії діяльності, де вона є фактом практики.

Помилка передбачає зіставлення результату та процесу, що призвів до помилкового результату, оскільки помилкового результату було досягнуто всупереч прагненням суб'єкта, спрямованих на позитивний результат.

Таким чином, для нашого визначення помилки у кримінальному процесі дуже важливим моментом є те, що суб'єкти, які ведуть кримінальний процес, у своїй діяльності націлені на позитивний результат, але з різних причин цей результат зрештою є помилковим.

Причину виникнення помилок закладено у діяльності суб'єкта, як фізичної, так і розумової. Діяльність для людини є формою активності, яка спрямована на перетворення навколишнього світу. Залежно від потреб особистості чи суспільства визначається мета діяльності. Основними етапами діяльності, на його думку, є: усвідомлення діяльності у вигляді мотиву, оцінка ситуації, формулювання мети, вироблення рішення як ланцюга послідовних перетворень ситуації на цільову ситуацію, вибір засобів діяльності, реалізація рішення.

Саме на останньому етапі – реалізації рішення, виникають помилки. Пов'язано це насамперед із неможливістю повною мірою оцінити поточну ситуацію при виборі засобів діяльності. Суб'єкт спочатку закладає неправильний ланцюг послідовних дій, що призводить до виникнення не позитивного результату для нього.

Кримінально-процесуальне доведення – це особливий, із задалегідь визначеним алгоритмом, різновидом соціального пізнання. Суб'єктам, які ведуть кримінальний процес, до прикладу слідчому, доводиться отримувати необхідні знання про обставини, пов'язані з розглядом інформації про суспільно-небезпечне діяння. Цей процес проходить по загальним законам пізнавальної діяльності, у тому числі на емпіричному рівні пізнання, у відомих формах: чутливій та раціональній. На основі особливого психологічного

зв'язку об'єкта з суб'єктом пізнання до нього включені відчуття, сприйняття, уявлення, пам'ять, теоретичне та практичне мислення [1, с. 62].

Очевидно, такий процес, якщо він підпорядкований загальним «пізнавальним» законам і проведений у встановленому юридичними законами порядку, можна назвати правильно організованим та провідним до правильного результату. Інакше кажучи, правильно організоване доведення (і ширше – кримінально-процесуальна діяльність) дозволяє уникнути помилкового результату і, тим самим, досягти правильного результату.

Під правильним результатом (у зазначеному вище значенні) кримінального процесу зазвичай розуміють істину, питання про встановлення та характер якої є у юридичній науці дискусійним. Якщо не брати до уваги світоглядні настанови авторів, розбіжності у цьому питанні зводяться до наступного.

Значна частина дослідників вважає, що істина в кримінальному процесі може бути пізнана повністю. Інші заперечують можливість повного встановлення істини [2, с. 33]. При цьому необхідно зазначити, що інтерес до питання про істину в юридичній літературі не слабшає.

Не вдаючись до аналізу аргументації учасників дискусії, слід зауважити, що, так чи інакше, усі вчені висловлюють стурбованість великою кількістю помилок, що допускаються слідчими на практиці. У всякому разі, безсумнівно, з цієї дискусії випливає, що порушення у встановлення істини у кримінальній справі (у якій би формі її не розглядали різні вчені) можуть призвести до помилок у правозастосовній діяльності.

У цьому необхідно зазначити, що, з одного боку, людська діяльність з різних причин об'єктивно неможлива без скоєння помилок. Однак, з іншої сторони, феномен помилки в тому і полягає, що незважаючи на їхню вічну присутність, людська діяльність в

ідеальному своєму вигляді має прагнути до мінімізації помилок, зокрема й у сфері кримінально-процесуальних правовідносин. Тільки така кримінально-процесуальна діяльність може розглядатися як правильно організована (нормальна), що повністю відповідає основному принципу кримінального судочинства - принципу законності (ст. 9 КПК України) [3]. Саме тому помилки, які здійснюються слідчими є відхиленнями від цього принцип, означають дезорганізацію кримінально-процесуальної діяльності, тягнуть за собою за собою (або можуть спричинити) з точки зору закону неправильний (помилковий) результат та/або інші неправильні (помилкові) наслідки.

«Право на помилку» у кримінальному процесі – це аморальне уявлення, і воно може породити лише подальші порушення законності та моральності [4, с. 12].

У кримінально-процесуальному законодавстві термін «слідча помилка» не використовуються. У науковій літературі та у практичній діяльності органів кримінальної юстиції для позначення помилок слідства та суду вживається безліч термінів: «упущення досудового розслідування», «прогалини досудового розслідування», «недоліки досудового розслідування», «помилка», «слідчі помилки», «судові помилки», «порушення закону», «порушення норм права» (процесуального, матеріального), у тому числі – «суттєві порушення...», «кримінально-процесуальні правопорушення», «відступи від норм закону», «процесуальні помилки», «помилки» тощо.

Поза сумнівом, ці поняття неоднозначні. Тим не менш, у загальному вигляді всі вони можуть бути зведені до двох видів помилок, зазначених нами вище: слідчим, тобто вчиненими при досудовому провадженні, та судовим, тобто вчиненими на стадіях судового розгляду.

Варто погодитися із твердженням А.А. Колоди, що під помилкою слідчого в кримінальному провадженні слід розуміти процесуальні рішення, дії чи бездіяльність слідчого в кримінальному провадженні, за якого останній добросовісно вчиняє, на його думку, законні рішення, дії чи бездіяльність, однак у результаті відбувається юридично неаргументоване обмеження законних прав та інтересів сторін кримінального провадження, що відображається у спеціальному процесуальному акті [5, с. 203].

У наукових дослідженнях, присвячених проблемам слідчих та судових помилок, можна побачити зовсім різні підходи та погляди на цей феномен.

Отже, під слідчими помилками у кримінальному провадженні потрібно розуміти діяння, дії або бездіяльність, що виражається в неповноті, однобічності та необ'єктивності дослідження зазначеним суб'єктом обставин кримінальної справи, недотримання конституційних прав і свободи людини і громадянина, і навіть міжнародних стандартів справедливого правосуддя, суттєве порушення кримінально-процесуального закону, неправильне застосування кримінального закону, що відповідає його суб'єктивному відношенню до призначення кримінального процесу та об'єктивно перешкоджає його нормативно-заданому досягненню через отримання (або можливості отримання) неправильного процесуального результату (рішення).

Список використаних джерел та літератури:

1. Дрозд В.Г. Концептуальні засади правового регулювання досудового розслідування як стадії кримінального провадження: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.09. Харків, 2019. 240 с.
2. Крамаренко В.П. Організаційно-тактичні помилки в структурі слідчої діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. пр. Харків, 2020. Вип. 7. С. 32-34.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Редакція від: 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

4. Глинська Н.В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 40 с.

5. Колода А.А. Причини допущення слідчим помилок у кримінальному провадженні. *Нове українське право*. Вип. 1. 2022. С. 202-207.

Монастирський Б.В.,
здобувач фахової передвищої освіти
(м. Хмельницький)
Науковий керівник: **Парандій В.О.,**
кандидат історичних наук, доцент
(м.Хмельницький)

ОКУПАЦІЯ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ: ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВІДПОВІДНО ДО УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Понад одинадцять років тому російська федерація здійснила незаконну окупацію Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, згодом оголосивши їх включеними до свого складу як суб'єкти федерації. Цей акт агресії став предметом гострої дискусії в середовищі українських і міжнародних правників та політологів щодо його правової кваліфікації.

У національному політичному дискурсі паралельно вживаються поняття «окупація» і «анексія» Криму, що свідчить про складність формування єдиної термінології. Міжнародні організації, у свою чергу, використовують формулювання на кшталт «нелегальна анексія» або «спроба анексії», що призводить до неоднозначного тлумачення статусу півострова у правовому полі. [1]

Така термінологічна невизначеність ускладнює формування цілісної міжнародно-правової позиції щодо Криму та створює додаткові виклики для його майбутньої деокупації із застосуванням дипломатичних і правових механізмів. З огляду на це, необхідною є консолідація підходів у правовій кваліфікації дій Росії, що дозволить зміцнити міжнародну підтримку суверенітету та територіальної цілісності України.

Початком тимчасової окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя вважають події 19-20 лютого 2014 року, коли вперше було зафіксовано застосування особового складу та військової техніки Збройних сил російської федерації для силового захоплення території півострова. Уже 24 лютого ці дії набули характеру повномасштабного збройного вторгнення, що є порушенням норм міжнародного права, зокрема Статуту ООН та основоположних принципів суверенітету і територіальної цілісності держав.

На тлі збройної агресії російська влада систематично заперечувала свою причетність, вдаючись до приховування участі регулярних військових формувань під виглядом так званої «самооборони Криму». Одночасно активно застосовувався інструментарій інформаційної війни: через контрольовані Кремлем ЗМІ, що мали значний вплив не лише в Росії, але й за її межами, поширювалася дезінформація з метою легітимізації окупаційних дій у свідомості міжнародної спільноти.

Хронологічне співпадіння початку окупації з кульмінаційними подіями Революції Гідності – зокрема розстрілами протестувальників на Майдані Незалежності 18 лютого 2014 року та фактичним самоусуненням режиму Віктора Януковича – вказує на прагнення рф скористатися внутрішньополітичною кризою в Україні задля реалізації власних геополітичних інтересів. Таким чином, окупація Криму стала формою політичної реакції на втрату Москвою впливу на український політичний курс.

Попри це, на території півострова відбувалися масштабні прояви громадянського спротиву окупації, які свідчили про відданість частини місцевого населення українському суверенітету та небажання миритися з незаконною зміною юрисдикції.

Аналіз норм міжнародного, двостороннього та пострадянського права дозволяє сформулювати низку ключових висновків і рекомендацій:

1. Порушення міжнародного права з боку Російської Федерації. Розгляд положень основоположних міжнародно-правових актів свідчить про грубе нехтування Росією нормами міжнародного права у процесі анексії Криму. Аргументи, що висувуються офіційною Москвою на виправдання своїх дій, не мають юридичного підґрунтя та суперечать принципам Статуту ООН, Гельсінського заключного акту та іншим міжнародним документам. Анексія Криму стала каталізатором глибоких змін у суспільній свідомості, спричинила розрив багатовікових економічних, культурних і духовних зв'язків між Україною та Росією, а також поставила під загрозу основи європейської та глобальної безпеки.

2. Гібридна війна як інструмент зовнішньої політики РФ. Росія здійснює агресію проти України в формі гібридної війни, що включає підтримку і стимулювання сепаратизму, ведення інформаційно-психологічних операцій, незаконне військове втручання та створення маріонеткових режимів. Такі дії грубо порушують норми міжнародного гуманітарного права, принципи суверенітету держав і створюють небезпечний прецедент як для держав пострадянського простору, так і для країн Європейського Союзу та НАТО, порушуючи баланс у системі міжнародної безпеки.

3. Недотримання гарантій за Будапештським меморандумом. Факт порушення Російською Федерацією своїх міжнародних зобов'язань, закріплених у Будапештському меморандумі 1994 року, на тлі добровільної відмови України від ядерного арсеналу, свідчить про кризу механізмів гарантування безпеки. Відтак, актуальним є проведення міжнародної конференції за участю гарантів та ключових геополітичних акторів з метою перегляду та оновлення підходів до надання реальних, юридично зобов'язальних гарантій безпеки для України.

4. Рекомендації для української державної політики. Усвідомлюючи багатовекторну природу сучасних загроз, українські

державні інститути мають посилити роботу у сфері розвитку національного оборонного потенціалу, зокрема Збройних Сил України та оборонно-промислового комплексу. Водночас необхідним є посилення заходів у сфері інформаційної безпеки: протидії ворожій пропаганді, реформування сфери соціальних комунікацій, стратегічної комунікації з громадянами, а також модернізація інформаційної інфраструктури. Ефективна інформаційна політика є однією з критично важливих передумов реінтеграції тимчасово окупованих територій, зокрема Автономної Республіки Крим. [2]

Незаконна анексія Автономної Республіки Крим та м. Севастополя російською федерацією у 2014 році спричинила системне впровадження правової, політичної та адміністративної системи держави-окупанта, що грубо суперечить нормам міжнародного права. Насильницьке нав'язування громадянства рф, російського законодавства та інституцій усім мешканцям півострова відбулося в умовах фактичного придушення будь-якої опозиції, супроводжуючись серйозними порушеннями прав людини та норм міжнародного гуманітарного права, які залишилися без належного розслідування або правової оцінки.

Окупаційна адміністрація системно обмежувала права на свободу слова, зібрань, релігії та культурного самовираження. Зокрема, репресивні дії були спрямовані проти кримських татар, етнічних українців та представників громадських і релігійних організацій, які відкрито не погоджувалися з офіційною позицією окупаційної влади. Особливого переслідування зазнав Меджліс кримськотатарського народу, чия діяльність була заборонена, що стало формою політичної дискримінації. Закриття незалежних ЗМІ та культурних інституцій значно обмежило інформаційний простір і негативно вплинуло на реалізацію прав меншин щодо збереження своєї ідентичності та доступу до об'єктивної інформації.

Порушення росією своїх обов'язків як держави-окупанта згідно з нормами міжнародного гуманітарного права та Женевських конвенцій створює складний правовий ландшафт для майбутньої деокупації та реінтеграції півострова. Україна вже нині стикається з низкою питань, що потребуватимуть комплексного вирішення: правовий статус документів, виданих окупаційною адміністрацією; визнання чи перегляд судових рішень; механізми реституції або компенсації експропрійованого майна.

За одинадцять років окупації зафіксовано численні випадки грубого порушення прав людини з боку рф, що мали глибокі соціально-психологічні наслідки для цивільного населення Криму. Аналогічні методи, включаючи незаконну анексію, репресії, утиски меншин та обмеження прав і свобод, спостерігаються у тимчасово окупованих районах Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горюнова Є.О., Верещук А.-В.В. Окупація Криму російською федерацією в політико-правовому дискурсі. / Регіональні студії, 2022. С. 129. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/29/21.pdf> (дата звернення: 18.04.2025)
2. Пилипчук В. Міжнародно-правова оцінка анексії Криму російською федерацією. Борисфен Інтел. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/mizhnarodno-pravova-ocinka-aneksii-krimu/> (дата звернення: 10.04.2025)

Музика Я.О.,

здобувач вищої освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: Шемерда О.В.,

викладач

(м.Хмельницький)

ЕКОТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НОПРЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми. У сучасному світі зростає усвідомлення необхідності гармонійного співіснування людини та природи. У цьому контексті туризм, як одна з найдинамічніших галузей економіки, постає не лише засобом відпочинку та пізнання, але й чинником, що може мати як позитивний, так і негативний вплив на довкілля. Саме тому зростає актуальність сталого туризму — такого, що враховує економічні, соціальні та екологічні аспекти розвитку. Одним із найперспективніших напрямів сталого туризму є екотуризм — форма подорожей, орієнтована на відповідальне ставлення до природи, підтримку місцевих громад і збереження біорізноманіття.

Екотуризм набуває особливої ваги в умовах кліматичних змін, деградації природних ресурсів та втрати культурної спадщини. Він пропонує туристам не лише естетичне задоволення від спілкування з природою, але й можливість зробити внесок у її збереження.

Метою даної статті є дослідження сутності екотуризму як одного з ключових напрямів сталого туризму, аналіз його ролі у збереженні навколишнього природного середовища та розвитку місцевих громад, а також визначення перспектив і умов ефективного впровадження екотуризму в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками

у вітчизняних та зарубіжних джерелах зростає кількість публікацій стосовно розвитку екотуризму. Дослідження різних аспектів розвитку екотуризму містяться у працях І. Бочана, В. Гетьмана, А. Дроздової, О. Дмитрук, Ю. Зінько, О. Любіцевої, М. Мальської, М. Рутинського, Т. Сергєєвої, М. Черчик, В. Чижової, В. Храбовченка та інших.

Україна володіє достатніми екотуристичними ресурсами, використання яких, поряд зі зростаючим попитом на туристичні послуги, закономірно призведе до інтенсифікації розвитку інфраструктури та територіальної організації екотуристичної діяльності. Концепція екотуризму підкреслює обов'язковість збереження природного і культурного спадку, біологічної різноманітності і покращення екологічного, соціального і економічного стану регіонів, які відвідують еко туристи. Екологічний туризм повинен стати взірцем для переорганізації, екологізації всієї індустрії туризму. Сталий еколого-зрівноважений туризм повинен стати не лише філософією, але й провідною управлінською стратегією розвитку туризму [5]

Екотуризм несе в собі великий екопросвітницький та рекреаційний потенціал. Важливо кожній державі якнайбільш раціонально та ефективно використовувати його в природоохоронних цілях. Все це відбувається через те, що вплив людини на навколишнє середовище є здебільшого негативним. З огляду на процеси глобалізації у сучасному світі, важливою складовою екологічного туризму є не тільки людська діяльність, а й духовні, моральні та естетичні цінності. Екологічний туризм як засіб комунікації людини з довкіллям під час глобальної екологічної кризи набуває особливої актуальності та популярності.

Екотуризм є важливою та перспективною складовою сталого туризму, оскільки поєднує пізнання природи з відповідальним ставленням до довкілля, збереженням культурної спадщини та підтримкою місцевих громад. Його основна цінність полягає в

мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище та формуванні екологічно свідомого суспільства [1].

У контексті сталого розвитку передбачає раціональне використання та відтворення екологічних ресурсів, а також збереження етнокультурного середовища, відновлення і збереження традиційного способу життя місцевого населення, його культури. Як стверджують науковці, реальні масштаби впливу туризму на довкілля часто залишаються прихованими, оскільки транспорт, розміщення та харчування сприймають як окремі частини сфери послуг, а не як взаємопов'язані компоненти одного цілого.

Екотуризм – це один з різновидів туризму, де людина за допомогою природи отримує психологічне, інтелектуальне та емоційне відновлення на основі взаємоповаги до природи, яка в свою чергу зазнає мінімальних впливів людини та зберігає свої ресурси за для правильного функціонування природничих процесів у цілому та передання цих властивостей природи наступним поколінням людей [3]. Екологічний туризм не може існувати без трьох складових, а саме природоохоронної, етнотолерантної та екоосвітньої. Попит на екологічний туризм підвищується із зростанням рівня урбанізації та економічно-технічного прогресу в цілому. Ще однією особливістю екотуризму є екологічна свідомість мандрівників. Сферою інтересів екотуристів є навколишнє природне середовище, ознайомлення з ландшафтним та біологічним його різноманіттям. Користуючись унікальністю місцерозташування екотуристичних осель поблизу природоохоронних територій, їх власники підтримують серед туристів екологічні вимоги щодо організації побуту й дозвілля, а також пропонують їм низку програм заглиблення у світ дикої природи. Так, екологічний фактор перетворюється на економічну категорію: підтримка якості та непорушності навколишнього середовища економічно вигідна [2]

Науковці виділяють три найбільш важливі детермінанти

екологічного туризму, які відрізняють його від інших форм туризму:

1) екотуризм – це форма активного і детального огляду територій з унікальними природними, ландшафтними та культурними цінностями;

2) екотуризм робить вагомий внесок в охорону природної та культурної спадщини, зміцнюючи місцеву ідентичність і екологічну освіту;

3) екотуризм – це елемент сталого розвитку регіону, який приносить реальну економічну вигоду місцевим громадам (зелені робочі місця) і поліпшує якість життя.

Екологічний туризм сприяє також освіті туристів та дозволяє фінансувати заходи зі збереження території, допомагає розвитку ізольованих поселень. Розвиток екотуризму часто розглядається як важливий засіб збереження довкілля для майбутніх поколінь особливо на природоохоронних територіях. Більшість громадських ініціатив у галузі екологічного світового туризму й досі є маломасштабними, часто засновані на ентузіазмі деяких місцевих екологічно свідомих підприємців, активних груп громадян, адміністрацій заповідних територій або місцевих органів влади, які усвідомили, що тільки чисте довкілля може залучити туристів у довгостроковій перспективі [4].

Екологічний туризм включає всі види туризму, орієнтовані на збереження природного довкілля, зокрема заповідних ландшафтів, налагодження гуманних стосунків з місцевим населенням та органами самоврядування, поліпшення фінансовоекономічного благополуччя регіонів. Стратегічна мета екологічного туризму - лімітована потребами збереження довкілля рекреаційна діяльність (мандрівки, екологічні екскурсії, екоосвіта тощо).

Нині існують чотири найпоширеніші види екотуризму і екотурів як у світі, так і в Україні:

1) наукові тури – участь у дослідженнях природи, польові спостереження;

2) тури історії природи – тури, пов'язані з пізнанням навколишньої природи і місцевої культури (переважають на території заповідників та національних парків;

3) пригодницький туризм – об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами переміщення та відпочинку на природі з метою отримання нових відчуттів, поліпшення фізичної форми туриста;

4) подорожі в природні резервати.

На відміну від масового туризму, екотуризм не лише не шкодить природі, а й активно сприяє її охороні. Він може стати ефективним інструментом сталого розвитку територій, особливо сільських і природоохоронних, де економічна діяльність тісно пов'язана з природними ресурсами.

Висновок. Для України розвиток екотуризму має особливе значення: країна володіє унікальними природними ландшафтами та біорізноманіттям, що можуть бути основою для створення привабливих екотуристичних маршрутів. Проте успішне впровадження цього напряму потребує комплексного підходу — інвестицій у інфраструктуру, екологічну освіту, державну підтримку та ефективну комунікацію з місцевими громадами.

Отже, екотуризм — це не лише відповідь на виклики сучасності, а й можливість побудови більш гармонійного, відповідального та сталого туристичного майбутнього.

Список використаних джерел та літератури:

1. Любонько Т. В. Формування організаційно-економічного механізму розвитку екологічного туризму. Ефективна економіка. 2021. № 9. С.18

2. Мазур С.А., Прилуцький А.М. Екологічний туризм як перспективний напрям розвитку внутрішнього туризму. Ефективна економіка. 2018. № 2. с.29

3. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

туризму в регіоні. Науковий вісник НЛТУ України. 2013. Вип. 23.11. С. 117–122

4. Перспективи розвитку сільського та екологічного туризму в Україні: монографія / за заг. ред. М.Х. Шершуна. Рівне : Видавець О. Зень, 2016. 264 с.

5. Сорокіна Г.О. Екологічний туризм: навчальний посібник. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 206 с.

Осмолян В.А.,
кандидат юридичних наук
(м.Хмельницький)
Вельбой Л.,
здобувачка вищої освіти
(м.Хмельницький)

МІСЦЕ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Фінансове право є галуззю права, що регулює суспільні відносини, пов'язані з акумуляцією, розподілом і використанням грошових ресурсів держави. Валютне регулювання посідає важливе місце в цій системі, оскільки стосується руху капіталу, обігу іноземної валюти та підтримання економічної стабільності.

Тема правового валютного регулювання та валютних обмежень в Україні досліджувалася низкою науковців у їхніх працях. Сулейманова С. Р. досліджує сучасний стан та перспективи розвитку валютного регулювання в Україні у статті «Валютне регулювання в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку». Горлякова М. В. аналізує сутність валютного регулювання та його правові аспекти у своїй роботі, зокрема розглядаючи структуру та функції системи валютного регулювання. Береславська О. І. досліджує інструменти валютного регулювання, включаючи валютні інтервенції та обмеження, у своїх наукових працях.

Ці науковці зробили значний внесок у дослідження правового валютного регулювання та валютних обмежень в Україні, аналізуючи як національні, так і міжнародні аспекти цієї теми, але ця тема і на сьогодні потребує значної наукової уваги.

Валютне регулювання є підгалуззю фінансового права, яка визначає правила поведінки з валютою, забезпечує контроль за валютними операціями та встановлює відповідальність за порушення у цій сфері. А також має тісний взаємозв'язок із іншими галузями права, а саме: адміністративне право регулює порядок здійснення валютного контролю, видачі ліцензій та застосування адміністративних санкцій; цивільне право визначає порядок укладення договорів у сфері валютних операцій; міжнародне право встановлює принципи валютного регулювання у відносинах між державами.

Валютне регулювання в межах фінансового права виконує такі функції: регулятивна функція забезпечує впорядкування валютних операцій; контрольна функція сприяє дотриманню законодавчих вимог у сфері обігу валютних коштів; стабілізаційна функція спрямована на підтримання стабільності національної валюти.

Національний банк України (далі НБУ) є головним органом валютного регулювання, що встановлює правила функціонування валютного ринку, здійснює валютний контроль та впливає на курс гривні.

Основними завданнями валютного регулювання є: стабільність національної валюти, що забезпечується шляхом контролю за валютними потоками та управління валютним курсом; захист економічного суверенітету, що знижує залежність від іноземного капіталу та вплив зовнішніх шоків; інтеграція у світову економіку, а саме через гармонізацію валютного регулювання з міжнародними стандартами;

Валютне регулювання в Україні є системою правових, адміністративних та економічних заходів, спрямованих на організацію та контроль за валютними операціями, забезпечення стабільності національної валюти та підтримку економічної рівноваги. Воно регулює діяльність суб'єктів господарювання,

фізичних осіб та банківських установ у сфері обігу іноземної валюти, а також сприяє зменшенню валютних ризиків і запобіганню нелегальним фінансовим потокам.

Нормативно-правова база валютного регулювання в Україні. В Україні валютне регулювання здійснюється на основі системи нормативно-правових актів, які визначають правила функціонування валютного ринку, обіг іноземної валюти, умови для валютних операцій і заходи контролю за ними.

Основними документами у цій сфері є Закон України «Про валюту і валютні операції», підзаконні акти Національного банку України (НБУ), а також міжнародні угоди, ратифіковані Україною. Основу правового регулювання валютних відносин в Україні становлять такі нормативно-правові акти (рис 1).

Рис. 1. Основні нормативно-правові акти правового регулювання валютних відносин в Україні

Джерело: складено автором на основі

1. Закон України «Про валюту і валютні операції» (2018 р.). Цей закон є основним нормативним актом, що регулює валютні відносини в Україні. Його прийняття стало важливим кроком у лібералізації валютного ринку та спрощенні валютного регулювання. Основні положення закону полягають в лібералізації валютного ринку. Закон дозволив фізичним та юридичним особам вільно проводити валютні операції за умови дотримання законодавства. Принцип «дозволено все, що не заборонено». Відповідальність за порушення валютного законодавства передбачаються штрафи та інші санкції за порушення правил валютного регулювання.

2. Постанови Національного банку України. Національний банк України (НБУ) є головним органом, що здійснює валютне регулювання, встановлює правила валютних операцій і контролює їх виконання. Основні постанови НБУ:

Постанова №5 «Про затвердження Положення про порядок здійснення валютного нагляду» визначає порядок здійснення валютного нагляду банками та НБУ та регулює розкриття інформації про валютні операції.

Постанова №2 «Про затвердження Положення про функціонування валютного ринку України» встановлює правила купівлі, продажу та обміну іноземної валюти та визначає порядок розрахунків між учасниками ринку.

Постанова №148 «Про встановлення граничних строків для розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів» встановлює строки повернення валютної виручки для експортерів та регулює терміни розрахунків для імпортерів операцій.

Постанова №5 «Про запровадження заходів захисту» регулює впровадження тимчасових валютних обмежень у кризових ситуаціях та визначає обмеження на переказ коштів, купівлю валюти тощо.

3. Інші нормативно-правові акти:

Цивільний кодекс України регулює договірні відносини, пов'язані з використанням іноземної валюти та визначає умови укладення угод із застосуванням валюти.

Кодекс України про адміністративні правопорушення встановлює відповідальність за порушення валютного законодавства.

Закон України «Про Національний банк України» визначає повноваження НБУ у сфері валютного регулювання та контролю.

Митний кодекс України регулює правила переміщення іноземної валюти через митний кордон України.

4. Міжнародні угоди та стандарти. Україна також враховує положення міжнародних договорів, що впливають на валютну політику:

Угода з Міжнародним валютним фондом (МВФ) забезпечує дотримання стандартів валютного регулювання, прийнятих у міжнародній практиці.

Угоди Світової організації торгівлі (СОТ) регулюють свободу валютних розрахунків у міжнародній торгівлі.

Міжнародні стандарти FATF (Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей) встановлюють правила для запобігання незаконним валютним операціям і фінансуванню тероризму.

5. Лібералізація валютного ринку в рамках нормативної бази. Останніми роками Україна проводить активну політику лібералізації валютного регулювання. Основні досягнення: зняття обов'язковості продажу частини валютної виручки; спрощення процедури відкриття рахунків за кордоном для фізичних осіб; відміна обмежень на інвестиції за кордон; підвищення добових лімітів для купівлі валюти фізичними особами.

Нормативно-правова база валютного регулювання в Україні постійно вдосконалюється з урахуванням міжнародних стандартів та макроекономічних умов. Основний акцент робиться на лібералізацію

ринку, забезпечення прозорості валютних операцій та адаптацію до сучасних викликів.

Таким чином, валютне регулювання є невід'ємною складовою фінансового права, що забезпечує ефективне функціонування економічної системи держави та сприяє її сталому розвитку.

Список використаних джерел та літертури:

1. Національний банк уточнив низку валютних обмежень. 2024. URI: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-utochniv-nizku-valyutnih-obmejen> (дата звернення: 13.12.2024).

2. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII. URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 11.01.2025)

3. Степаненко Р., Олійник К. Валютні обмеження у 2024 році в Україні. URI: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9d4700f5-ea0a-424c-b41c-4752ac957da6> (дата звернення: 23.12.2024).

Попіль В.В.,

здобувачка освіти

(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Юхимович О. А.,**

вчитель-методист

(м. Хмельницький)

СТРАТЕГІЯ MEMEJACKING ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному цифровому світі, де увага споживачів стає все більш фрагментованою, маркетологи постійно шукають нові способи залучення аудиторії. Одним з найбільш інноваційних та ефективних інструментів, що з'явилися в останні роки, є інтернет-меми.

В умовах війни, що триває в Україні, маркетингові стратегії повинні адаптуватися до нових викликів та можливостей, включаючи використання інноваційних інструментів, таких як memejacking. Memejacking, або захоплення мемів, став популярним інструментом маркетингу, який дозволяє брендам ефективно взаємодіяти з аудиторією через використання вірусних мемів.

Поняття «мем» стало об'єктом дослідження для широкого кола науковців у різних галузях знань, включаючи маркетинг, соціологію, культурологію, психологію, лінгвістику та інформаційні технології. Вивченню його природи, класифікації, функцій присвячено роботи зарубіжних та вітчизняних науковців. Механізм впливу мемів на поведінку людини присвячені публікації Р.Докінза [2], Д. Рашкоффа [4]. Використання мемів в маркетингу висвітлено в дослідженнях М. Ягодкіної, С.Канашиної, Я.Чаплака, Г.Чуйко та інших українських вчених.

Термін «мем» («мім») було впроваджено у 1976 р

британським біологом Річардом Докінзом. Він походить від грецького міфу – «наслідування», «імітація». На думку Р.Докінза мем - це одиниця культурної інформації, яка передається від людини до людини за допомогою імітації. Мемами можуть бути «мелодії, ідеї, крилаті вислови, модний одяг...» [2].

Стратегія memejacking (застосування мему як важеля) полягає в тому, що бренди інтегрують популярні меми в свої маркетингові кампанії для створення вірусного контенту та привернення уваги аудиторії. Memejacking є одним із способів комунікації, що використовує сучасну інтернет-культуру, де меми виступають в ролі потужного інструменту для підвищення впізнаваності бренду, залучення та емоційного зв'язку з аудиторією. Проте успіх цієї стратегії залежить від швидкості реакції на тренди, правильного розуміння культурного контексту і креативності в адаптації мемів під цінності бренду.

Швидке поширення мемів обумовлене їхніми характеристиками, такими як вірусність, актуальність, емоційне наповнення та гумористичність, лаконічність і змістовність, здатність до відтворення та соціальна значимість.

Мем – це звернення, яке говорить про важливе обраній аудиторії. Це свідомо виграшна позиція, коли у потенційних клієнтів з'являється бажання купити продукт, що рекламується за допомогою креолізованого мема. Більш того, мем здатний на передачу такої інформації за лічені секунди на відміну від рекламного ролика, на перегляд якого потрібно витратити більше 30 сек. Це дає можливість привернути увагу потенційного покупця, не забираючи в нього час.

Меми виконують ряд функцій, які допомагають їм ефективно взаємодіяти з аудиторією та досягати різних цілей: репрезентативну, когнітивну, комунікативну, креативну, розважальну, пропагандистську та регулятивну. [7]

Австралійський дослідник Джефф Ейлінг в книзі «Реклама

швидкого реагування: відсутня частина маркетингового пазла» зазначив, що меми мають величезний вплив на наше життя: миттєво передаючи інформацію, вони змінюють наше сприйняття дійсності, що призводить до зміни поведінки, а саме це є кінцевою метою всієї реклами [1].

У ХХІ ст. середньостатистичний землянин переглядає 20-30 мемів щодня; застосування мемів забезпечує майже в 10 разів більше залучення аудиторії Facebook та Instagram, ніж звичайна маркетингова інфографіка (62% та 5% відповідно). У цифрову епоху меми – один з кращих способів залучення потенційних клієнтів.

З економічної точки зору, memejacking є формою вірусного маркетингу, тобто стратегії, яка використовує існуючі соціальні мережі для розповсюдження інформації про продукт або бренд. Головна мета memejacking – збільшити впізнаваність бренду, змінити ставлення споживачів до нього та, зрештою, стимулювати продажі.

Існують наступні види memejacking: direct memejacking (безпосереднє використання популярного мему для просування продукту або бренду шляхом заміни одного з елементів мему на логотип або назву бренду), indirect memejacking (створення нового мему, який базується на популярному форматі, але містить новий зміст, пов'язаний з брендом) та reactive memejacking (створення мему у відповідь на актуальну подію або тренд, пов'язаний з брендом).

Цілями memejacking є: підвищення обізнаності про бренд, збільшення залученості аудиторії, формування позитивного іміджу бренду, збільшення продажів та адаптація маркетингових стратегій до кризових ситуацій.

Для того, щоб ефективно використовувати мем у маркетингу, необхідно враховувати наступні фактори: швидкість – використовувати мем, доки він популярний; розуміння мема – чи він сумісний з цим брендом і чи підходить для цієї цільової аудиторії; гумор - рекламний мем повинен розважати споживача, але при цьому

продавати товар.

Історія використання мемів у маркетингу в Україні почалась на початку 2010-х років, коли соціальні мережі стали популярними і почали активно використовуватися для комунікації між брендами та їхніми споживачами. Сьогодні меми є важливим інструментом, що дозволяє брендам взаємодіяти з аудиторією, висловлюючи актуальні теми та емоції.

Одним із найпоширеніших методів психологічного впливу, який спрямований на викликання у споживача певних емоцій, зокрема приємних спогадів або асоціацій, під час перегляду мемів, є емоційний метод переконання. Він дозволяє обійти раціональний аналіз і впливати на споживача на підсвідомому рівні, викликаючи сильні емоційні реакції.

Меми працюють завдяки своїй здатності викликати емоції та створювати почуття спільності. В залежності від мети, обираються певні емоції. Це можуть бути радість, смуток, гнів, здивування, ностальгія тощо. Емоційний метод переконання в *memejacking* досить ефективний, оскільки обходить раціональність (емоції часто беруть гору над розумом. Коли людина відчуває сильні емоції, вона менше схильна аналізувати інформацію критично); позитивні емоції, пов'язані з брендом, створюють довіру і лояльність до нього, а емоційно забарвлені спогади запам'ятовуються значно краще, ніж нейтральні.

Однак, важливо пам'ятати, що надмірне використання емоцій може викликати негативну реакцію. Тому, при створенні мемів необхідно дотримуватися балансу між емоційністю і раціональністю.

Часте використання певних мемів або їх елементів створює ефект повторення, що сприяє закріпленню інформації в пам'яті споживачів. Це підвищує впізнаваність бренду і його повідомлень.

Чому *memejacking* є успішною маркетинговою стратегією?

1) Вони вже створені. Адже меми не є мемами, якщо вони вже

не є популярною темою, яка поширюється в суспільстві. Використовуючи те, що вже стало популярним, і додаючи фірмове повідомлення, ми отримуємо успіх того, що вже стало вірусним, не починаючи з самого початку.

2) Вони залучають трафік. Одним із найскладнішим моментом будь-якої маркетингової кампанії є спроба залучити трафік на певний веб-сайт. Меми роблять це за вас, адже відвідувачі, швидше за все, перевіряють повідомлення, що стоїть за мемом. Вони також приваблюють лайків і підписників, збільшуючи присутність у соціальних мережах у всіх сферах.

3) Ми живемо в культурі, яка любить ділитися. Сучасні користувачі соціальних мереж звикли виходити в Інтернет і ділитися інформацією, яку знайшли. Facebook, Twitter, Pinterest чи інша мережа розроблені, щоб допомогти користувачам взаємодіяти один з одним через обмін інформацією. Якщо мем привертає увагу, він, швидше за все, буде поширений.

4) Вони практично створені для соціальних мереж. Соціальні мережі, як правило, надають перевагу зображенням і відео. Користувачі хочуть бачити інформацію, яку легко обробляти та надсилати повідомлення без зайвих роздумів.

5) Їх достатньо просто створити. Для будь-якого маркетолога створення контенту – це регулярна діяльність, яка вимагає інтенсивних зусиль і роздумів. Це неможливо обійти: маркетингові кампанії керуються цільовим вмістом. Оскільки меми легко створювати та легко ділитися, вони можуть стати основним елементом будь-якої успішної маркетингової ініціативи.

Мемеjacking – це потужний інструмент цифрового маркетингу, який має як значні переваги, так і потенційні ризики. Основними перевагами мемеjacking є: висока залученість аудиторії, низька вартість, швидке поширення, створення позитивного іміджу, актуальність та персоналізація. В той же час мемеjacking може

мати і недоліки: короткотривалість, непередбачуваність, ризик несприйняття, обмежена серйозність та ризик порушення авторських прав.

В Україні, особливо впродовж 2023-2024 рр., спостерігається значне зростання використання мемів у маркетингових стратегіях. Використання мемів у маркетингу в Україні має свої особливості: часто використовуються локальні меми, зрозумілі саме українській аудиторії; меми створюються українською мовою або суржилом; багато мемів пов'язані з актуальними подіями в країні або культурними феноменами.

Використання мемів допомагає брендам здаватися більш людяними та близькими до своєї аудиторії, особливо молодій. Однак важливо пам'ятати про доречність використання мемів та відповідність їх бренду та цільовій аудиторії.

Існує три головні тренди маркетингу в Україні у 2022-2024 рр:

1) повномасштабне російське вторгнення значно посилює проукраїнські настрої в суспільстві, російськомовні українці навіть у побуті почали говорити українською, тому відповідної мови комунікації очікують і від улюблених брендів;

2) головними емоціями українців нині є гнів та гордість, брендом України наміжнародному рівні – сміливість, тому маркетологи мають будувати комунікацію з клієнтами з врахуванням їх настроїв;

3) щоб залишатися актуальними, компаніям варто використовувати народні меми та їхніх героїв (наприклад, ряд брендів після перемоги Калуша на Євробаченні вдягли свої логотипи у рожеві панамы) [5].

Українські меми під час війни стали не просто розвагою, а й потужним інструментом інформаційної війни, підтримки морального духу та об'єднання нації. Мемеjacking став одним із інструментів

інформаційної війни, дозволяючи швидко поширювати як правдиву, так і маніпулятивну інформацію. Смішні та дотепні меми, що висміюють дії противника, допомагають підтримувати бойовий дух українців та деморалізувати окупантів. Наприклад, мем «Доброго вечора, ми з України!», що народився ще до повномасштабного вторгнення, став символом українського опору. Він нагадує нам про мужність наших прикордонників та непохитну віру в перемогу. Синонімом вибухів на окупованих територіях і символом українського партизанського руху став мем «Бавовна». Він піднімає бойовий дух українців і деморалізує окупантів.

Через меми українці демонструють свою культурну самобутність та протистоять спробам русифікації. Мемджекинг дозволяє висміювати абсурдність війни та політичних маніпуляцій.

Мемеjacking активно використовує можливості соціальних мереж для миттєвого поширення інформації та створення вірусних трендів і дозволяє швидко адаптувати глобальні тренди до українського контексту.

Меми використовуються при реалізації головного елементу комплексу маркетингу – створенні товарів, які, внаслідок популярності мемів, користуються підвищеним попитом на ринку. Наприклад, сіль «Міць» від «Артемсіль»: після призупинення у 2022 р. видобутку солі на Донбасі через війну, українці почали активно створювати меми про дефіцит солі, що викликало зростання інтересу до цього товару та підвищення попиту.

Меми також використовуються при виробництві різноманітної сувенірної продукції: марок, значків, футболок, іграшок, подушок тощо. Наприклад, мем із зображенням українських котів в стилі народних традицій або у вишиванках «Український кіт» став популярним на сувенірних товарах, таких як м'які іграшки, подушки, кепки і футболки. Зображення kota стало символом українського гумору та символу «мімішності». Мем «Кіт з Бородянки» став одним

з найпопулярніших і найемоційніших мемів в Україні після початку повномасштабної війни. Цей кіт, який дивом вижив під завалами зруйнованого будинку в Бородянці, став символом незламності українців перед обличчям російської агресії.

Використання Інтернет-мемів в маркетингу має ряд переваг: економічність, висока запам'ятовуваність, швидке поширення, підвищення впізнаваності бренду, формування спільноти навколо бренду. Водночас, меми мають ряд суттєвих недоліків: ризик неправильного трактування, швидка втрата актуальності, культурна чутливість, ризик порушення авторських прав, складність вимірювання ефективності, ризик втрати інтересу до мемів, необхідність швидкої реакції, ризик «прорахуватися» з цільовою аудиторією.

Memejacking базується на інтеграції популярних інтернет-мемів у маркетингові кампанії з метою привернення уваги, залучення аудиторії та підвищення впізнаваності брендів. Меми мають здатність створювати емоційний зв'язок зі споживачами, що робить їх ефективними навіть у складних умовах, таких як інформаційна перенасиченість або соціальні кризи. Цей метод маркетингу спирається на вірусність мемів, їх актуальність і здатність формувати позитивне ставлення до бренду через гумор або креативність.

Отже, в умовах війни в Україні memejacking стає особливо актуальним, оскільки дозволяє швидко реагувати на зміни в суспільних настроях та використовувати актуальні події для створення релевантного контенту. Меми можуть бути використані для підтримки морального духу, об'єднання нації та висміювання дій противника, що сприяє деморалізації ворога. Memejacking є відносно економічним та високо ефективним інструментом, що забезпечує вірусне поширення контенту та підвищує впізнаваність бренду. Використання мемів у маркетингу є економічно вигідним, оскільки дозволяє створювати вірусний контент з мінімальними витратами. Це

особливо важливо в умовах обмежених ресурсів, коли компанії шукають способи максимізувати ефективність своїх маркетингових зусиль.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ayling, G. (1998), Rapid Response Advertising: The Missing Piece to the Marketing Puzzle. Business and Professional Publishing, Warriewood, Australia., с. 2-4

2. Dawkins, R. (2016), The Selfish Gene, 40th anniversary edition, Oxford Landmark Science, UK. Available at: <https://xn--webducation-dbb.com/wpcontent/uploads/2020/05/Oxford-Landmark-Science-Richard-Dawkins-The-Selfish-Gene-Oxford-University-Press-2016.pdf>

3. Коваль Н. В. Інтернет-мем як креативний інструмент маркетингу / Н. В. Коваль // Ефективна економіка. - 2023. - №1. – URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1028/103>

4. Семенюк Г. Нові медіа: сутність, перспективи й загрози [Електронний ресурс] / г. семенюк. — url:<http://surl.li/wdvhjp>

5. Сміливість – наш бренд. Як маркетологам працювати під час війни. URL: <https://hub.kyivstar.ua/news/smilyvist-nash-brend-yak-marketologampraczuuvaty-pid-chas-vijny/>

6. Меми в маркетингу: як використовувати їх для просування. <https://www.ua-bud.com.ua/memi-v-marketingu/>

7. Продан І. Навіщо меми журналістам. МедіаКритика. URL: <https://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analityka/navischo-memy-zhurnalistam.html>

Райковська Д.Р.,
здобувачка вищої освіти
(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Шемерда О.В.,**
викладач
(м.Хмельницький)

ТУРИЗМ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ПЕРІОДУ: ВИКЛИКИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ

Актуальність теми. Повномасштабна війна в Україні докорінно змінила не лише соціально-економічний ландшафт країни, а й функціонування ключових галузей, серед яких туристична індустрія зазнала особливо серйозних втрат. Знищення інфраструктури, скорочення внутрішнього попиту, повне припинення міжнародного туризму та загроза безпеці мандрівників зумовили глибоку кризу в сфері туризму. Водночас нові суспільні виклики, патріотичне піднесення, волонтерські ініціативи та культурне переосмислення відкривають перед туризмом нові функції – як засобу національного єднання, емоційного відновлення та міжнародної репрезентації.

Дослідження стану туризму в умовах війни й особливо його перспектив у післявоєнний період є надзвичайно актуальним, адже туризм може стати важливим інструментом економічного зростання, відновлення територій, формування позитивного іміджу України у світі та збереження культурної пам'яті. З огляду на стратегічне значення галузі в процесах національного відродження, вивчення її трансформації є вкрай важливим як для науки, так і для практики.

Метою статті є всебічний аналіз стану туристичної галузі

України в умовах воєнного конфлікту, виявлення основних викликів, що постали перед індустрією, а також визначення перспективних напрямів її відновлення та розвитку у післявоєнний період з урахуванням безпекових, соціальних та економічних чинників.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році спричинило безпрецедентну кризу для багатьох секторів національної економіки, серед яких особливо постраждала туристична галузь. Туризм, що донедавна розвивався активними темпами – особливо внутрішній, подієвий, гастрономічний і природний, - опинився під загрозою зникнення. Закриття повітряного простору, руйнування інфраструктури, мінування територій, міграція населення та зниження безпекових гарантій практично зупинили міжнародний туризм, водночас сильно змінили характер внутрішнього [2].

З початком війни туристична галузь фактично зупинилася. Іноземний туризм припинився повністю через закриття авіасполучення, ризики безпеки та відсутність страхування для мандрівників. Більшість закордонних туристичних сайтів визнали Україну небезпечною зоною, що суттєво вплинуло на міжнародний імідж [3].

Також постраждали:

- транспортна інфраструктура (аеропорти, залізниця, автодороги);
- готелі, курорти та туристичні об'єкти на півдні, сході та півночі країни;
- об'єкти культурної спадщини, занесені до списку ЮНЕСКО;
- персонал туристичної сфери: багато фахівців були змушені змінити рід занять або залишити країну.

Загальна економічна нестабільність, інфляція, зменшення доходів населення та психологічна втома також спричинили різке

падіння внутрішнього туризму.

Через неможливість виїзду за кордон для багатьох українців саме внутрішній туризм став єдиною формою подорожей. Безпечніші регіони Західної України стали новими туристичними центрами: Карпати, Львів, Чернівці, Кам'янець-Подільський.

Основні тенденції:

- попит на заміські садиби, глемпінги, еко-туризм;
- розвиток локальних ініціатив: малі бізнеси, гіді, ремесла;
- «робота+відпочинок»: новий формат *workation* у горах;
- зростання ролі соціальних мереж для просування маршрутів.

Це створює підґрунтя для оновлення інфраструктури та активізації мікропідприємництва.

Після завершення активної фази воєнного конфлікту туризм в Україні має потенціал стати однією з ключових галузей, що сприятиме економічному зростанню, формуванню позитивного міжнародного іміджу держави та зміцненню національної ідентичності. Водночас відродження галузі потребує комплексного підходу – поєднання державної політики, інвестицій, суспільного запиту та міжнародної підтримки [4].

Розглянемо основні перспективні напрями:

1. Державне стратегічне планування

Один із ключових чинників успішного відновлення туристичної галузі — наявність системної державної політики, що передбачає:

- створення Національної стратегії відродження туризму;
- впровадження пільгових програм для малого та середнього турбізнесу;
- фінансування відбудови об'єктів туристичної інфраструктури (доріг, мостів, вокзалів, музеїв, парків тощо);
- розробку нової туристичної айдентики України, яка

поєднує героїчний, історичний і культурний контекст.

Такі дії мають формувати середовище довіри для інвесторів і стабільності для бізнесу.

2. Орієнтація на внутрішній туризм

У післявоєнний період саме внутрішній туризм стане базою для відновлення галузі. Населення, обмежене в ресурсах або емоційно прив'язане до України, віддаватиме перевагу подорожам у межах держави. Це створює умови для:

- розвитку локальних маршрутів, маловідомих культурних і природних об'єктів;
- підтримки агро-, еко-, гірського та етнотуризму;
- активізації місцевих ініціатив, створення кооперативів, мікробізнесів;
- перетворення внутрішнього туризму на елемент регіонального розвитку.

Особливо перспективними регіонами є Західна Україна, Поділля, Полісся та центральні області, що залишились відносно неущкодженими.

4. Розвиток сталого та відповідального туризму.

Світові тренди підтверджують зростання попиту на екологічно свідомий та соціально відповідальний туризм. Україна має унікальні можливості запропонувати:

- природні маршрути з низьким впливом на довкілля (нацпарки, заказники, гори, річки);
- етичні тури з підтримкою місцевих громад;
- відбудову через туризм – туристи як учасники волонтерських програм і меценати;
- екскурсії з історією війни, які формують колективну пам'ять і викликають міжнародну солідарність.

Це дозволить не лише зберегти культурну й природну спадщину, а й зробити туризм більш стійким у майбутньому.

5. Цифровізація та інновації Інтеграція цифрових технологій – важлива складова модернізації туризму. Після війни доцільно інвестувати у:

- створення мобільних додатків і платформ для планування подорожей, бронювання, навігації;
- впровадження AR/VR-технологій для відтворення зруйнованих пам'яток, віртуальних музеїв;
- цифрові паспорти об'єктів культурної спадщини;
- онлайн-курси, гіді, 3D-моделі – як частина дистанційного туристичного досвіду [1].

Такі рішення не лише покращують сервіс, а й знижують витрати на фізичну інфраструктуру.

Перспективи відродження туризму в Україні залежать від злагоджених дій держави, бізнесу, громад та міжнародної спільноти. Туризм має стати не лише економічною галуззю, а й інструментом національного відновлення, пам'яті, єднання та інтеграції України у світовий гуманістичний простір.

Висновки. Туризм в Україні зазнав глибокої кризи, але одночасно отримав імпульс до переосмислення й оновлення. В умовах війни сформувалися нові типи туризму, які відповідають запитам часу: волонтерський, військовий, внутрішній, патріотичний. Після завершення бойових дій туризм може стати потужним інструментом відродження економіки, культурної спадщини та національної самоідентичності.

Для цього необхідна системна державна стратегія, інвестиції, партнерство з міжнародними організаціями та глибоке розуміння туризму як більше ніж економічної діяльності – як засобу національного відновлення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Журба І., Несторишен І., Матюх С. Реалізація державної

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

туристичної політики в контексті регіонального розвитку // Вісник Хмельницького національного університету. 2022. №4. С.51-61.

2. Моца А.А., Шевчук С.М., Серeda Н.М. Перспективи післявоєнного відновлення сфери туризму в Україні // Економіка та суспільство. 2022. Вип.41.

3. Плотнікова М.Ф., Якобчук В.П., Ходаківський Є.І., Войтенко А.Б., Колеснікова М.С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України // Інвестиції: практика та досвід. 2022. №3. С.102-112.

4. Роїк О. Р., Недзвецька О. В. Шляхи розвитку туристичної сфери України у воєнний період. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 11–15.

Степанова В.А.,
здобувачка вищої освіти
(м.Хмельницький)

Науковий керівник: **Шемерда О.В.,**
викладач
(м.Хмельницький)

ЦИФРОВІЗАЦІЯ У ТУРИСТИЧНІЙ СФЕРІ: МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ТА ПЛАТФОРМИ

Актуальність теми. У ХХІ столітті цифрові технології стали невід’ємною частиною нашого повсякденного життя, кардинально змінюючи спосіб, у який люди подорожують, планують поїздки та взаємодіють із туристичними послугами. Туристична індустрія, як одна з найбільш динамічних сфер економіки, активно впроваджує інноваційні цифрові рішення для підвищення якості обслуговування, зручності користування та персоналізації туристичного досвіду.

Особливе місце у цьому процесі посідають мобільні додатки та онлайн-платформи, які суттєво трансформували традиційні підходи до бронювання, навігації, екскурсій, комунікації з туристичними об’єктами та збирання відгуків. Завдяки цим інструментам користувачі отримують доступ до інформації в режимі реального часу, мають змогу організувати подорож самостійно та гнучко реагувати на зміну обставин [2].

У цьому контексті цифровізація виступає не лише засобом модернізації туристичних послуг, а й потужним чинником конкурентоспроможності туристичних компаній та регіонів. Дана робота присвячена аналізу ролі мобільних додатків і платформ у туристичній сфері, їх впливу на поведінку споживачів, а також перспективам подальшого розвитку в умовах цифрової економіки.

Метою даної статті є дослідження процесів цифровізації у туристичній сфері, зокрема аналіз ролі мобільних додатків та онлайн-платформ у трансформації туристичних послуг, підвищенні ефективності обслуговування туристів та визначенні перспектив їх подальшого розвитку в умовах цифрової економіки.

Цифровізація – це насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними. Це уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір. Цифровізація сфери туризму охоплює передовсім технології віртуальної та доповненої реальності, які широко використовуються у віртуальному туризмі, блокчейн, штучний інтелект, а також різноманітні системи бронювання та резервування турів, засобів розміщення, квитків на транспорт тощо.

Цифровізація у туристичній сфері – це процес впровадження сучасних цифрових технологій у всі етапи надання туристичних послуг: від планування та бронювання до реалізації туристичних продуктів і взаємодії з клієнтами після подорожі. Вона охоплює використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), штучного інтелекту, великих даних, мобільних застосунків, хмарних сервісів, віртуальної та доповненої реальності тощо [5].

Основна мета цифровізації – підвищення ефективності, автоматизація процесів, забезпечення гнучкості та персоналізації обслуговування. Для туриста це означає доступність послуг 24/7, зручність у користуванні, швидке прийняття рішень та покращений досвід подорожі.

Мобільні додатки для туризму можна поділити на різні категорії залежно від їхніх функцій, цільової аудиторії та особливостей використання. Для кращого розуміння їхньої різноманітності пропонується класифікація за семи основними

ознаками. Вона допоможе систематизувати інформацію про додатки та визначити їхню роль у туристичній діяльності.

Таким чином, сучасні мобільні додатки охоплюють широкий спектр послуг для планування та проведення туристичної подорожі.

Можна виділити 5 корисних додатків, які користуються популярністю:

1. PackKing. Додаток допомагає чітко та раціонально організувати список важливих речей для подорожі. Програма створює індивідуальний список речей на основі пункту призначення, типу подорожі, транспорту та інші важливих деталей, наприклад, подорож з дитиною.

2. Blink. При плануванні подорожі до міста, програма видає список найбільш популярних серед туристів місць. В додатку є можливість використовувати карти офлайн, щоб з легкістю дістатися до вподобаної пам'ятки.

3. Sygic Travel. Цей додаток допоможе створити індивідуальний маршрут.

Необхідно лише вказати, місце і кількість днів. Виходячи з отриманої інформації додаток самостійно створить маршрут з урахуванням всіх цікавих місць, пам'яток і закладів. Використовувати його можливо і в режимі офлайн.

4. TripTrip. Цей додаток візуалізує подорож по днях. Потрібно лише додати перебування в готелі або апартаментах, і кожен день користувач буде бачити актуальну інформацію. Крім того, можна додавати в списки пам'ятки, ресторани, кафе, музеї і так далі.

5. Spottly. Це візуальний гід по найбільш популярним місцям у світі. Цих місць є безліч, але додаток обирає найближчі місця для користувача та зручний проїзд до них. Spottly подає рекомендації місць, закладів та інший контент у зручному візуальному вигляді, супроводжуючи це якісними фото та відео [3].

Інформаційні туристичні платформи є важливим інструментом для сучасних мандрівників, які прагнуть отримати актуальну та детальну інформацію про визначні місця, ресторани, події та інші аспекти подорожей.

Серед найвідоміших сервісів виділяються TripAdvisor і Culture Trip, які пропонують користувачам широкий спектр можливостей для планування та організації подорожей.

1. Trip Advisor є однією з найбільших турисплатформ, яка забезпечує доступ до мільйонів відгуків, оцінок і фотографій від інших мандрівників. Користувачі можуть знайти інформацію про готелі, ресторани, музеї, парки, а також переглянути популярні рейтинги туристичних місць. Особливістю сервісу є функція порівняння цін, що дозволяє знайти найвигідніші пропозиції. Завдяки інтеграції з навігаційними додатками, туристи можуть швидко отримати маршрути до обраних локацій.

2. Culture Trip зосереджується на наданні рекомендацій, що поєднують культурний, історичний і розважальний аспекти подорожей. Сервіс пропонує статті, відео та путівники, створені місцевими експертами, що дозволяє мандрівникам глибше зануритися в культуру та унікальну атмосферу місць. Особливу увагу платформа приділяє подіям, гастрономії та мистецтву, що робить її корисною для планування тематичних подорожей [1].

Такі платформи допомагають туристам орієнтуватися в нових містах, знижуючи рівень невизначеності завдяки доступу до перевіреної інформації та рекомендацій. Вони також сприяють інтерактивності подорожей, забезпечуючи персоналізований досвід та можливість спілкування з іншими мандрівниками. Інформаційні туристичні платформи значно підвищують якість планування подорожей та забезпечують зручність для користувачів у всьому світі.

Цифровізація стала невід’ємним фактором трансформації туристичної галузі, відкривши нові можливості як для туристів, так і для постачальників послуг. Мобільні додатки та онлайн-платформи суттєво змінили традиційну модель подорожей, зробивши її більш гнучкою, інтерактивною та персоналізованою. Вони дозволяють туристам самостійно планувати маршрути, бронювати послуги, отримувати інформацію в реальному часі, взаємодіяти з культурною спадщиною через цифрові формати та ділитися враженнями з глобальною аудиторією [4].

Цифрові рішення підвищують ефективність обслуговування, покращують якість клієнтського досвіду, сприяють розвитку малого та середнього бізнесу в туризмі. Водночас вони висувають нові вимоги щодо безпеки даних, кіберзахисту, доступності технологій та цифрової грамотності.

У перспективі цифровізація туризму ще більше поглиблюватиметься за рахунок інтеграції штучного інтелекту, віртуальної реальності, блокчейн-технологій і smart-рішень, перетворюючи подорожі на ще більш інноваційний та екологічно відповідальний процес. Важливо, щоб цей розвиток відбувався із збереженням балансу між технологічним прогресом, культурною автентичністю та сталим підходом до використання ресурсів.

Висновок. Сучасні мобільні додатки є потужним інструментом для оптимізації туристичного досвіду що забезпечують доступність, персоналізацію, економію ресурсів і підвищення безпеки, роблячи подорожі більш зручними, інтерактивними та комфортними. Їхнє широке використання сприяє підвищенню зручності, ефективності та безпеки подорожей. Удосконалення функціональних можливостей мобільних додатків у туризмі та їхня інтеграція з іншими технологіями відкривають нові перспективи для індустрії туризму, водночас зберігаючи необхідність

вирішення проблем кібербезпеки та забезпечення доступності у віддалених регіонах.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гарбера О.Є. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України // Інвестиції: практика та досвід. 2016. №23. С.29-31.
2. Кальченко О.М. Оцінка впливу факторів розвитку підприємств туристичної сфери // Науковий вісник ЧДІЕУ. 2013. №3(19). С.94-101.
3. Козловський Є. Особливості використання мобільних технологій і соціальних мереж у туристичній діяльності. Культурологічна думка. 2017. No 11. С. 240–246.
4. Машіка Г. Особливості використання мобільних додатків в організації та проведенні екскурсій. Інновації та технології в сфері послуг і харчування. 2024. No 1 (11), С. 32–39.
5. Шевелюк М.М. Цифровізація у сфері туризму: інноваційні тренди і пріоритетні напрями розвитку // Питання культурології. 2021. Вип.38. С.226-235.

Суховецька В.В.,

здобувачка вищої освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: Охман О.В.,

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький)

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ СУКУПНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Сукупність злочинів є однією зі складних категорій кримінального права, дослідженню якої приділяли увагу значна кількість науковців. Зокрема значний внесок у вирішенні проблем кваліфікації сукупності злочинів зробили такі дослідники, як М.І. Блум, М.І. Бажанова, О.К. Марін, В.О. Навроцький, І.В. Рашковець, О.М. Яковлев та інші. Однак, не зважаючи на наявність численних наукових публікацій з вказаного питання, у практичній діяльності правоохоронних органів часто виникають спірні питання під час кваліфікації множинності злочинів.

Відповідно до ст. 33 КК України, наявність сукупності кримінальних правопорушень має місце коли особа вчиняє два або більше кримінальних правопорушень, які передбачені різними статтями або частинами статті Особливої частини КК України, і за жодне з яких вона не була засуджена [1]. Сукупність, яка не зазначена як кваліфікуюча ознака в статтях Особливої частини КК України, не вважається обставиною, що ускладнює покарання. Вона має значення лише в контексті звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарання та визначення строків давності.

У випадку вчинення кількох кримінальних правопорушень, кожне з них повинно бути кваліфіковане відповідно до певної статті

або частини статті Особливої частини КК України. Наприклад, якщо особа незаконно заволоділа автомобілем і, намагаючись уникнути затримання, почала втечу на цьому транспортному засобі, при цьому порушивши правила дорожнього руху та спричинивши загибель пішохода, то це підпадає під ч. 3 ст. 289 та ч. 2 ст. 286 КК України [1].

Сукупність утворюють кримінальні правопорушення, які відповідають складам, зазначеним у різних статтях або частинах однієї статті. Це можуть бути як однорідні, так і неоднорідні правопорушення, які не відповідають визначенню повторності, встановленому законодавством.

Сукупність можуть також складати кримінальні правопорушення, які передбачені однією і тією ж статтею або частиною статті Особливої частини КК України, за умови, що:

1) ці дії не були здійснені одночасно, і згідно з новою редакцією відповідної статті або частини статті Особливої частини КК України, визначено новий склад кримінального правопорушення за своїм змістом;

2) ці дії не були здійснені одночасно, і відповідно до нової редакції відповідної статті або частини статті Особливої частини КК України, посилено кримінальну відповідальність;

3) кримінальні правопорушення можуть проходити через різні стадії;

4) мали місце як закінчені, так і незакінчені замаху на кримінальні правопорушення;

5) особа могла вчинити одне або кілька кримінальних правопорушень самостійно (в одноосібному порядку) або діяти як виконавець (співвиконавець), тоді як інші виступали в ролі організатора, підбурювача чи пособника;

6) в одній справі особа діяла як організатор, підбурювач чи пособник, а в іншій – виконувала роль іншого співучасника [2, с. 214-215].

У цьому випадку елементом сукупності кримінальних правопорушень не може бути той, щодо якого особу було звільнено від кримінальної відповідальності на підставі, встановленій законом.

Згідно з ч. 2 ст. 33 КК України, кримінальні правопорушення, що утворюють сукупність, підлягають окремій кваліфікації. Враховуючи положення ч. 1 ст. 33 КК України, це правило також застосовується у випадках, коли особа вчинила кілька однакових кримінальних правопорушень (одного виду), які формують повторність, але перше з них не має кваліфікуючих ознак [1].

У таких випадках перше кримінальне правопорушення оцінюється відповідно до частини першої відповідної статті Особливої частини КК України, тоді як одне або кілька наступних правопорушень, якщо немає інших кваліфікуючих ознак, оцінюються за частиною другою тієї ж статті на основі повторності їх вчинення.

Якщо в складі кримінального правопорушення є дії, окремі прояви яких у поєднанні з певними обставинами формують склад іншого кримінального правопорушення, то такі прояви, зазвичай, повинні отримувати окрему кваліфікацію. Як зазначає А.С. Попій, необхідно кваліфікувати використання завідомо підробленого документа, самовільне присвоєння владних повноважень або звання службової особи під час шахрайства, а також умисне знищення, пошкодження чи приховування офіційних документів при вчиненні кримінального правопорушення тощо [3, с. 436].

Одночасно деякі з цих дій були враховані законодавцем у диспозиції відповідної статті (частини статті) Особливої частини КК України. У таких випадках ці дії не потребують окремої кваліфікації. Наприклад, погроза вбивством під час вчинення розбою охоплюється відповідною частиною ст. 187 КК України [1].

Якщо стаття або її частина Особливої частини КК України передбачає вчинення іншого кримінального правопорушення без вказівки його видових ознак, дії особи, яка вчиняє такі

правопорушення, слід розглядати як їх сукупність, при цьому кожне правопорушення має бути кваліфіковане окремо. Наприклад, це стосується п. 9 ч. 2 ст. 115 КК України (умисне вбивство з метою приховування іншого кримінального правопорушення або полегшення його вчинення) та ст. 257 КК України (організація озброєної банди для нападу на підприємства, установи, організації або окремих осіб, а також участь у такій банді або в нападі, що нею вчиняється) тощо [1].

Сукупність кримінальних правопорушень можна класифікувати за критерієм завершеності їх вчинення. Вони можуть бути або закінченими, або вважатися замахом, або підготовкою до вчинення, або ж поєднувати ці стадії. Крім того, їх можна розділити за роллю особи, яка бере участь у вчиненні разом з іншими (кримінальні правопорушення, вчинені безпосереднім виконавцем, а також участь у них у ролі підбурювача, пособника чи організатора) [4, с. 177].

Таким чином, сукупність кримінальних правопорушень виникає, коли одна особа послідовно або одночасно вчиняє два або більше кримінальних правопорушень, які можуть мати різні склади або бути однаковими, за винятком випадків спеціальної повторності, при цьому жодне з них не призвело до засудження особи [5, с. 46]. Це підвищує рівень суспільної небезпечності як самого діяння, так і особи, що його вчинила.

Практична значущість сукупності полягає в тому, що вона враховується під час кваліфікації кримінальних правопорушень, призначення покарання, а також при розгляді питання про можливість звільнення від кримінальної відповідальності та покарання.

Отже, сукупність кримінальних правопорушень визначається як вчинення особою двох або більше злочинів, які передбачені різними статтями або частинами статей КК України, за умови, що особа ще не була засуджена за ці діяння. Цей інститут є важливим,

оскільки впливає на правильну кваліфікацію правопорушень, призначення покарання та визначення строків давності. Сукупність не є кваліфікуючою ознакою і не ускладнює покарання, але визначає підходи до вирішення питань кримінальної відповідальності та покарання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
2. Самарчук М.В. Критерії класифікації сукупності кримінальних правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 3(9) т. 2, 2015. С. 213-218.
3. Попій А.С. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у механізмі його індивідуалізації. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2018 р.)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 435-437.
4. Попій А.С. Призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у механізмі його диференціації і індивідуалізації. *Розбудова правової держави в Україні: реалії і перспективи: матер. між нар. наук.-практ. конфер. (м. Одеса, 29 травня 2020 року)*. Одеса: Видавн. дім «Гельветика», 2020. С. 176-179.
5. Марін О. Множинність кримінальних правопорушень: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 92 с.

Томашевська В.В.,

здобувачка вищої освіти

(м. Хмельницький)

Науковий керівник: **Охман О.В.,**

кандидат юридичних наук,

(м. Хмельницький)

ПОНЯТТЯ ТА МЕТА ПОКАРАННЯ ЯК ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальне правопорушення та покарання є одвічними та перманентно існуючими явищами незалежно від історичного етапу становлення будь-якої держави та рівня її соціально-економічного, культурного розвитку. Вони виступають фундаментальними (засадничими) категоріями кримінального права.

Сама сутність кримінального права полягає насамперед у визначенні та закріпленні заборонених моделей людської поведінки, вчинення яких дає змогу державі застосувати певні санкції – примусові заходи карального характеру, які мають за мету не лише покарання відповідної особи, а й створення умов для запобігання в майбутньому вчиненню таких дій цією або іншими особами. Це, до речі, дозволяє вважати, що кримінальне право в своєму загальному визначенні – це право покарання та запобігання [1, с. 184].

Покарання є одним з правових наслідків вчинення кримінального правопорушення, що є складником кримінальної відповідальності. Легальне визначення поняття «покарання» передбачене ч. 1 ст. 50 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Під ним розуміється захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом

обмеженні прав і свобод засудженого [2].

Аналізуючи наявні наукові позиції з приводу тлумачення «покарання», М.Р. Мергель зазначає, що доводиться констатувати факт їх розмаїття, що зумовлює багатоаспектний характер правової природи інституту покарання [3, с. 109].

О.І. Ющик, називаючи покарання необхідним інструментом, за допомогою якого держава здійснює кримінально-правовий захист, тлумачить його «як негативну санкцію, яка відновлює порушену раніше цілісність міжособистісних зв'язків і суспільних відносин» [4, с. 425], «основним змістом якого є органічно включені в себе начала переконання і примушування, кари і виховання, а також наявний елемент погрози застосування кари» [4, с. 427].

На думку О.В. Козаченка та М.Г. Мелкіян, «культуро-антропологічна методологія, яка орієнтована на забезпечення балансу інтересів людини, суспільства і держави, дає можливість розглядати покарання як сукупність об'єктивних (цілі та підстави для застосування) та суб'єктивних (суб'єкт покарання та процесуальний порядок, що базується на судовому розсуді) властивостей, визначення яких дає можливість оптимізувати нормативні характеристики покарання, а врахування їх же створює передумови для належного й ефективного застосування цього виду заходу кримінально-правового характеру, який залишається найбільш витребуваним у процесі застосування норм кримінального права» [5, с. 48].

За твердженням І.В. Гриб та І.І. Циліорик, «під покаранням розуміють негативну оцінку злочинця та його діяння з боку держави і суспільства, яке служить заходом державного примусу, що призначається від імені держави до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в позбавленні й обмеженні прав і свобод засудженого. Отже, у будь-якому разі покарання було і залишається суворим, історично мінливим, але необхідним засобом ефективної боротьби зі злочинністю» [6, с. 276–277].

Отже, покарання – це захід примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину і полягає в передбаченому законом обмеженні прав та свобод засудженого. Тому в кримінальному праві – це складний соціальний механізм, який виконує багато функцій у суспільстві. Воно має бути справедливим, пропорційним до вчиненого злочину і спрямованим на досягнення як індивідуальної, так і загальної мети – забезпечення безпеки та правопорядку.

Звідси і випливає значущість мети для суспільства, а саме: всебічне впливання на особу, яка вчинила злочин, з метою її виправлення та ресоціалізації, щоб вона не повторювала злочинні дії в майбутньому. Покарання повинно також виконувати функцію загального та спеціального попередження, тобто за допомогою покарання конкретний злочинець має зрозуміти недопустимість своїх вчинків, а інші члени суспільства повинні отримати сигнал про неминучість покарання за порушення законів. Крім того, покарання служить для захисту суспільства, запобігаючи можливості злочинця вчиняти нові правопорушення, а також для відновлення справедливості шляхом адекватного покарання, яке відповідає тяжкості скоєного злочину. Завдяки покаранню забезпечується загальний правопорядок і авторитет державних інститутів, а також зміцнюється довіра громадян до правосуддя.

Вивчаючи думки та твердження вчених і науковців, хочу підтримати визначення Д. Азарова і В. Грищука, вони вважають, що покарання виражає негативну оцінку злочинця й тому діяння держави щодо таких осіб, полягає в позбавленні злочинця належних йому благ. Покарання має на меті попередження вчинення нових злочинів з боку осіб, які їх вчинили, та інших нестійких членів суспільства [7, с. 76].

Розглянемо значення завдання покарання.

Покарання полягають у досягненні кількох важливих цілей, які сприяють не лише виправленню злочинця, але й зміцненню

правопорядку та безпеки в суспільстві, а саме:

1) виправлення засудженого: зміна поведінки особи, яка вчинила злочин, щоб уникнути повторних правопорушень;

2) попередження злочинів: запобігання вчиненню злочинів як з боку конкретної особи (спеціальне попередження), так і суспільства в цілому (загальне попередження);

3) захист суспільства: охорона громадян від небезпечних елементів;

4) виконання правосуддя: підтримка довіри до правової системи та норм права.

Основні ознаки покарання: як я й зазначала, покарання є заходом державного примусу, що застосовується лише до осіб, які вчинили злочинне посягання. При цьому, особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком. Покарання може бути застосовано лише за вироком суду від імені держави, що надає йому публічного характеру.

Окрім того це є не лише карою за вчинений злочин, а й містить каральний елемент, який визначається строками покарання, наявністю фізичних і моральних страждань, втрат, покладенням обов'язків зазнати ганьби і сорому перед суспільством та різного роду правообмеженнями. Воно також виражає засудження і негативну оцінку з боку держави як самого злочину, так і злочинця. Будь-яке покарання тягне за собою судимість і має суто особистий характер, тобто застосовується виключно до конкретної особи, яка вчинила злочин.

Всі вищеперераховані елементи є важливими, адже вони визначають ефективність, як засобу правового впливу, забезпечуючи справедливість, що сприяє підтриманню правопорядку та запобіганню злочинності.

Отже, у результаті аналізу наявних у літературі наукових

позицій можна зробити наступні висновки: покарання як соціально-правове явище властиве будь-якому суспільству; воно є одним із центральних та базових інститутів кримінального права та законодавства; багатоаспектний характер правової природи інституту покарання зумовлений різноманітністю наукових підходів до тлумачення його дефініції. На нашу думку, покарання є одним з правових наслідків вчинення кримінального правопорушення, що є складником кримінальної відповідальності. Тобто, покарання є невід'ємною складовою механізму спеціальної і загальної превенції, виконує загальні та спеціальні функції протидії та запобігання вчинення кримінального правопорушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Стрельцов Є.Л. Універсальні визначення у кримінальному праві: до постановки проблеми. *Юридичний вісник України*. 2021. № 4 (69). С. 183-192. URL: <https://yvu.com.ua/universalni-vyznachennya-u-kriminalnomu-pravi-do-postanovky-problemy/> (дата звернення: 28.02.2025).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Редакція від 26.12.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 21.03.2025).
3. Мєргєль М.Р. Покарання: поняття та міжгалузовий характер. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2021. С. 107-112.
4. Ющик О.І. Виправлення засудженого. *Антропосоціокультурна природа права: матеріали наукової конференції*. (Чернівці, 25-27 травня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. С. 425–428.
5. Козаченко О.В., Мєлкіян М.Г. Поняття та властивості покарання на засадах культуро-антропологічної методології.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. 2019. Випуск 2. С. 44–49.

6. Гриб І.В., Циліурік І.І. Поняття і види покарань за кримінальними кодексами України та інших окремих держав. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2018. № 6. С. 276–278.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Грищук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, В.В. Чернея. Київ, 2019. 1104 с.

Шепітько Д.С.,

здобувач вищої освіти

(м. Запоріжжя)

Науковий керівник: Непша О.В.,

старший викладач

(м. Запоріжжя)

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВИКЛИКИ ТА СЦЕНАРІЇ ВІДНОВЛЕННЯ КАХОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА ТА КАХОВСЬКОЇ ГЕС В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Унаслідок навмисного підриву російськими окупантами 6 червня 2023 року Каховська ГЕС була повністю знищена, що спричинило масштабну техногенну катастрофу. Масштабне затоплення, спричинене знищенням Каховської ГЕС, паралізувало життя в кількох містах та десятках сіл, зруйнувавши промислові підприємства, сільськогосподарські угіддя та житлові будинки. Масштабне бактеріологічне та хімічне забруднення охопило як нижню течію Дніпра, так і північно-західну частину Чорного моря. Припинення водопостачання паралізувало сільське господарство регіону, поставило під загрозу роботу промислових підприємств та енергетичних об'єктів, зокрема Запорізьку атомну електростанцію.

Внаслідок підриву Каховської ГЕС величезні території Херсонської, Миколаївської, Дніпропетровської та Запорізької областей опинилися під водою. За попередніми даними, загальна площа затоплення становить близько 620 км². Ця катастрофа стала причиною масштабної евакуації населення і завдала значної шкоди інфраструктурі регіону [11].

Підри्व Каховської ГЕС спричинив екологічну катастрофу, завдавши збитків довкіллю на суму щонайменше 146 мільярдів гривень. Детальна оцінка збитків стане можливою після проведення

всебічних екологічних досліджень на деокупованих територіях [12].

Ця техногенна катастрофа не лише завдала непоправної шкоди природі, а й вдарила по кишені кожного українця, спричинивши мільйонні економічні збитки.

Як зазначається у комплексному звіті, підготовленому спільно Урядом України та ООН, підрив Каховської ГЕС призвів до значних економічних втрат, що перевищують 14 млрд. доларів США які завдані інфраструктурним об'єктам та активам. Потреби у відновленні та відбудові оцінюються щонайменше в 5,04 мільярда доларів США, але ця цифра є попередньою та може збільшитися в результаті більш детальних розрахунків. За попередніми оцінками, для проведення невідкладних відновлювальних робіт у 2023-2024 роках необхідно залучити фінансування у розмірі 1,82 млрд. доларів США [13].

Як зазначається у комплексному звіті, руйнування Каховської ГЕС призвело до прямих економічних збитків, що перевищують 2,79 мільярда доларів США, завданих інфраструктурі та активам [13].

Каховський гідроенергетичний комплекс не тільки виробляв електроенергію, але й забезпечував судноплавство, зрошення сільськогосподарських угідь та водопостачання промислових підприємств, зокрема Запорізької АЕС [14]. Хоча Каховська ГЕС та Каховське водосховище були зруйновані, територія, на якій вони розташовувалися, продовжує зберігати природну цінність і здатність надавати екосистемні послуги.

З перших днів після підриву дамби Каховської ГЕС розгорнулася дискусія щодо використання та відновлення постраждалих земель. Активні бойові дії роблять небезпечним проведення будь-яких відновлювальних робіт на території, що постраждала від підриву дамби. Плани щодо відбудови греблі викликають занепокоєння наукової спільноти, адже їхні попередження про можливі негативні наслідки залишилися без уваги.

Головною метою дослідження є аналіз різних точок зору на проблему відновлення Каховського водосховища та греблі.

Катастрофічне руйнування греблі призвело до негайних гуманітарних наслідків: затоплення населених пунктів, розташованих нижче за течією, та критична нестача води для мешканців вище. Це викликало необхідність термінової евакуації та надання життєво важливої гуманітарної допомоги. Внаслідок різкого скиду понад 14,7 км³ води з греблі протягом чотирьох днів постраждали 80 населених пунктів у чотирьох областях України (Херсонській, Миколаївській, Дніпропетровській та Запорізькій), що безпосередньо вплинуло на життя 100 тисяч людей. Крім того, близько мільйона осіб втратили можливість отримувати питну воду, а 140 тисяч домогосподарств залишилися без електроенергії [7, с.6].

Внаслідок пошкодження водоскиду рівень води в Каховському водосховищі почав падати вже наступної зими через неконтрольовані скиди води. Зокрема, до кінця лютого 2023 року рівень води вже впав більш ніж на 2 м, а берегова лінія в деяких місцях відступила більш ніж на 100 м [2].

Інтенсивні весняні дощі та танення снігу призвели до значного збільшення стоку Дніпра, що, в свою чергу, спричинило підняття рівня води у водосховищі. Максимальний стік на Каховській ГЕС 19 квітня 2023 року досяг 6490 м³/с. В таких умовах рівень води, що вимірювався на гідрологічній станції в м. Нікополь, до початку травня піднявся до 17,13 м над рівнем моря, найвищий показник з часу створення водосховища. Рівні води в водосховищі почали підніматися знову, коли великі весняні дощі та танення снігу збільшили стік ріки Дніпро. Однак, навіть з урахуванням цього підйому, нинішній рівень води значно нижчий за історичний максимум 16,46 метра над рівнем моря, зафіксований у 1993 році [1].

Важливо зазначити, що на момент підриву Каховської ГЕС, 16,76 метра над рівнем моря становив рівень води на станції у

Нікополі, а сама споруда перебувала під контролем російських окупаційних військ. Цей факт вказує на пряму відповідальність рф за цю екологічну катастрофу. Відповідно до «Правил експлуатації водосховищ каскаду Дніпра», при рівні води 16,76 м над рівнем моря загальний об'єм водосховища становив 19,8 км³. Цей показник свідчить про те, що вибух був здійснений у момент, коли водосховище було значно заповнене, що призвело до максимально швидкого скидання води [3]. Внаслідок вибуху, що стався між 2:30 та 3:00 6 червня 2023 р., гребля Каховської ГЕС була значно пошкоджена, що призвело до неконтрольованого скидання великих об'ємів води та масштабного затоплення прилеглих територій. Також було виведено вниз по течії великі обсяги відкладень, які накопичилися в водосховищі (рис.1.1) [4].

Рис. 1.1. Супутниковий знімок зруйнованої греблі Каховської ГЕС (6 червня 2023 року) [4]

Швидке підвищення рівня води після підриву Каховської ГЕС стало загрозою для життя та здоров'я тисяч людей. Вже о 4:00 ранку 6 червня рівень води в Херсоні зріс на 0,31 метра. Чотири години потому рівень води досяг 1,60 м, а до 8:00 ранку наступного дня піднявся до 5,29 м. Розливні потоки, в кінці кінців, досягли піка на рівні 5,68 м 8 червня 2023 року о 3:00 ранку. Таким чином, загальний приріст рівня води становив 5,37 м, що спричинило евакуацію населення з прибережних зон (рис. 1.2) [5].

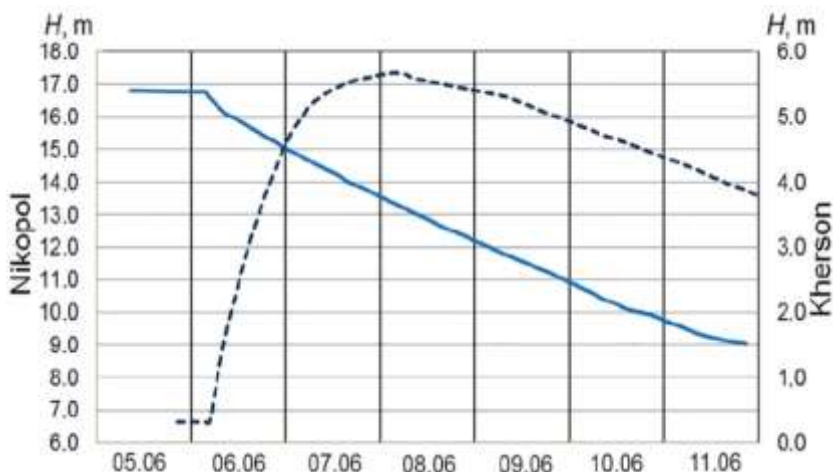

Рис. 1.2. Коливання рівня води в р. Дніпро за період 5-11 червня 2023 року (пункти спостереження м. Херсон та м. Нікополь) [5]

Значний потік каховської води затопив великі за площею території нижче греблі вздовж правого та лівого берегів р. Дніпро, частково затопивши чотири міста: Нова Каховка, Олешки та Гола Пристань на лівому березі та м. Херсон та кілька десятків сіл на правому березі (рис. 1.3) [6].

Рис. 1.3. Площа затоплення станом на 9 червня 2023 року [6]

Як видно з рис. 1.3, підйом рівня води спостерігався не тільки в нижній частині Дніпра, а й на його правій притоці Інгульці, що призвело до підтоплення деяких сіл.

Найсильніші підтоплення сталися в місті Нова Каховка та в селі Козацьке, менш ніж за 2 кілометри від місця прориву дамби. У цих місцях рівень води почав підніматися за лічені хвилини після прориву посеред ночі. Більшість житлових будинків у центральній частині Нової Каховки розташовані на висоті 11,5-12,0 м над рівнем моря. Фотографії місцевості показують широке підтоплення, включаючи площу перед Палацом культури (11,5 м над рівнем моря), з рівнем води близько 1 м. Виходячи з цих даних, ми оцінюємо, що рівень води в Новій Каховці досяг 12,5 м над рівнем моря [6].

Незначне зниження елевації в нижній частині Дніпра та низький рівень води в хвостоводі Каховської греблі свідчать про катастрофічні наслідки підриву. З середньостроковим середнім стоком води 1490 м³/с рівень води у хвостоводі становив 0,20 м над рівнем моря. Немає даних про рівень води в цьому місці в момент вибуху, але їх можна оцінити на основі даних про стік води на

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

гідроелектростанції Дніпра. Стік води на цьому об'єкті 4 червня 2023 року був 1660 м³/с, а 5 червня 2023 року – 1750 м³/с. При однаковому стоку води з Каховської греблі рівень хвостоводу приблизно 0,35 м над рівнем моря. Це означає, що загальний приріст рівня води в м. Нова Каховка перевищив 12,0 м, вдвічі перевищуючи рівень зростання вниз по течії в м. Херсон [7].

Повінь, спричинена підливом Каховської ГЕС, призвела до тимчасового підвищення рівня води в північно-західній частині Чорного моря. Найвищий рівень води в порту Одеса був зафіксований 10 червня 2023 року і перевищував звичайний рівень на 5-10 см.

Оцінка PDNA виявила, що прямі руйнування інфраструктури та активів внаслідок катастрофи становлять 2,79 млрд. доларів США, а загальний обсяг збитків перевищує 11 млрд. доларів США.

Аналіз розподілу завданої школи показує, що найбільше постраждали енергетичний сектор (1,26 мільярда доларів США, або 45% від загальної суми) та житловий сектор (понад 1,1 мільярда доларів США, або 39%). Крім того, значних втрат зазнали сфери культури та туризму (6%), водопостачання і санітарії (3%), муніципальних послуг і комунальної інфраструктури (5%), а також водопостачання та санітарії (3%) (рис. 1.4) [7,с.6].

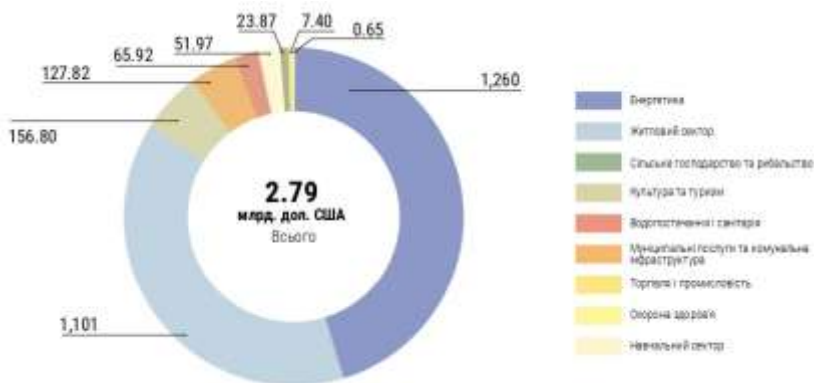

Рис. 1. Розмір шкоди за секторами (млн. дол. США) [7, с.6]

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Критично важливі для довгострокової стабільності та відновлення екологічний та енергетичний сектори зазнали найбільших збитків: понад 6,4 мільярда доларів США (58%) та 3,8 мільярда доларів США (35%) відповідно. Сільське господарство та рибальство також зазнали значних втрат (3%). Решта секторів, включаючи культуру та туризм (1%), водопостачання і санітарію (1%), муніципальні послуги та комунальну інфраструктуру (1%) та охорону здоров'я (1%), зазнали менших, але все ж відчутних збитків (рис. 1.5) [7, с.7].

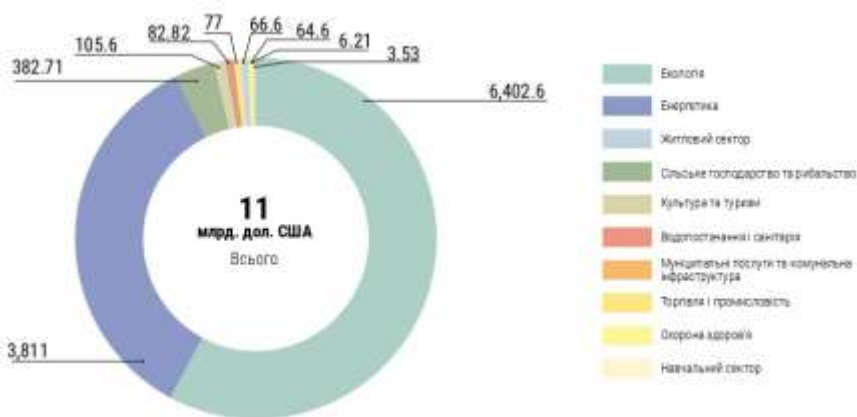

Рис. 1.5. Розмір збитків за секторами (млн. дол. США) [7, с.7]

Внаслідок руйнування греблі Каховської гідроелектростанції сталася екологічна катастрофа, що характеризується затопленням 620 км², ураженням 333 тисяч га природоохоронних та 11 294 га лісових угідь, трансформацією морфології річкового русла, а також хімічним забрудненням та деградацією біотопів. За даними PDNA, економічні втрати, зумовлені порушенням екосистемних послуг, становлять понад 6,4 мільярда доларів США (58% від загального обсягу завданої шкоди) внаслідок негативного впливу на природно-заповідний фонд та лісові ресурси. Потреби у відновленні довкілля оцінюються в

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

59,5 мільйона доларів США, серед першочергових заходів визначено розмінування, очищення, інспектування та оцінку забруднених ділянок. Слід зазначити, що окремі екологічні наслідки є незворотними та можуть спричинити ланцюгові реакції в інших секторах економіки протягом тривалого періоду [7, с.9].

Внаслідок цього терористичного акту безпосередньо постраждали щонайменше 65 територій природно-заповідного фонду України, включаючи національні природні парки, біосферні заповідники, регіональні ландшафтні парки та інші природоохоронні об'єкти (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Постраждалі території природно-заповідного фонду внаслідок підризу Каховської ГЕС, складено за [8]

Категорії ПЗФ України	Постраждалі території ПЗФ нижче греблі Каховської ГЕС	Постраждалі території ПЗФ нижче греблі Каховської ГЕС
Біосферні заповідники	1	-
Національні природні парки	4	2
Регіональні ландшафтні парки	1	1
Заказники	11	10
Заповідне урочище	3	2
Пам'ятки природи	16	1
Пам'ятки садово-паркового мистецтва	2	1

Масштаби завданої шкоди оцінюються як надзвичайно великі та потребуватимуть значних зусиль і тривалого часу для відновлення, якщо таке взагалі буде можливим у повному обсязі. Цей злочин проти довкілля є черговим свідченням жорстокості та безвідповідальності

російських окупантів, які нехтують не лише людськими життями, але й майбутнім екологічним благополуччям України.

Руйнівна хвиля, спричинена терористичним актом підризу Каховської ГЕС, з величезною силою пронеслася вниз за течією Дніпра, перетворивши на величезну акваторію значні площі прибережної зони. Особливо трагічною стала ситуація для Національного природного парку «Нижньодніпровський», перлини природно-заповідного фонду України, що охоплює унікальні заплавні ландшафти та цінні водно-болотні угіддя. Безжальне затоплення призвело до миттєвого знищення життєво важливих місць проживання незліченної кількості видів рослин і тварин, серед яких чимало ендеміків та представників Червоної книги України [10, 28].

Водночас Каховське водосховище, колись повноводна артерія та важливий біотоп для різноманітної іхтіофауни, орнітофауни та інших представників тваринного світу, зазнало катастрофічного та стрімкого обміління. Ця різка зміна гідрологічного режиму глибоко порушила усталену екосистему водойми, спричинивши масову загибель багатьох видів гідробіонтів, зокрема риб, моллюсків та ракоподібних, а також суттєво погіршивши якість води, що матиме довгострокові негативні наслідки для всього регіону [10, 28].

Катастрофічне затоплення та безпрецедентне обміління призвели до фактичного знищення численних біотопів, які відігравали критично важливу роль у підтриманні існування величезної кількості видів флори та фауни. Особливо руйнівного впливу зазнали цінні водно-болотні угіддя, які є природними фільтрами та місцем розмноження багатьох видів, унікальні степові ділянки з їхнім специфічним рослинним покривом, а також вікові лісові масиви, що опинилися в зоні нищівної дії води або залишилися без життєдайної вологи. Внаслідок цієї екологічної трагедії загинула неймовірна кількість тварин: від беззахисних мешканців водного середовища до наземних ссавців та різноманітних пернатих. Ті, хто вижив, втратили

свої домівки та основні джерела харчування, що поставило під загрозу саме їхнє подальше існування та може призвести до локальних і навіть регіональних зникнень окремих видів. Крім того, затоплення та обміління призвели до безповоротної втрати значних площ рослинного покриву, включаючи рідкісні та ендемічні види рослин, що зростали виключно на територіях, які опинилися під водою або були осушені [10, 28].

Підриб Каховської ГЕС без перебільшення став екологічною катастрофою планетарного масштабу, наслідки якої вийшли далеко за межі України та завдали непоправної шкоди її безцінному природно-заповідному фонду. Руйнівний вплив цієї варварської акції на екосистеми та біорізноманіття регіону буде відчуватися протягом десятиліть, а відновлення зруйнованих екосистем та втраченого біорізноманіття потребуватиме колосальних зусиль, значних фінансових та матеріальних ресурсів і, можливо, навіть виявиться неможливим у повному обсязі. Після стабілізації ситуації та звільнення окупованих територій нагальною потребою стане проведення комплексних наукових досліджень для всебічної оцінки збитків, завданих природно-заповідному фонду, а також розробка та реалізація масштабної національної програми відновлення екосистем. Для ефективного подолання довгострокових наслідків цієї екологічної катастрофи та відновлення унікального природно-заповідного фонду Україна гостро потребує всебічної міжнародної підтримки та допомоги.

Питання відновлення Каховського водосховища та Каховської ГЕС викликає жваві дискусії, в яких обидві сторони – прихильники та противники відновлення – висувають вагомі аргументи. Комплексний підхід до вирішення проблеми вимагає проведення глибокого аналізу взаємозв'язків між усіма складовими системи, включаючи енергетику, зрошення, водопостачання та екологію. Лише після проведення всебічного аналізу можна визначити оптимальні шляхи відновлення

та розробити відповідний план дій. Для прийняття обґрунтованого рішення щодо відновлення Каховської ГЕС необхідно ретельно вивчити міжнародний досвід, зокрема, європейських та американських країн, щодо демонтажу подібних споруд та наслідків таких дій. Створення водосховища меншої площі може стати компромісним рішенням, однак вимагає глибокого наукового аналізу та економічного обґрунтування, щоб забезпечити оптимальне співвідношення між потребами в енергетиці, зрошенні та екологічною безпекою.

В науковому дослідженні ми проаналізували три основні підходи щодо вирішення питання: кожен з них має свої переваги та недоліки, і вибір оптимального рішення вимагає детального розгляду.

I. Консервативний підхід. Головне рішення – буде здійснено повне відновлення Каховської ГЕС та водосховища, відновивши їх до стану, який існував до руйнування. Пріоритетними завданнями є відновлення промисловості, енергетики та систем зрошення. Хоча ця пропозиція була доцільною за умов, що існували до війни, нинішня ситуація суттєво змінила економічні реалії, що робить її неефективною.

II. Ультрапрогресивний підхід. Головне рішення – категорична відмова від будь-яких планів щодо відновлення греблі та водосховища. Прихильники цієї концепції переконані, що існують альтернативні рішення, які можуть замінити більшість функцій водосховища, при цьому завдаючи меншої шкоди довкіллю. Серед найбільш активних прибічників цієї ідеї можна відзначити екологів та істориків.

III. Компромісний підхід. Цей підхід ґрунтується на детальних гідрологічних розрахунках, що враховують особливості водного режиму річки Дніпро. Незважаючи на значні ускладнення, пов'язані з відсутністю Каховського водосховища, нормальне функціонування інфраструктури, промисловості та сільського господарства

залишається можливим. Для уникнення критичних ситуацій необхідно відновити греблю ГЕС та Каховське водосховище в менших масштабах, знайшовши баланс між потребами економіки та збереженням природного середовища. Пропонований підхід є втіленням ідеї сталого розвитку, спрямованої на забезпечення гармонійного співіснування людини і природи.

Отже, після аналізу домінуючих поглядів на питання відновлення Каховського водосховища та Каховської ГЕС, приходимо до висновку, що для прийняття зваженого рішення необхідно провести детальні наукові дослідження, організувати широке громадське обговорення та розробити комплексний план відновлення, який враховуватиме екологічні, соціальні та економічні аспекти. Відсутність однозначної відповіді на це питання підкреслює необхідність подальших дискусій та пошуку компромісних рішень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алимов С., Панасюк А., Плічко В. Сучасний стан промислу у Каховському водосховищі. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Rybogospodarska-nauka-Ukrainy/RnU2012-1/2012_01_22-25.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
2. Вишневський В. І. Ріка Дніпро. К.: Інтерпрес ЛТД, 2011. 384 с.
3. Вишневський В. І., Куций А. В. Багаторічні зміни водного режиму річок України. К.: Наукова думка, 2022. 269 с.
4. Водна стратегія України на період до 2025 року (наукові основи) / за науковою редакцією М.І. Ромашенка, М.А. Хвесика, Ю.О. Михайлова). К.: Інститут водних проблем і меліорації НААН, 2015. 46 с.
5. За і проти відбудови Каховської ГЕС. Що кажуть археологи, екологи та економісти? *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/06/21/za-i-proty-vidbudovy-kahovskoyi->

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

ges-shho-kazhut-arheology-ekology-ta-ekonomisty/ (дата звернення: 12.01.2025).

6. Засідання клубу експертів GIS.UA, 16 серпня 2023 року
URL: https://drive.google.com/drive/folders/1wBMQN8FJPmB-JcRmF0IyGLLJ92iyKoOW?fbclid=IwAR1GyGCJYG5Z5Wj_SPg0CW3laE7l1kR3n7PiJyGwemRvNvloIKY1umSYasI/ (дата звернення: 23.01.2025)

7. Звіт «Оцінка потреб після катастрофи (PDNA). Катастрофа на Каховській ГЕС, 2023 року, Україна. URL: <http://surl.li/elsfjc> (дата звернення: 18.01.2025)

8. Майбутнє Каховської ГЕС: відбудувати чи залишити так, як є?. *Укрінформ – актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732699-majbutne-kahovskoi-ges-vidbuduvati-ci-zalisiti-tak-ak-e.html> (дата звернення: 16.01.2025).

9. Молікевич Р. С. Деякі аспекти новітнього підтоплення на Херсонщині. *Вісник Одеського національного університету. Географічні та геологічні науки*. 2022. Т. 27 Вип. 2(41). С. 45-66. [https://doi.org/10.18524/2303-9914.2022.2\(41\).268700](https://doi.org/10.18524/2303-9914.2022.2(41).268700)

10. Непша О.В., Вінніченко О.М., Дьячкова А. В., Дьячкова Л. І., Коваль Д. О., Мовчан А. О., Хомотюк Ю. П. Екологічні наслідки затоплення територій нижче зруйнованої греблі Каховської ГЕС. *MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS: a collection scientific works of the International scientific conference (1-2 October, 2023)*. Warsaw: Sp. z o. o. «iScience», 2023. С.11-15.

11. Before-and-after satellite images show profound toll of Ukraine dam collapse. *AP News*. URL: <https://apnews.com/article/ukraine-russia-dam-collapse-before-after-photos-b504eb2ce21e2c30cbcf902fbd718b71> (date of access: 09.02.2025).

12. Biodiversity strategy for 2030. *Environment*. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en (date of access: 10.02.2025).

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:

зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.

Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

13. EarthExplorer. URL: <https://earthexplorer.usgs.gov/> (дата звернення: 09.03.2025).

14. Google Earth Engine URL: <https://earthengine.google.com/> (дата звернення: 06.03.2025)

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Баранова Світлана Сергіївна, викладач кафедри психології Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Бортновська Поліна Віталіївна, здобувачка освіти 9 класу комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» (м.Хмельницький).

Бочуля Максим Ігорович, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня гуманітарного факультету спеціальності «Середня освіта (Історія)» групи І-21 Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (м.Хмельницький)

Бурдинюк Поліна Олександрівна, здобувачка освіти 9 класу комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» (м.Хмельницький)

Вельбой Лілія Віталіївна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Право» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Вороніна Каріна Вадимівна, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Гнатюк Оксана Олегівна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Грушевицька Христина Олегівна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Захарець Катерина Миколаївна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Кирпа Софія, здобувачка освіти 10 класу відокремленого структурного підрозділу «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів» Університету митної справи та фінансів (м.Дніпро)

Коваль Єлизавета Олександрівна, здобувачка освіти 6 класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» (м.Хмельницький)

Коваль Анастасія Олександрівна, здобувачка освіти 6 класу Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» (м.Хмельницький)

Косінська Анастасія Сергіївна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Купчик Вікторія Сергіївна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Любецька Мар'яна Миколаївна, кандидат наук з державного управління, здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Психологія» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Міхалечко Юрій Валерійович, здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Монастирський Богдан Васильович, здобувач фахової передвищої освіти спеціальності «Право» Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

Музика Ярослав Олександрович, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Туризм та рекреація» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Непша Олександр Вікторович, старший викладач кафедри географії та туризму Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Олійник Валентина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри психології Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Оліх Галина Іванівна, Голова циклової комісії фінансових та облікових дисциплін Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький)

Осмолян Віталій Анатолійович, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Охман Ольга Василівна, кандидат юридичних наук, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Парандій Валентина Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Попіль Вероніка Володимирівна, здобувачка освіти 9 класу комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради» (м.Хмельницький)

Райковська Дар'я Русланівна, здобувачка фахової передвищої освіти спеціальності «Туризм та рекреація» Хмельницького економіко-правового фахового коледжу ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Рубленко Владислав Миколайович, учитель історії Відокремленого структурного підрозділу «Науковий ліцей міжнародних відносин II-III ступенів» Університету митної справи та фінансів (м.Дніпро)

Семенчук Сергій Олександрович, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, кандидат історичних наук, доцент (м.Хмельницький)

Степанова Вікторія Андріївна, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Туризм та рекреація» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Суховецька Вікторія Вікторівна, здобувачка вищої освіти спеціальності «Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький)

Томашевська Вікторія Вікторівна, здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Правоохоронна діяльність» Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м. Хмельницький)

Шемерда Олена Василівна, викладач кафедри туризму, рекреації, крос-культурної комунікації та фундаментальної підготовки Хмельницького інституту ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (м.Хмельницький)

Шепітько Дмитро Сергійович, здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Середня освіта (Географія)» факультету природничих наук Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя)

Юхимович Оксана Антонівна, учитель Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №10 Хмельницької міської ради», спеціаліст вищої категорії, вчитель-методист, Заслужений вчитель України (м.Хмельницький)

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:
зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.
Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді:
зб. наук. пр. студ. та молод. вчених/ гол. ред. Л. Г. Білий.
Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**УКРАЇНА У СУЧАСНОМУ ГЕОПОЛІТИЧНОМУ
ПРОСТОРИ: ПОГЛЯД МОЛОДІ**
НДДКР УкрІНТЕІ: 0123U104482

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
СТУДЕНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ**

Україна у сучасному геополітичному просторі: погляд молоді :
зб. наук. пр. студ. та молод. вчених / гол. ред. Л. Г. Білий. –
Хмельницький : Вид-во МАУП, 2025. Вип. 5. 182 с.

*За достовірність фактів, назв, посилань на літературні джерела,
дотримання принципів академічної доброчесності відповідальність несуть
автори та їх наукові керівники. Редколегія не завжди поділяє їхні погляди.*

На обкладинці використано фото з мережі Internet

Технічний редактор: В.Парандій

Відповідальна за випуск:

Цимбалюк Г.С., Голова наукового товариства студентів та молодих вчених

Приватне акціонерне товариство “Вищий навчальний заклад
“Міжрегіональна Академія управління персоналом”
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб’єктів
видавничої справи ДК №3262 від 26.08.2008 р.

**Хмельницький інститут
імені Блаженнішого Володимира,
Митрополита Київського і всієї України**
29015, м. Хмельницький, проспект Миру 101 А
Тел.: (0382) 63-03-05, 63-70-24
Ел. адреса: himaup@ukr.net
www.maup.km.ua

Здано в набір 25 травня 2025 р. Підписано до друку 25 травня 2025 р.
Формат 60x84 1/16. Гарн. Times. Ум. друк. арк. 2,4.
Друк офсетний. Папір офсетний. Тираж 300 прим.

